

ภาพรวมของอุตสาหกรรมในภูมิภาค

ภาพรวมของอุตสาหกรรมในภูมิภาค

โดย

สมศักดิ์ แต่มบุญเลิศชัย

เมษายน 2533

รายงานฉบับนี้ เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัย ภายใต้โครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท
สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย และได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากสำนักงานยูเนสโก ผ่าน บริษัท แพคมาร์ อิงค์

ภาพรวมของอุตสาหกรรมในภูมิภาค

สารบัญ

สรุปย่อ	หน้า
	v
1. การกระจายของกิจกรรมอุตสาหกรรมตามภูมิภาค	1
1.1 การกระจุกตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรม	1
1.1.1 สัดส่วนของมูลค่าเพิ่มอุตสาหกรรม	1
1.1.2 การจ้างงาน	3
1.1.3 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรม	5
1.1.4 ประเภทอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ	8
1.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ	10
1.2.1 องค์ประกอบของการขยายตัวของอุตสาหกรรมในแต่ละภูมิภาค	10
1.2.2 สาเหตุของความเหลื่อมล้ำในระดับพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ	14
1.3 ความได้เปรียบเปรียบเทียบของภูมิภาคต่างๆ ในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรม	16
2. ลักษณะของอุตสาหกรรมต่างจังหวัด	32
2.1 ลักษณะทั่วไปของกิจการที่ทำการสำรวจ	32
2.1.1 การเลือกตัวอย่างกิจการ	32
2.1.2 ประเภทอุตสาหกรรมและขนาดของโรงงาน	33
2.1.3 ปีเปิดดำเนินการ	34
2.1.4 การลงทุนจากต่างประเทศ	35
2.2 การผลิต	36
2.2.1 ลักษณะการผลิตและความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจท้องถิ่น	36
2.2.2 ความสม่ำเสมอของการผลิตและการใช้กำลังการผลิต	40
2.2.3 การขยายตัวของการผลิต	42
2.3 ปัญหาที่ประสบโดยอุตสาหกรรมในภูมิภาค	44

	<u>หน้า</u>
2.3.1 ปัญหาตลาดและการจัดการ	44
2.3.2 ปัญหาแรงงาน	49
2.3.3 ปัญหาการเงิน	50
2.3.4 ปัญหาการเข้าถึงบริการการช่วยเหลือต่างๆ ของรัฐ	53
3. ผู้ประกอบการและการเลือกที่ตั้ง โรงงานอุตสาหกรรม	60
3.1 ลักษณะของผู้ประกอบการ	60
3.1.1 ระดับการศึกษา อายุ และ อาชีพเดิมของผู้ประกอบการ	60
3.1.2 ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม	63
3.1.3 บทบาทของผู้ประกอบการท้องถิ่น	64
3.2 การเลือกที่ตั้ง โรงงานอุตสาหกรรม	68
3.2.1 ข้อพิจารณาทั่วไปในการเลือกที่ตั้ง โรงงานอุตสาหกรรม	68
3.2.2 ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อการเลือกที่ตั้ง โรงงาน	70
4. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะทางนโยบาย	82
4.1 สรุปผลการศึกษา	82
4.2 ข้อคิดทางนโยบาย	85
4.3 แนวนโยบายและมาตรการในการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาค	90
4.3.1 แนวนโยบาย	90
4.3.2 มาตรการส่งเสริม	93
4.3.3 การปรับปรุงโครงสร้างสถาบัน	97
เอกสารอ้างอิง	101

สารบัญตาราง

		<u>หน้า</u>
ตารางที่ 1.1	การกระจายของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ ในราคาปี 2515 จำแนกตามภูมิภาค (2530)	22
ตารางที่ 1.2	อัตราการขยายตัว และสัดส่วนของมูลค่าเพิ่มอุตสาหกรรม ในผลิตภัณฑ์ภาค ในราคาปี 2515	22
ตารางที่ 1.3	สัดส่วนมูลค่าเพิ่มอุตสาหกรรมในแต่ละภูมิภาค ในปี 2513 2518 และ 2523	23
ตารางที่ 1.4	สัดส่วนมูลค่าเพิ่มอุตสาหกรรม จำแนกตามภูมิภาค ปี 2524-2530	23
ตารางที่ 1.5	สัดส่วนของกำลังแรงงานในภาคอุตสาหกรรม จำแนกตามภูมิภาค	24
ตารางที่ 1.6	สัดส่วนของกำลังแรงงานในภาคอุตสาหกรรมต่อกำลังแรงงานทั้งหมด	24
ตารางที่ 1.7	สัดส่วนโรงงานที่จดทะเบียน จำแนกตามขนาดการจ้างงาน ปี 2530	25
ตารางที่ 1.8	การกระจายของโรงงานที่จดทะเบียน จำแนกตามภูมิภาค	25
ตารางที่ 1.9	อัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนโรงงานจดทะเบียน จำแนกตามภูมิภาค และจังหวัด	26
ตารางที่ 1.10	การกระจายโรงงานอุตสาหกรรมที่จดทะเบียน ปี 2530	29
ตารางที่ 1.11	การเปลี่ยนแปลงในมูลค่าเพิ่ม จำแนกตามภูมิภาค	30
ตารางที่ 1.12	ดัชนีแสดงระดับความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ ปี 2530	31
ตารางที่ 2.1	การกระจายของโรงงานตัวอย่าง จำแนกตามจังหวัดและ จำนวนคนงาน	54
ตารางที่ 2.2	จำนวนโรงงานตัวอย่าง จำแนกตามประเภทอุตสาหกรรมและภูมิภาค	56
ตารางที่ 2.3	จำนวนโรงงานตัวอย่าง จำแนกตามปีที่เริ่มดำเนินงาน สถานภาพ ทางกฎหมาย การร่วมทุนกับต่างประเทศ	57
ตารางที่ 2.4	ความสม่ำเสมอของการผลิต และสาเหตุที่ทำให้การผลิตไม่สม่ำเสมอ เหตุผลสำหรับความไม่สม่ำเสมอหรือผิดปกติ	58
ตารางที่ 2.5	สาเหตุที่การผลิตไม่เต็มกำลัง	59
ตารางที่ 3.1	การศึกษาของเจ้าของกิจการหรือผู้ถือหุ้นรายใหญ่	75
ตารางที่ 3.2	อายุของผู้ประกอบการ	76
ตารางที่ 3.3	อาชีพของผู้ประกอบการก่อนที่จะมาตั้งกิจการปัจจุบัน	77

		<u>หน้า</u>
ตารางที่ 3.4	สาเหตุที่เจ้าของหรือผู้ถือหุ้นรายใหญ่เลือกทำกิจการประเภทนี้	78
ตารางที่ 3.5	พื้นเพเดิมของเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นรายใหญ่	79
ตารางที่ 3.6	สาเหตุที่เลือกตั้งกิจการในพื้นที่ปัจจุบัน	80
ตารางที่ 3.7	ปัจจัยสำคัญที่พิจารณาเมื่อเลือกที่ตั้งโรงงาน จำแนกตามภูมิภาค	81

สรุปย่อ

การพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ ของไทยมีระดับที่แตกต่างกันมาก และจังหวัดภายในภูมิภาคเดียวกันก็มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่แตกต่างกัน

กิจกรรมอุตสาหกรรมในประเทศไทยมีการกระจุกตัวอยู่ในเขต กทม. และปริมณฑล ในปี 2530 ร้อยละ 76.8 ของมูลค่าเพิ่มในภาคอุตสาหกรรมเกิดจากการผลิตใน กทม. และปริมณฑล ถ้ารวมจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง เข้าด้วยแล้ว ลัดส่วนของมูลค่าเพิ่มของจังหวัดต่างๆ ในภาคกลาง (รวมทั้งกทม.) จะสูงถึงร้อยละ 89.1 ซึ่งหมายความว่า จังหวัดต่างๆ ในภูมิภาคอื่นๆ มีส่วนแบ่งของมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรมเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น

การกระจุกตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรมไม่มีแนวโน้มลดลง ในทางตรงกันข้าม ระดับการกระจุกตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรมที่จังหวัดต่างๆ ในภาคกลาง กลับมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป การวัดการกระจุกตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรมโดยมูลค่าเพิ่ม การจ้างงานหรือจำนวนโรงงานมีข้อสรุปที่สอดคล้องกันว่า แม้ลัดส่วนของกิจกรรมอุตสาหกรรมภายใน กทม. เองจะลดลงไปบ้างแต่ในจังหวัดที่อยู่ใกล้ๆ กับ กทม. ลัดส่วนของกิจกรรมอุตสาหกรรมกลับมีเพิ่มขึ้น เนื่องจากจากกิจการอุตสาหกรรมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา มีการกระจุกตัวที่ปริมณฑล และในระยะหลังๆ ก็เริ่มแผ่ขยายไปยังจังหวัดต่างๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกับปริมณฑล ในระหว่างปี 2524 ถึง 2530 ภูมิภาคที่มีอัตราการขยายตัวทางอุตสาหกรรมสูงสุดคือ จังหวัดในภาคกลางที่อยู่ นอก กทม. และปริมณฑล กทม. และปริมณฑลมีอัตราการขยายตัวในระดับรองลงมา ส่วนภูมิภาคอื่นๆ มีอัตราการขยายตัวที่ต่ำกว่า โดยภาคใต้ก็เป็นภูมิภาคที่มีอัตราการขยายตัวของอุตสาหกรรมต่ำที่สุด

กิจกรรมทางอุตสาหกรรมในภูมิภาคมีอยู่ไม่มากนัก อุตสาหกรรมที่พบบ่อยในจังหวัดต่างๆ ในภูมิภาคส่วนมากจะอยู่ในกลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร ผลิตภัณฑ์ไม้ ผลิตภัณฑ์โลหะ ผลิตภัณฑ์โลหะ และเครื่องจักรกล และอุปกรณ์ขนส่ง ความหลากหลายของประเภทอุตสาหกรรมจะมีอยู่น้อยมากในจังหวัดที่ด้อยพัฒนาทางอุตสาหกรรม

การศึกษาส่วนประกอบของการขยายตัวในภาคเศรษฐกิจต่างๆ ด้วยวิธี shift-share ชี้ให้เห็นว่า องค์ประกอบสำคัญที่มีผลต่อการขยายตัวในภาคอุตสาหกรรม คือ ผลทางการขยายตัวของเศรษฐกิจโดยส่วนรวม ส่วนผลเฉพาะของภูมิภาคนั้น ปรากฏว่า ในภูมิภาคอื่นๆ นอกจาก

กทม. และภาคกลางจะมีผลทางภูมิภาคติดลบ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความสามารถในการแข่งขันของอุตสาหกรรมในเขตภูมิภาคมีอยู่ต่ำมาก เมื่อเทียบกับภาคกลาง (รวมทั้งกทม.)

ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการกำหนดระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดต่างๆ คือ ระดับรายได้ของประชาชน จำนวน และความหนาแน่นของประชากร ความพร้อมของสิ่งสาธารณูปโภค ระดับการพัฒนาเศรษฐกิจและการเงิน และการมีที่ตั้งใกล้กับ กทม. ผู้ประกอบการที่มีภูมิลำเนาในต่างจังหวัด มีส่วนสำคัญทำให้เกิดอุตสาหกรรมขนาดย่อมในจังหวัดของตน

การพิจารณาความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (Revealed Comparative Advantage: RCA) ของการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ พบว่า กทม. และปริมณฑลมีการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมมากชนิด และมีความได้เปรียบเปรียบเทียบในการผลิตสินค้าที่พึ่งตลาด กทม. หรือส่งออก เช่น สิ่งทอ เสื้อผ้า โรงพิมพ์ เคมีภัณฑ์ เครื่องไฟฟ้าอิเล็กทรอนิกส์ และอุปกรณ์ขนส่ง ส่วนในภูมิภาคอื่นๆ จะมีความได้เปรียบในเชิงเปรียบเทียบในอุตสาหกรรมน้อยกลุ่ม และมีค่า RCA สูงกว่า 1 ในอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม ในทุกภูมิภาค นอกจากนี้ ในภาคกลางกลุ่มอุตสาหกรรมที่มี RCA สูง คือ ผลิตภัณฑ์อโลหะ และกระดาษ ในภาคเหนือมี ผลิตภัณฑ์ไม้ และกระดาษ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีเครื่องหนัง ผลิตภัณฑ์ไม้ กระดาษ และผลิตภัณฑ์อโลหะ และในภาคใต้ ก็มีผลิตภัณฑ์ไม้ ผลิตภัณฑ์ยาง กระดาษ และผลิตภัณฑ์อโลหะ โดยทั่วไปความได้เปรียบเปรียบเทียบของอุตสาหกรรมในแต่ละภูมิภาค จะเกิดขึ้นจากการผลิตในไม่กี่จังหวัด เช่น ค่า RCA ที่สูงของกลุ่มอุตสาหกรรมอโลหะในภาคกลาง เกิดจากการผลิตของอุตสาหกรรมในจังหวัดสระบุรี และอุตสาหกรรมเครื่องหนังในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดจากการผลิตของอุตสาหกรรมในจังหวัดขอนแก่นเป็นสำคัญ

การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามที่ได้จากการสำรวจโรงงานประมาณ 1,000 โรงงานชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาค มีความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจในท้องถิ่นมาก กล่าวคือ มีการขายสินค้า ใช้วัตถุดิบ และจ้างแรงงาน จากท้องถิ่นในสัดส่วนที่สูง การขยายตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรมในภูมิภาค จึงมีส่วนช่วยเสริมสร้างรายได้ และการจ้างงานในชุมชนบท ในขณะที่เดียวกันการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจภาคชุมชนบท มีส่วนเกื้อหนุนการขยายตัวในภาคอุตสาหกรรมในภูมิภาค

ปัญหาสำคัญที่ประสบโดยอุตสาหกรรมในภูมิภาคโดยทั่วไป คือ การมีอุปสงค์หรือตลาดรองรับสินค้าไม่เพียงพอ การขาดแคลนวัตถุดิบและแรงงานฝีมือ และการขาดแคลนเงินทุน กิจกรรมอุตสาหกรรมในภูมิภาคมักมีการผลิตที่ไม่สม่ำเสมอตลอดทั้งปี และมีการใช้กำลังการผลิตต่ำ สาเหตุ

สำคัญคือ ข้อจำกัดทางด้านตลาด วัตถุดิบ และแรงงาน ซึ่งข้อจำกัดสองอย่างแรกจะมีความสำคัญมากกว่า

ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมในภูมิภาคส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาต่ำ และมีพื้นฐานทางด้านธุรกิจมาก่อนการก่อตั้งกิจการในปัจจุบัน ความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากการทำงานอยู่ในอุตสาหกรรมเดียวกัน ในฐานะเป็นลูกจ้างหรือผู้ช่วยในกิจการของครอบครัว นับว่ามีส่วนช่วยก่อตั้งและการประกอบการในกิจการปัจจุบัน

กว่าครึ่งของผู้ประกอบการที่อยู่ในข่ายการสำรวจ เป็นคนที่มีภูมิลำเนาในจังหวัดที่กิจการของเขาตั้งอยู่ สาเหตุสำคัญที่สุด 2 ประการ ที่มีการตั้งกิจการอุตสาหกรรมในจังหวัดหรือท้องถิ่นนั้นๆ คือ เป็นคนในท้องถิ่นนั้น หรือมีการติดต่อธุรกิจกับท้องถิ่นนั้นมาเป็นเวลานาน ข้อมูลนี้ชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาผู้ประกอบการในภูมิภาค เป็นหนทางหนึ่งในการกระตุ้นการก่อให้เกิดกิจกรรมอุตสาหกรรมในภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอุตสาหกรรมขนาดย่อมที่อยู่ในจังหวัดห่างไกล

สำหรับผู้ประกอบการที่มีภูมิลำเนาจาก กทม. และจากต่างประเทศ มักจะเลือกลงทุนในจังหวัดที่มีการพัฒนาทางอุตสาหกรรมสูง โดยเฉพาะใน กทม. และปริมณฑลและจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง หรือไม่กี่เป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในภูมิภาค เช่น เชียงใหม่ในภาคเหนือ และนครราชสีมาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่สำคัญ ที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกแหล่งที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม คือ การตั้งอยู่ใกล้กับตลาด การมีคมนาคมขนส่งสะดวก การอยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบ การมีสิ่งสาธารณูปโภคทางด้านน้ำ ไฟฟ้าพร้อมมูล และการมีราคาที่ดินไม่แพงนัก สำหรับปัจจัยอื่นๆ เช่น การตั้งอยู่ใกล้อุตสาหกรรมต่อเนื่อง ความสะดวกในการซ่อมแซมเครื่องจักร และการเข้าถึงหน่วยราชการต่างๆ พบว่า มีความสำคัญน้อยโดยเปรียบเทียบ

ข้อคิดที่ได้จากการพิจารณาลักษณะอุตสาหกรรมในภูมิภาค และปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเลือกที่ตั้งกิจการอุตสาหกรรม คือ การพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาค ต้องมีการจำแนกลักษณะการกระจายอุตสาหกรรมที่ชัดเจน คือการแยกแยะระหว่าง 1) การกระจายกิจกรรมอุตสาหกรรมจาก กทม. และปริมณฑล ไปสู่จังหวัดอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง 2) การเกิดกิจกรรมอุตสาหกรรมในเมืองหลักหรือเมืองศูนย์กลางในภูมิภาค และ 3) การกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมอุตสาหกรรมในท้องถิ่นที่ต่อความเจริญทางเศรษฐกิจ เพื่อวัตถุประสงค์การสร้างรายได้และการจ้างงาน ซึ่งการพัฒนาอุตสาหกรรมในแต่ละลักษณะ จะต้องใช้กลยุทธ์ที่แตกต่างกันไป การกระจายอุตสาหกรรมในแนวทางที่หนึ่ง เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามกลไกตลาด โดยไม่ต้องให้การจูงใจใดๆ สิ่งที่รัฐต้องให้

ความสนใจ คือ การแก้ปัญหาภาวะที่จะเกิดขึ้นจากการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม การกระจายอุตสาหกรรมในแนวทางที่สอง ก็เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเอง แต่การส่งเสริมของรัฐในบางลักษณะ จะช่วยเร่งรัดให้เกิดการกระจายอุตสาหกรรมดังกล่าวนี้ แนวทางการส่งเสริมควรเป็นไปในทางช่วยเสริมสร้างบริการพื้นฐาน และสิ่งสาธารณูปโภคที่ไม่เพียงพอ กระจายข่าวสารเกี่ยวกับโอกาสการลงทุนในภูมิภาคนั้นๆ และส่งเสริมการลงทุนโดยผู้ประกอบการจาก กทม. จากต่างประเทศ และโดยผู้ประกอบการที่อยู่ในภูมิภาคนั้น การกระจายอุตสาหกรรมในลักษณะที่สาม เป็นสิ่งที่รัฐต้องให้ความสนใจเป็นพิเศษ กลยุทธ์ในการส่งเสริมควรเน้นการกระตุ้นให้เกิดอุตสาหกรรมโดยผู้ประกอบการท้องถิ่น และการปรับปรุงประสิทธิภาพของกิจการอุตสาหกรรม

มาตรการส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมในลักษณะที่สามนี้ ควรยึดหลัก 4 ประการ คือ

1. การสร้างตลาดรองรับสินค้าอุตสาหกรรม
2. การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการพื้นฐาน และการอำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรม
3. การส่งเสริม หรือกระตุ้นให้มีการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรมโดยผู้ประกอบการท้องถิ่น
4. การให้บริการด้านการส่งเสริม เพื่อให้กิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคมีประสิทธิภาพมากขึ้น

มาตรการที่จะใช้ นอกจากการพัฒนาชนบท และการเสริมสร้างรายได้ และอำนาจซื้อของชาวชนบทแล้ว มาตรการระยะสั้นทางด้านตลาด คือ การให้ข่าวสารข้อมูลด้านการตลาด การจัดงานแสดงสินค้านานาชาติ การช่วยเหลือปรับปรุงคุณภาพและรูปแบบของสินค้า และการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทางด้านสิ่งสาธารณูปโภค ส่วนราชการของจังหวัดควรทำการตรวจสอบและเสนอแนะสิ่งสาธารณูปโภคที่จำเป็นแต่ยังขาดแคลน เพื่อให้มีการสร้างสิ่งเหล่านี้ขึ้น การส่งเสริมผู้ประกอบการท้องถิ่นด้วยการให้ข่าวสารข้อมูล ให้คำแนะนำ ให้อำนวยความสะดวกในการลงทุน และการปรับปรุงการให้บริการส่งเสริมในลักษณะต่างๆ ก็เป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในแนวทางนี้

การพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาค ต้องมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย เก็บรวบรวมข้อมูล และที่ทำหน้าที่ประสานงานการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง และต้องส่งเสริมความคิดริเริ่มจากหน่วยงานในส่วนภูมิภาค สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด จะต้องทำการปรับปรุงสมรรถภาพขึ้น เพื่อเป็นศูนย์ข่าวสารข้อมูล ศูนย์ให้คำแนะนำ ศูนย์บริการการลงทุน และสะท้อนความต้องการทางด้านบริการส่งเสริมของกิจการอุตสาหกรรมในจังหวัด

1. การกระจายของกิจกรรมอุตสาหกรรมตามภูมิภาค

1.1 การกระจุกตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรม

1.1.1 สัดส่วนของมูลค่าเพิ่มอุตสาหกรรม

ระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมตามภูมิภาคต่างๆ มีการแตกต่างกันมาก กิจกรรมอุตสาหกรรมส่วนใหญ่จะกระจุกตัวในกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง ในขณะที่ภูมิภาคอื่นๆ มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่ต่ำมาก ระดับความสำคัญของกิจกรรมอุตสาหกรรมต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจรวมของแต่ละภูมิภาค ซึ่งวัดโดยสัดส่วนของมูลค่าเพิ่มในภาคอุตสาหกรรมต่อมูลค่าเพิ่มทั้งหมด หรือผลิตภัณฑ์ประชาชาติของแต่ละภูมิภาค (Gross Regional Product: GRP) มีความแตกต่างกันมาก ดังที่แสดงในข้อมูลของตารางที่ 1.1 ในปี 2530 กรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง (Greater Bangkok) ภาคอุตสาหกรรมเป็นภาคเศรษฐกิจที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 36 ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมด สำหรับภูมิภาคอื่นๆ กิจกรรมทางด้านการเกษตรยังคงมีความสำคัญมากที่สุด แต่จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางก็มีสัดส่วนของกิจกรรมอุตสาหกรรมสูง รองลงมาจากภาคการเกษตร สำหรับภูมิภาคอื่นๆ ภาคการเกษตรยังคงมีความสำคัญมาก และสัดส่วนมูลค่าเพิ่มในภาคอุตสาหกรรม จะอยู่ในระดับต่ำกว่าร้อยละ 10 ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมด ภูมิภาคที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมต่ำที่สุด เมื่อพิจารณาจากความสำคัญของภาคอุตสาหกรรมต่อเศรษฐกิจโดยส่วนรวมคือ ภาคใต้ ซึ่งในปี 2530 กิจกรรมในภาคอุตสาหกรรมมีเพียงร้อยละ 5 ของกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมดเท่านั้น

ในช่วง 7-8 ปีที่ผ่านมา ภูมิภาคที่มีสัดส่วนของกิจกรรมอุตสาหกรรมในกิจการเศรษฐกิจรวมสูงขึ้น ได้แก่จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางยกเว้น กทม. และปริมณฑล และภาคเหนือ ส่วนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมมีแนวโน้มลดลงบ้างเล็กน้อย และในภาคใต้ ความสำคัญของภาคอุตสาหกรรมต่อกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยส่วนรวมในภูมิภาคนี้ มีแนวโน้มลดลงอย่างเห็นได้ชัดในระหว่าง ปี 2524 ถึง 2530 สำหรับอัตราการขยายตัว จังหวัดในภาคกลาง (ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันตก และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง) มีอัตราการขยายตัวสูงสุด รองลงมาคือ กทม. และปริมณฑล และภาคใต้มีอัตราการขยายตัวต่ำที่สุด (ตารางที่ 1.2)

ถ้ามองดูในรายละเอียดลงไป ลักษณะการกระจายอุตสาหกรรมที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ สัดส่วนของกิจกรรมอุตสาหกรรมเมื่อเทียบกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมด มีการเหลื่อมล้ำกันมากในแต่ละจังหวัด และในภูมิภาคเดียวกัน จะมีจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมสูงมาก และ

ที่มีอยู่ต่ำมาก เช่น จังหวัดอ่างทอง ชัยนาท และนครนายก ในภาคกลางมีสัดส่วนกิจกรรมอุตสาหกรรมต่ำมาก โดยมีสัดส่วนของมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวมของจังหวัด (Gross Provincial Product: GPP) ในระดับร้อยละ 2-3 เท่านั้น ในขณะที่จังหวัดอื่นๆ บางจังหวัดเช่น ชลบุรี และราชบุรี มีสัดส่วนดังกล่าวค่อนข้างสูง

สิ่งที่พึงสังเกตอีกประการหนึ่งคือ ในบางจังหวัดมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรมได้เพิ่มขึ้นในอัตราที่สูงมากในช่วง ปี 2524 ถึง 2530 จังหวัดเหล่านี้ได้แก่ ปทุมธานี สมุทรสาคร นครปฐม และนนทบุรี ในเขตปริมณฑล ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ระยอง ตราด ปราจีนบุรี ราชบุรี กาญจนบุรี สุพรรณบุรี สระบุรี และลพบุรี ในภาคกลาง ตาก เชียงใหม่ อุดรดิตต์ นครสวรรค์ กำแพงเพชร ในภาคเหนือ หนองคาย ขอนแก่น สกลนคร อุบลราชธานี บุรีรัมย์ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประจวบคีรีขันธ์ สุราษฎร์ธานี และยะลา ในภาคใต้ ในขณะที่มีหลายๆ จังหวัดในภูมิภาคต่างๆ มูลค่าเพิ่มทางด้านอุตสาหกรรมกลับมีการลดลงในช่วงเวลาดังกล่าว

เนื่องจาก กทม. และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางเป็นภูมิภาคที่มีรายได้และกิจกรรมทางเศรษฐกิจสูงกว่าภูมิภาคอื่นๆ เป็นอย่างมาก กล่าวคือ ในปี 2530 มูลค่าเพิ่มหรือรายได้ที่เกิดจากภาคเศรษฐกิจต่างๆ ในภูมิภาคนี้ ซึ่งมีเพียง 6 จังหวัด มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 48.5 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ ดังนั้น การที่ กทม. และจังหวัดใกล้เคียงมีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่สูงกว่าภูมิภาคอื่นๆ ย่อมแสดงว่ากิจกรรมอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ของประเทศจะกระจุกตัวอยู่ในภูมิภาคนี้ และระดับการกระจุกตัวมีอยู่สูงมาก กล่าวคือ ในปี 2530 ร้อยละ 76.8 หรือกว่า 3 ใน 4 ของมูลค่าเพิ่มในภาคอุตสาหกรรมเกิดจากการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมใน กทม. และจังหวัดใกล้เคียงและถ้ารวมจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางเข้าไปด้วยแล้ว มูลค่าเพิ่มในภาคอุตสาหกรรมในภาคกลางทั้งหมด (รวมทั้ง กทม.) จะสูงถึงร้อยละ 89.1 ซึ่งแสดงว่าภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศมีส่วนร่วมในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมเพียงประมาณร้อยละ 10 เท่านั้น ซึ่งเมื่อเทียบกับ กทม. เพียงจังหวัดเดียว สามารถก่อให้เกิดมูลค่าเพิ่มถึงประมาณร้อยละ 50 ของภาคอุตสาหกรรมทั้งหมดแล้ว จะเห็นได้ชัดว่าระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมของ กทม. กับภูมิภาคต่างๆ มีความเหลื่อมล้ำกันมาก

สิ่งที่น่าสังเกตคือ การกระจุกตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรมตามภูมิภาค มิได้ลดน้อยลงเมื่อเวลาผ่านไป กล่าวคือ สัดส่วนของมูลค่าเพิ่มของจังหวัดในภาคกลางรวมถึง กทม. มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป ข้อมูลการกระจายมูลค่าเพิ่มในภาคอุตสาหกรรมตามภูมิภาคต่างๆ ที่คำนวณจากสถิติรายได้ประชาชาติอนุกรมเก่า (old series) แสดงให้เห็นว่าในปี 2513 มูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นใน กทม. (ไม่รวมจังหวัดข้างเคียง) มีถึงร้อยละ 39.4 และเมื่อรวมทั้งจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางเข้าไปด้วยแล้ว สัดส่วนดังกล่าวจะสูงขึ้นเป็นร้อยละ 77.0 มาในปี 2523 มูลค่าเพิ่มอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นในเขต กทม. สูงขึ้นเป็นร้อยละ 51.7 ของทั้งประเทศ และ

มูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรมของทั้งกทม. และจังหวัดในภาคกลาง ก็สูงขึ้นมาเป็นร้อยละ 87.6 (ดูตารางที่ 1.3) ถ้าพิจารณาจากข้อมูลผลิตภัณฑ์ประชาชาติอนุกรมใหม่ (new series) จะพบว่า ในระหว่างปี 2524 ถึง 2530 ลักษณะการกระจุกตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรมตามภูมิภาคก็มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นเช่นกัน กล่าวคือ สัดส่วนของ กทม. และจังหวัดข้างเคียงเพิ่มจากร้อยละ 75.3 ในปี 2524 เป็นร้อยละ 76.8 ในปี 2530 ส่วนสัดส่วนของจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางมีการเพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อยจากร้อยละ 12.1 ในปี 2524 เป็นร้อยละ 12.2 ในปี 2530 แต่สำหรับภูมิภาคอื่นๆ สัดส่วนดังกล่าวมีแนวโน้มลดลง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคใต้ ซึ่งในปี 2524 มีมูลค่าเพิ่มอุตสาหกรรมคิดเป็นร้อยละ 3 ของทั้งประเทศ และลดลงมาเหลือเพียงร้อยละ 2.1 ในปี 2530 (ดูตารางที่ 1.4)

1.1.2 การจ้างงาน

การจ้างแรงงานในภาคอุตสาหกรรม ก็มีการกระจุกตัวมากในกทม. และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง กล่าวคือในปี 2529 จำนวนแรงงานอุตสาหกรรมใน กทม. (ไม่รวมจังหวัดใกล้เคียง) มีถึงร้อยละ 32.4 ของการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมทั้งหมด และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางก็มีสัดส่วนการจ้างงานอุตสาหกรรมสูงถึงร้อยละ 35.6 ซึ่งหมายความว่าร้อยละ 68 หรือกว่าสองในสามของการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมในประเทศ เกิดจากอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในภาคกลางรวมทั้ง กทม.

อย่างไรก็ตาม การกระจุกตัวของการจ้างงานอุตสาหกรรมใน กทม. และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางยังมีขอบเขตที่ต่ำกว่าการกระจุกตัวทางด้านมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรม ดังที่ได้แสดงไว้ในตารางที่ 1.4 ทั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงข้อเท็จจริงประการหนึ่งว่า แรงงานอุตสาหกรรมใน กทม. และปริมณฑล มีการทำงานค่อนข้างเต็มระดับ หรือมีชั่วโมงการทำงานต่อปีมากกว่า เมื่อเทียบกับแรงงานที่อยู่ในภูมิภาคอื่นๆ¹ นอกจากนี้ การที่สัดส่วนของมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรมใน กทม. และจังหวัดภาคกลางสูงกว่าสัดส่วนของการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรม ยังสะท้อนให้เห็นว่าอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ใน กทม. และจังหวัดในภาคกลางมีการผลิตที่อาศัยเครื่องจักรกล หรือมีความเข้มข้นในการใช้ปัจจัยทุน (capital-intensive) มากกว่าโรงงานอุตสาหกรรมในภูมิภาคอื่นๆ เนื่องจากโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ใน กทม. และปริมณฑล มีโรงงานขนาดใหญ่ที่ใช้เครื่องจักรกลและอุปกรณ์ที่ทันสมัยอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้ประสิทธิภาพแรงงาน หรือมูลค่าเพิ่ม

---

¹ ข้อมูลชั่วโมงทำงานของแรงงานในภูมิภาคต่างๆ ดูได้จากรายงานการสำรวจแรงงานของสำนักงานสถิติแห่งชาติฉบับต่างๆ

ต่อแรงงานหนึ่งคนสูงกว่า เมื่อเทียบกับประสิทธิภาพของแรงงานต่อคนของอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคอื่นๆ ในกรณีเช่นนี้ถ้ามองทางด้านประสิทธิภาพของปัจจัยทุน หรือปริมาณการลงทุนที่ต้องใช้ เพื่อให้มีการจ้างงานเพิ่มขึ้นหนึ่งคนแล้ว การส่งเสริมอุตสาหกรรมในภูมิภาคย่อมจะได้ผลมากกว่า เนื่องจากมีขบวนการผลิตที่มีการใช้แรงงานที่เข้มข้น (labor-intensive) กว่า แต่ทั้งนี้ย่อมต้องคำนึงถึงข้อแตกต่างของจำนวนชั่วโมงการทำงานด้วย

เป็นที่น่าสังเกตว่า สัดส่วนการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรม กับสัดส่วนมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรม ซึ่งแสดงไว้ในตารางที่ 1.4 มีลักษณะไม่สอดคล้องกันอยู่บ้าง เช่น ในภาคเหนือ ซึ่งมีสัดส่วนมูลค่าเพิ่มอุตสาหกรรมต่ำกว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในปี 2530 กลับมีสัดส่วนของแรงงานอุตสาหกรรมสูงกว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ในปี 2529) ในทำนองเดียวกับภาคใต้ ซึ่งมีมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรมต่ำมาก ก็มีสัดส่วนของแรงงานต่ำกว่าภาคอื่นๆ ไม่มากนัก ทั้งนี้ อาจสะท้อนให้เห็นถึง "ความเข้มข้น" ของการใช้แรงงานที่แตกต่างกันไปแต่ละภูมิภาค และข้อแตกต่างของประสิทธิภาพของแรงงาน เมื่อวัดโดยมูลค่าเพิ่มต่อแรงงานหนึ่งคนด้วย

จากตารางที่ 1.5 จะเห็นว่า ลักษณะการกระจุกตัวของแรงงานอุตสาหกรรมใน กทม. และในจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางมิได้ลดน้อยลง แต่กลับเพิ่มขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป ในกรณีของ กทม. สัดส่วนการจ้างแรงงานได้ลดน้อยลงไปบ้างระหว่างปี 2524 และปี 2529 แต่สัดส่วนดังกล่าวเพิ่มขึ้นมากในจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางในช่วงเวลาดังกล่าว สำหรับในภูมิภาคอื่นๆ สัดส่วนของแรงงานอุตสาหกรรมต่อแรงงานอุตสาหกรรมทั้งประเทศ มีการเคลื่อนไหวขึ้นลงในแต่ละช่วงเวลา แต่โดยทั่วไปแล้วมีแนวโน้มลดลง

การเปรียบเทียบสัดส่วนของแรงงานอุตสาหกรรมต่อแรงงานทั้งหมดในแต่ละภูมิภาค ซึ่งแสดงไว้ในตารางที่ 1.6 แสดงให้เห็นถึงระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เพิ่มขึ้นของ กทม. และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางในอีกลักษณะหนึ่ง คือ สัดส่วนของแรงงานที่ทำงานในภาคอุตสาหกรรมเมื่อเทียบกับแรงงานในภาคเศรษฐกิจต่างๆ ทั้งหมดของ กทม. และภาคกลาง มีแนวโน้มสูงขึ้นในขณะที่ใน ภูมิภาคอื่นๆ ยกเว้นภาคเหนือกลับมีลักษณะขึ้นๆ ลงๆ และมีแนวโน้มลดลงในช่วง 2524 ถึง 2529

สิ่งควรระวังประการหนึ่งในการตีความหมายข้อมูลที่ได้จากการสำรวจแรงงาน คือ ข้อมูลของจำนวนแรงงานหรือจำนวนผู้มีงานทำ มีการเปลี่ยนแปลงขึ้นลงมากในแต่ละปี ก่อนปี 2527 การสำรวจแรงงานมีการสำรวจสองรอบในแต่ละปี คือในฤดูร้อน (มกราคมถึงมีนาคม) และฤดูฝน (กรกฎาคมถึงกันยายน) แรงงานอุตสาหกรรมในฤดูแล้งจะมีปริมาณมากกว่าในฤดูฝน เนื่องจากการสำรวจในรอบที่หนึ่งนี้เป็นช่วงที่คนในภาคการเกษตรว่างจากการทำนา จึงมีการทำงานในภาค

อุตสาหกรรมกันมากขึ้น การเปรียบเทียบแรงงานอุตสาหกรรมโดยทั่วไปจึงมักจะใช้ข้อมูลการสำรวจในฤดูฝน ซึ่งตรงกับ การสำรวจในรอบที่ 2 ก่อนปี 2527 และรอบที่ 3 ตั้งแต่ปี 2528 เป็นต้นมา แต่แม้จะทำการเปรียบเทียบสถิติการจ้างงานที่สำรวจในช่วงเวลาเดียวกัน การผันแปรของปริมาณการจ้างงานในปีต่างๆ ก็ยังมีอยู่ค่อนข้างมาก การวิเคราะห์ข้อมูลการจ้างงานทางอุตสาหกรรมโดยอาศัยการสำรวจแรงงานจึงต้องกระทำด้วยความระมัดระวัง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสถิติการสำรวจแรงงาน เป็นแหล่งข้อมูลเดียว ที่มีข้อมูลทางด้าน การจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ เป็นส่วนรวมทั้งประเทศ การพิจารณาการเปลี่ยนแปลงของการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมจึงจำเป็นต้องใช้ข้อมูลดังกล่าว และแม้การเปรียบเทียบจะทำได้ด้วยความยากลำบาก เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของข้อมูลที่ได้จากการสำรวจในแต่ละปี แต่ก็น่าจะชี้ให้เห็นถึงสัดส่วนของแรงงานอุตสาหกรรมและแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงในแต่ละภูมิภาคได้บ้าง

1. 1. 3 จำนวนโรงงานอุตสาหกรรม

การดูการกระจุกตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรมอีกทางหนึ่ง คือ นิยามจากสถิติโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการจดทะเบียนกับกองทะเบียนโรงงาน หรือจากทำเนียบโรงงานของอุตสาหกรรมจังหวัดซึ่งได้รวบรวมไว้ที่สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดกลางของกระทรวงอุตสาหกรรม ข้อมูลที่ได้จากหน่วยงานทั้งสองแห่งนี้มีข้อแตกต่างกันอยู่บ้าง เนื่องจากข้อมูลโรงงานของกองทะเบียนโรงงานในช่วงปีหลังๆ จะไม่รวมโรงงานของกิจการที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนจาก BOI โรงงานที่ตั้งอยู่ในนิคมอุตสาหกรรม และโรงงานที่จดทะเบียนโดยตรงกับอุตสาหกรรมจังหวัด ฉะนั้น ข้อมูลจำนวนโรงงานของสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดกลาง จึงมีความสมบูรณ์มากกว่า อย่างไรก็ตาม การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งนี้มีความลำบากมากพอควร เนื่องจากมีข้อมูลอยู่เพียงไม่กี่ปี และมีอยู่ไม่ครบทุกจังหวัด ในการศึกษาครั้งนี้จึงได้มีการพยายามรวบรวมจำนวนโรงงานจดทะเบียนจากทั้งสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดกลางและกองทะเบียนโรงงาน เฉพาะในปี 2530 (ไม่รวมโรงสีข้าว) เพื่อให้เห็นภาพรวมของโรงงานจดทะเบียนที่มีการครอบคลุมครบถ้วนมากขึ้น สำหรับการเปรียบเทียบจำนวนโรงงานตามภูมิภาคต่างๆ ก็ยังต้องอาศัยข้อมูลจากกองทะเบียนโรงงาน ซึ่งมีการรวบรวมไว้อย่างเป็นระบบ และมีอนุกรมเวลาที่ยาวกว่า

ข้อจำกัดอีกประการหนึ่งของการดูโครงสร้างอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ จากข้อมูลโรงงานจดทะเบียน ก็คือ ข้อมูลของทะเบียนโรงงานจะไม่รวมกิจการโรงงานที่มีขนาดเล็กมาก เนื่องจากตามพระราชบัญญัติโรงงาน กิจการอุตสาหกรรมที่ต้องมีการจดทะเบียนได้แก่กิจการที่มีการจ้างแรงงาน (รวมทั้งผู้ประกอบการ) ตั้งแต่ 7 คนขึ้นไป หรือที่มีการใช้เครื่องจักรในกำลังตั้งแต่สองแรงม้าขึ้นไป ฉะนั้น โรงงานขนาดเล็กมาก จึงไม่เข้าข่ายโรงงานจดทะเบียน นอกจากนี้เป็นที่ทราบกันทั่วไปว่า ในประเทศไทยมีโรงงานอุตสาหกรรมอยู่เป็นจำนวนมาก ที่ไม่ได้ทำการ

จดทะเบียนกับกระทรวงอุตสาหกรรมตามที่กฎหมายกำหนด แม้ว่าจะเข้าข่ายโรงงานที่ต้องจดทะเบียน ทั้งนี้ ด้วยสาเหตุต่างๆ นานา สถิติโรงงานจดทะเบียนจึงมีอยู่ต่ำกว่าโรงงานที่มีอยู่จริง

จำนวนโรงงานที่มีการจดทะเบียนไว้กับกองควบคุมโรงงาน เมื่อสิ้นปี 2530 มีทั้งหมด 87,221 โรงงานทั่วประเทศ ในจำนวนนี้มีโรงสีข้าวอยู่ 46,637 โรง หรือร้อยละ 53.6 ของโรงงานจดทะเบียนทั้งหมด โรงงานจดทะเบียนที่ตั้งอยู่ใน กทม. มีจำนวน 17,056 โรง หรือเทียบเท่ากับร้อยละ 19.6 ของโรงงานทั้งสิ้นที่มีการจดทะเบียน และโรงงานที่ตั้งอยู่ในจังหวัดภาคกลางอื่นๆ มีอยู่อีก 13,322 โรง หรือเทียบเท่ากับร้อยละ 15.3 ของโรงงานทั้งหมดที่มีการจดทะเบียน ฉะนั้นกว่าหนึ่งในสามของโรงงานจดทะเบียนตั้งอยู่ใน กทม. และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง อย่างไรก็ตาม หากไม่นับรวมโรงสีข้าวแล้ว ลักษณะการกระจุกตัวของโรงงานอุตสาหกรรมมีมากขึ้น กล่าวคือ โรงงานที่อยู่ใน กทม. (ไม่รวมจังหวัดใกล้เคียง) จะมีมากถึงร้อยละ 41.7 และโรงงานในจังหวัดภาคกลางอื่นๆ มีถึงร้อยละ 22.2 ของโรงงานจดทะเบียนที่ไม่ใช่โรงสีข้าว หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ร้อยละ 63.9 หรือเกือบสองในสามของโรงงานที่ไม่ใช่โรงสีข้าว ตั้งอยู่ในเขตภาคกลางรวมทั้ง กทม.

ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการดูจากสถิติโรงงานของจดทะเบียนโรงงาน สถิติโรงงานที่รวบรวมจากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดกลาง มีลักษณะแตกต่างกันกับสถิติที่กล่าวมาแล้วข้างต้นอยู่บ้าง จากข้อมูลของสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดกลาง จำนวนโรงงานที่ไม่รวมโรงสีข้าวในปี 2530 จะมีอยู่ถึง 44,897 โรง ซึ่งมากกว่าจำนวนโรงงานของจดทะเบียนโรงงานอยู่ 4,313 โรง นอกจากนี้สัดส่วนของโรงงานของ กทม. และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางจะมีสูงกว่า คือ สูงถึงร้อยละ 74.8 หรือเกือบสามในสี่ของโรงงานจดทะเบียนทั้งหมดที่ไม่รวมโรงสีข้าว ทั้งนี้อาจจะสะท้อนให้เห็นถึงการกระจุกตัวของโรงงานที่ตั้ง โดยกิจการที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุนจาก BOI และโรงงานในเขตนิคมอุตสาหกรรมต่างๆ ซึ่งส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกับ กทม.

ประเภทอุตสาหกรรมที่มีโรงงานอยู่เป็นจำนวนมาก คือ อุตสาหกรรมอาหาร ผลิตภัณฑ์โลหะ และเครื่องจักรกล ผลิตภัณฑ์ไม้ อุปกรณ์ขนส่ง โรงพิมพ์ ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ เสื้อผ้าสำเร็จรูปและสินค้าอุตสาหกรรมเบ็ดเตล็ด ในบางกรณี เช่น ในกลุ่มอุตสาหกรรมอุปกรณ์ขนส่ง และผลิตภัณฑ์โลหะ และเครื่องจักรกล มีโรงงานที่มีลักษณะกิจการซ่อมแซมหรือให้บริการด้านอื่นๆ ซึ่งตามข้อกำหนดของกระทรวงอุตสาหกรรม ถือว่าเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่ต้องจดทะเบียนโดยทั่วไป กลุ่มอุตสาหกรรมที่มีจำนวนโรงงานอยู่มากมักจะ เป็นกิจกรรมที่มีสัดส่วนของโรงงานขนาดเล็กอยู่สูง

โรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่จะเป็นโรงงานขนาดเล็ก กล่าวคือ ร้อยละ 64.3 ของโรงงานจดทะเบียนมีการจ้างงานต่ำกว่า 10 คน และอีกร้อยละ 28.5 มีการจ้างแรงงาน

ระหว่าง 10-49 คน ถ้าโรงงานที่มีคนงานต่ำกว่า 50 คน ถือได้ว่าเป็นโรงงานขนาดย่อมแล้ว ก็หมายความว่า กว่าร้อยละ 90 ของโรงงานจดทะเบียน จัดอยู่ในประเภทโรงงานอุตสาหกรรมขนาดย่อม ในขณะที่โรงงานขนาดกลางที่มีการจ้างงานระหว่าง 50-199 คน มีอยู่เพียงร้อยละ 5.4 และโรงงานขนาดใหญ่ที่มีการจ้างแรงงานตั้งแต่ 200 คนขึ้นไปมีอยู่เพียงร้อยละ 1.7 ของโรงงานทั้งหมดเท่านั้น

กทม. และจังหวัดใกล้เคียง แม้มีสัดส่วนโรงงานขนาดเล็กสูง แต่โรงงานขนาดใหญ่และขนาดกลาง ส่วนมากจะตั้งอยู่ใน กทม. และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง กล่าวคือกว่าร้อยละ 70 ของโรงงานอุตสาหกรรมที่มีการจ้างงานตั้งแต่ 50 คนขึ้นไป จะตั้งอยู่ใน กทม.และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง สัดส่วนของโรงงานที่มีการจ้างงานระหว่าง 200-499 คน ที่ตั้งอยู่ใน กทม. และภาคกลางมีอยู่กว่าร้อยละ 80 และกว่าร้อยละ 90 ของโรงงานที่มีขนาดการจ้างงานตั้งแต่ 500 คนขึ้นไปจะอยู่ในเขต กทม.และจังหวัดภาคกลาง โดยส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขต กทม.และจังหวัดใกล้เคียง ในทางตรงกันข้าม โรงงานส่วนใหญ่ในภูมิภาคอื่นๆ จะมีขนาดเล็ก (ดูตารางที่ 1.7)

การดูการเปลี่ยนแปลงของการกระจายโรงงานอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลของจดทะเบียนโรงงาน ซึ่งมีข้อมูลในช่วงเวลายาวนานกว่า จากข้อมูลดังกล่าวพบว่า ในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา การกระจายของโรงงานอุตสาหกรรมตามภูมิภาคต่างๆ (ไม่รวมโรงสีข้าว) มีการเปลี่ยนแปลงไม่มากนัก แต่โดยทั่วไป สัดส่วนของโรงงานอุตสาหกรรมใน กทม. และปริมณฑล และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง จะมีแนวโน้มลดลงไปบ้าง และสัดส่วนของโรงงานอุตสาหกรรมในภูมิภาคอื่นๆ ก็เพิ่มสูงขึ้นมาบ้าง อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจำนวนโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งรวบรวมมาจากสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดกลางและเสริมด้วยข้อมูลของจดทะเบียนโรงงานในปี 2530 ซึ่งน่าจะมีความครบถ้วนสมบูรณ์มากกว่า กลับแสดงให้เห็นถึงการกระจุกตัวของโรงงานอุตสาหกรรมใน กทม. และปริมณฑลที่สูงกว่า และแม้จำนวนโรงงานในจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางจะมีสัดส่วนที่ต่ำกว่า แต่เมื่อรวมกันแล้ว กทม. ปริมณฑลและจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางจะมีสัดส่วนโรงงานอุตสาหกรรมเท่ากับร้อยละ 74.8 ซึ่งข้อมูลนี้หากเปรียบเทียบได้กับข้อมูลของจดทะเบียนโรงงานในปีก่อนๆ จะแสดงให้เห็นถึงลักษณะการกระจุกตัวของโรงงานอุตสาหกรรมใน กทม. และปริมณฑลที่เพิ่มขึ้น (ตารางที่ 1.8)

จากการคำนวณอัตราการขยายตัวของจำนวนโรงงานจดทะเบียนในภูมิภาคต่างๆ จากข้อมูลของจดทะเบียนโรงงาน ทำให้เราทราบว่าในช่วงปี 2521 ถึง 2527 อัตราเพิ่มเฉลี่ยต่อปีของจำนวนโรงงานจดทะเบียนในภูมิภาคอื่นๆ มีสูงกว่าอัตราเพิ่มของ กทม. และปริมณฑล และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง และในปี 2529 และ 2530 ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในเขต กทม. อัตราการขยายตัวของจำนวนโรงงานอุตสาหกรรม จะต่ำกว่าอัตราการขยายตัวโดย

เฉลี่ยทั่วประเทศ แต่จังหวัดที่อยู่ในปริมณฑลใกล้เคียงกับกรุงเทพฯ กลับมีอัตราการขยายตัวของโรงงานจดทะเบียนค่อนข้างสูง สำหรับจังหวัดต่างๆ ในภูมิภาคอื่นๆ โดยทั่วไปมีอัตราการขยายตัวของโรงงานจดทะเบียน มีการเคลื่อนไหวขึ้นลงในอัตราสูง (ตารางที่ 1.9) เนื่องจากจำนวนโรงงานในแต่ละจังหวัดมีอยู่น้อย การเพิ่มหรือลดของโรงงานจดทะเบียนเพียงไม่กี่โรงงานก็จะทำให้อัตราการขยายตัวเปลี่ยนแปลงไปมาก

จากการพิจารณาข้อมูลจำนวนโรงงานจดทะเบียนข้างต้น จึงไม่อาจจะสรุปได้ว่า การกระจายโรงงานตามภูมิภาคมีมากขึ้น หรือการกระจุกตัวของโรงงานใน กทม. และปริมณฑลมีน้อยลงเมื่อเวลาผ่านไป และอาจเป็นไปได้ว่า การกระจุกตัวของโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดที่อยู่รอบๆ กทม. มีมากขึ้น เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของโรงงานอุตสาหกรรมที่ได้รับการส่งเสริมการลงทุน และที่ตั้งอยู่ในเขตนิคมอุตสาหกรรมในเขตจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกับ กทม.

1.1.4 ประเภทอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ

การพิจารณาประเภทของ โรงงานอุตสาหกรรมที่มีอยู่ในภูมิภาคต่างๆ ยืนยันคำกล่าวที่ว่า ความหลากหลายของประเภทของ โรงงานอุตสาหกรรมที่อยู่ในภูมิภาคมีอยู่น้อย โดยเฉพาะในจังหวัดที่อยู่ห่างไกลจาก กทม. ที่ไม่ได้เป็นจังหวัดศูนย์กลางของภาค ไม่เพียงแต่มีโรงงานอุตสาหกรรมมีอยู่น้อยแล้ว ยังมีการผลิตสินค้าเพียงไม่กี่ประเภทด้วย ในระดับ TSIC 3 หลัก ประเภทของอุตสาหกรรมที่มีโรงงานอยู่มาก หรือคิดเป็นสัดส่วนสูงในภูมิภาคนอกเขต กทม. และปริมณฑลได้แก่ อุตสาหกรรมอาหาร (311-312) ผลิตภัณฑ์ไม้ (331) และเฟอร์นิเจอร์ (332) ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาและอลูมิเนียม (361 และ 369) ผลิตภัณฑ์โลหะและเครื่องจักรกล (381 และ 382) และอุปกรณ์การขนส่ง (384) และที่มีความสำคัญในอันดับรองลงมาได้แก่ ผลิตภัณฑ์ยาง (355) สิ่งทอ (321) และโรงพิมพ์ (342) สำหรับประเภทอุตสาหกรรมอื่นๆ นั้น โรงงานอุตสาหกรรมในภูมิภาคมีสัดส่วนที่ต่ำมาก เมื่อเทียบกับ กทม. และปริมณฑล²

เมื่อพิจารณาเป็นรายภูมิภาค จะพบว่า ใน กทม. กลุ่มอุตสาหกรรมที่มีจำนวนโรงงานมากที่สุดคือ ผลิตภัณฑ์โลหะ และเครื่องจักรกล (381 และ 382) สิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูป (321 และ 322) ผลิตภัณฑ์พลาสติก (356) อุปกรณ์ขนส่ง (384) และโรงพิมพ์ (342) ในจังหวัดที่ใกล้เคียงกับ กทม. โรงงานผลิตอาหาร เสื้อผ้าสำเร็จรูป เครื่องจักรกลและผลิตภัณฑ์ไม้ มีอยู่เป็น

---

²โปรดดูการเปรียบเทียบสัดส่วนของโรงงานจดทะเบียนตามประเภทอุตสาหกรรม ใน Somluckrat W. Grandstaff (1990) ในโครงการวิจัยนี้ ตารางที่ 2.12, 2.13 และ 2.14 ประกอบ

จำนวนมากกว่ากลุ่มอื่นๆ สำหรับในภูมิภาคอื่นๆ อุตสาหกรรมอาหาร มีจำนวนโรงงานมากที่สุดในภาคกลาง (Rural Central) และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่วนในภาคเหนือและใต้ ในปี 2530 โรงงานในกลุ่มอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์โลหะ มีจำนวนมากกว่าเล็กน้อย เมื่อเทียบกับโรงงานผลิตอาหาร นอกจากนี้ในภาคเหนือ อุตสาหกรรมใบยาสูบและไม้ มีสัดส่วนของโรงงานค่อนข้างสูงในภาคใต้ นอกจากโรงงานอาหาร และเครื่องจักรกลแล้ว มีโรงงานผลิตภัณฑ์ไม้และเฟอร์นิเจอร์ และผลิตภัณฑ์ยางอยู่เป็นจำนวนมาก สำหรับในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเกือบครึ่งหนึ่งของโรงงานจดทะเบียนอยู่ในกลุ่มผลิตภัณฑ์อาหาร แต่โรงงานในอุตสาหกรรมเครื่องจักรกล ผลิตภัณฑ์โลหะ อุปกรณ์ขนส่ง ผลิตภัณฑ์ไม้และเฟอร์นิเจอร์ มีสัดส่วนมากกว่าโรงงานในอุตสาหกรรมกลุ่มอื่นๆ (ดูตารางที่ 1.10)

ในรายงานเรื่อง Growth and Employment in Rural Thailand ของธนาคารโลก (World Bank 1983) ได้แบ่งกลุ่มอุตสาหกรรมที่พบเห็นบ่อยในต่างจังหวัดในเขตชนบทออกเป็น 5 กลุ่มใหญ่ๆ คือ

1. การแปรรูปสินค้าขั้นปฐมรวมทั้งสินค้าทางการเกษตร เหมืองแร่ ซึ่งมีการสูญเสียน้ำหนักมากในการแปรรูป หรือมีวัตถุดิบที่ไม่สามารถเก็บรักษาไว้ได้นาน
2. ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการก่อสร้าง เช่น อิฐบล็อก
3. กิจกรรมประเภทบริการ เช่น การสีข้าว และกิจการที่ผลิตสินค้าประเภทอาหาร ที่ใช้ในท้องถิ่น เช่น น้ำแข็ง ก๋วยเตี๋ยว เต้าหู้
4. ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ และผลิตภัณฑ์หัตถกรรมที่มักจะมีการจำหน่ายไปในท้องถิ่นอื่นๆ และ
5. ผลิตภัณฑ์โลหะ และการซ่อมแซม เช่น การซ่อมแซมเครื่องจักรกล และยานยนต์

การสำรวจโครงสร้างของโรงงานอุตสาหกรรมในภูมิภาคที่อยู่ห่างไกล จาก กทม. ได้ยืนยันในข้อเท็จจริงดังกล่าวข้างต้น เนื่องจากโรงงานอุตสาหกรรมในภูมิภาคมักจะกระจุกตัวในกลุ่มอุตสาหกรรมดังกล่าว และนอกจากกิจกรรมอุตสาหกรรม 5 ประเภทข้างต้นนี้แล้ว การผลิตสินค้าในอุตสาหกรรมอื่นๆ มีอยู่น้อยมาก และสินค้าอุตสาหกรรมบางประเภท เช่น เคมีภัณฑ์ พลาสติก อิเล็กทรอนิกส์ ฯลฯ เกือบจะไม่ปรากฏในอุตสาหกรรมภูมิภาคเลย นอกจากนี้โรงงานอุตสาหกรรมในภูมิภาคส่วนใหญ่ยังเป็นโรงงานขนาดเล็กตั้งได้กล่าวมาแล้ว จึงทำให้กิจกรรมอุตสาหกรรมและการจ้างงานในภาคอุตสาหกรรมกระจุกตัวอยู่ใน กทม. และปริมณฑล อย่างไรก็ตาม ในระยะเวลา 2-3 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากความแออัดของ กทม. และจังหวัดใกล้เคียง และราคาที่ดินที่สูงขึ้นในเขตจังหวัดเหล่านี้ ประกอบกับนโยบายของรัฐบาลนี้ให้สิ่งจูงใจมากกว่า จึงเริ่มมีกิจการอุตสาหกรรมออกไปตั้งอยู่จังหวัดอื่นๆ นอก กทม. และปริมณฑลมากขึ้น แต่กิจการอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่นอกเขต กทม. และปริมณฑล ก็เริ่มมีกิจการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ที่ได้รับการส่งเสริม

การลงทุนไปตั้งอยู่ในเขตจังหวัดที่อยู่ไม่ไกลจากเขต กทม. มากนัก และไม่ถึงกับขาดแคลนสิ่ง
สาธารณูปโภคมากนัก เช่น จังหวัดอยุธยา จะเชิงเทรา สุพรรณบุรี และนครนายก ซึ่งทำ
ให้อัตราเพิ่มของความแออัดของ กทม. และปริมาตรชลอตัวลงบ้าง แต่ก็ทำให้การกระจุกตัวของ
กิจกรรมในเขตภาคกลาง โดยส่วนรวมมีมากขึ้น แม้ว่าโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่บางประเภท
ที่ต้องพึ่งวัตถุดิบ และมีการสูญเสียน้ำหนักในกระบวนการผลิตมาก เช่น โรงงานผลิตน้ำตาล อาหาร
กระป๋อง ถู่มืออย่าง อบไวยาสู้บ และถลุงแร่ จะมีการตั้งอยู่ในภูมิภาคที่อยู่ในจังหวัดที่เป็นแหล่ง
วัตถุดิบ ซึ่งอยู่ห่างไกลจาก กทม. อยู่บ้าง³

1.2 ปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงกิจกรรมอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ

1.2.1 องค์ประกอบของการขยายตัวของอุตสาหกรรมในแต่ละภูมิภาค

ข้อมูลต่างๆ เท่าที่ได้แสดงมาชี้ให้เห็นว่า ระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมในแต่ละภูมิภาค
หรือในแต่ละจังหวัด ในภูมิภาคเดียวกันมีการแตกต่างกันมาก ในบางภูมิภาค (จังหวัด) กิจกรรม
อุตสาหกรรมได้ขยายตัวในอัตราที่สูง ในขณะที่บางภูมิภาค (จังหวัด) อุตสาหกรรมมีการขยายตัว
ในอัตราต่ำ หรือแม้กระทั่งติดลบ อัตราการขยายตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรมในภูมิภาคหรือจังหวัด
หนึ่งๆ เป็นผลรวมของการขยายตัวของเศรษฐกิจไทยโดยรวม และการขยายตัวของอุตสาหกรรม
ต่างๆ ที่อยู่ในแต่ละภูมิภาคหรือจังหวัดนั้นๆ ถ้าภูมิภาคหรือจังหวัดใดมีประเภทอุตสาหกรรม
ที่มีอัตราการขยายตัวสูงตั้งอยู่มาก กิจกรรมอุตสาหกรรมโดยส่วนรวมของภูมิภาค หรือจังหวัดนั้นก็
จะมีอัตราการขยายตัวที่รวดเร็วกว่าภูมิภาคหรือจังหวัดอื่นๆ แต่การที่กิจกรรมอุตสาหกรรมของ
ภูมิภาค (จังหวัด) หนึ่งๆ มีการขยายตัวมากหรือน้อย ก็ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆ ที่จะก่อให้เกิดหรือ
ดึงดูดให้มีการลงทุนในอุตสาหกรรมที่มีโอกาสในการขยายตัว และความสามารถในการแข่งขัน
ของอุตสาหกรรมต่างๆ ที่ตั้งอยู่ในภูมิภาค (จังหวัด) นั้นๆ เมื่อเทียบกับภูมิภาค (จังหวัด) อื่นๆ
ด้วย

การแยกแยะส่วนประกอบของการขยายตัวของการจ้างงาน หรือกิจกรรมทางเศรษฐกิจ
อื่นๆ ในภูมิภาคต่างๆ โดยวิธี Shift-Share ซึ่งมีลักษณะคล้ายวิธีการที่เรียกว่า Constant
Market Share ในการศึกษาทางการค้าระหว่างประเทศ ได้มีการใช้กันอย่างกว้างขวาง แม้ว่า
วิธีการนี้เป็นเครื่องมือการวิเคราะห์ที่มีข้อจำกัดอยู่บ้าง และมีข้อโต้แย้งกันในแง่ที่จะใช้ผลการ

---

³โปรดดู Rachain Chintayarangsan (1990) ประกอบในเรื่อง โครงสร้าง
อุตสาหกรรมในภูมิภาค ข้อพิจารณาต่างๆเกี่ยวกับการเลือกแหล่งที่ตั้งของ โรงงานอุตสาหกรรมจะ
มีการกล่าวถึงในตอนที่ 4 ของรายงานนี้

วิเคราะห์ขึ้นในการพยากรณ์การเปลี่ยนแปลงได้มากน้อยเพียงใด แต่เนื่องจากเป็นวิธีการวิเคราะห์ที่ง่าย ๆ สามารถเข้าใจได้ง่าย และข้อมูลที่จะใช้ในการศึกษาก็มีอยู่ทั่วไป จึงเป็นที่นิยมแพร่หลายกันมากในหมู่นักเศรษฐศาสตร์ภูมิภาค⁴

การวิเคราะห์ Shift-Share ในที่นี้จะใช้สูตรดังนี้คือ

$$\begin{aligned}
 V_{1jt} &= r * V_{1j0} + (r_1 - r) V_{1j0} + (r_{1j} - r_1) V_{1j0} \\
 \text{โดย } r &= \frac{V_t}{V_0} \\
 r_1 &= \frac{V_{1t}}{V_{10}} \\
 r_{1j} &= \frac{V_{1jt}}{V_{1j0}} \\
 V &= \text{GDP ทั้งหมด} \\
 V_1 &= \text{GDP ของภาคเศรษฐกิจ } i \text{ (หรืออุตสาหกรรม } i) \\
 V_{1j} &= \text{GDP ของภาคเศรษฐกิจ } i \text{ ในภูมิภาค } j \text{ (หรือจังหวัด } j)
 \end{aligned}$$

สัญลักษณ์ที่มีตัว t ห้อยอยู่ หมายถึงปีสุดท้าย และที่มีตัว 0 หมายถึงปีต้นของการวิเคราะห์

จากสมการ มูลค่าเพิ่มของภาคเศรษฐกิจหนึ่งๆ ในภูมิภาคหนึ่ง สามารถแยกออกเป็นส่วนประกอบ 3 ส่วนคือ

1. การขยายตัวของเศรษฐกิจไทยโดยส่วนรวม (r)
2. การขยายตัวของภาคเศรษฐกิจ หรือส่วนต่างระหว่างอัตราการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจหรืออุตสาหกรรมที่อยู่ในระหว่างการพิจารณา เมื่อเทียบกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยส่วนรวม คือ $(r_1 - r)$ หากภาคเศรษฐกิจหรืออุตสาหกรรมนั้นๆ มีอัตราการขยายตัวที่สูงกว่าอัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจไทยโดยส่วนรวม ค่าของ $(r_1 - r)$ ก็จะเป็นบวก แต่หากขยายตัวน้อยกว่าเศรษฐกิจโดยส่วนรวม ค่าผลต่างของอัตราการขยายตัวนี้ก็จะติดลบ

⁴บทความทางวิชาการในเรื่อง Shift-Share นี้มีอยู่เป็นจำนวนมาก และสูตรที่ใช้ในการศึกษาก็มีลักษณะแตกต่างกันไปหลายรูปแบบ ผู้สนใจโปรดดูการสำรวจแนวคิดและวิธีการศึกษาเรื่องนี้ใน Benjamin H. Stevens and Craig L. Moore, "A Critical Review of the Literature on Shift-Share as a Forecasting Technique", Journal of Regional Science, Vol. 20, No. 45 1980, pp. 419-437.

3. ผลส่วนที่เหลือหรือผลเฉพาะภูมิภาค: ($r_{1j} - r_1$) คือผลต่างระหว่างอัตราการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจหนึ่งๆ ในภูมิภาคหนึ่ง เมื่อเทียบกับอัตราการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจเดียวกันของทุกภูมิภาค หากภาคเศรษฐกิจนั้นๆ (เช่นภาคอุตสาหกรรม) ในภูมิภาคนั้น (เช่นภาคเหนือ) มีอัตราการขยายตัวสูงกว่าอัตราการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมโดยส่วนรวมแล้ว ผลต่างนี้ก็จะ เป็นบวก มิฉะนั้นก็จะติดลบ ผลเฉพาะภูมิภาคนี้จะแสดงถึงปัจจัยต่างๆ ในภูมิภาคหนึ่งๆ ที่มี ส่วนก่อให้เกิดการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจหรืออุตสาหกรรมที่อยู่ภายใต้การพิจารณา ซึ่งเป็นผลที่ แยกส่วนของผลการขยายตัวของเศรษฐกิจโดยส่วนรวม และการขยายตัวที่เป็นลักษณะของภาค เศรษฐกิจหรืออุตสาหกรรมออกไปแล้ว

จะเห็นได้ว่า วิธีการศึกษาแบบ Shift-Share นี้ช่วยให้เราสามารถแยกแยะได้ว่า การที่ภาคเศรษฐกิจ (หรือกลุ่มอุตสาหกรรม) หนึ่งๆ ในภูมิภาค (หรือจังหวัด) หนึ่งมีการขยาย ตัวในระดับหนึ่งนั้น เป็นผลสืบเนื่องจากการขยายตัวของเศรษฐกิจโดยส่วนรวม การขยายตัวของ ภาคเศรษฐกิจหรืออุตสาหกรรมเฉพาะภาคอุตสาหกรรม และการขยายตัวที่มีลักษณะเฉพาะภูมิภาค ของภาคเศรษฐกิจนั้นๆ แต่ละเอียดอย่างมากน้อยเพียงใด

การศึกษา Shift-Share นี้ ทำในระดับภาคเศรษฐกิจต่างๆ และเปรียบเทียบภาค อุตสาหกรรม และข้อมูลที่ใช้คือผลิตภัณฑ์ภูมิภาค (Gross Regional Product) แบ่งตามภาค เศรษฐกิจในช่วงปี 2524-2530

ผลการคำนวณ Shift-Share ได้แสดงไว้ในตารางที่ 1.11 ซึ่งปรากฏว่า ผลการขยาย ตัวทางเศรษฐกิจโดยส่วนรวม เป็นตัวกำหนดที่สำคัญที่สุดต่อการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจต่างๆ สำหรับผลของแต่ละภาคเศรษฐกิจ ในภาคการเกษตร ในทุกภูมิภาค ผลทางด้านภาคเศรษฐกิจ (I) มีค่าติดลบ ซึ่งหมายความว่าอัตราการขยายตัวโดยเฉลี่ยของภาคการเกษตรมีอัตราที่ต่ำกว่า อัตราการขยายตัวโดยเฉลี่ยของทั้งระบบเศรษฐกิจ ส่วนผลทางภูมิภาค (R) นั้น ภาคการเกษตร ก็มีค่าติดลบในภูมิภาคต่างๆ ยกเว้นภาคใต้ ซึ่งมีผลดังกล่าวเป็นบวก ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ในช่วงปี 2524-2530 การขยายตัวในภาคการเกษตรในภาคใต้มีอัตราที่สูงกว่าอัตราการขยายตัวของการ เกษตรในภูมิภาคอื่นๆ โดยเฉลี่ย ในทางตรงกันข้ามในภาคเหมืองแร่ ภาคใต้กลับมีผลทางภูมิ ภาคติดลบถึงร้อยละ 70 ซึ่งแตกต่างกับภูมิภาคอื่น (ยกเว้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ) ซึ่งมีผล ดังกล่าวเป็นบวก

สิ่งที่เราสนใจเป็นพิเศษคือ Shift-Share ในภาคอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ ผลการ คำนวณ ปรากฏว่า ผลการขยายตัวทางเศรษฐกิจ (G) ยังคงเป็นผลที่สำคัญที่สุดต่อการขยายตัว ของภาคอุตสาหกรรมเช่นเดียวกับภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ที่น่าสนใจคือ การขยายตัวทางเศรษฐกิจ

โดยส่วนรวม มีผลต่อการขยายตัวของอุตสาหกรรมในภาคได้มากที่สุด เทียบกับภูมิภาคอื่นๆ รองลงมาคือภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีผลดังกล่าวสูงเป็นร้อยละ 106.2 และสำหรับผลเฉพาะภาคเศรษฐกิจ (I) นั้น ในทุกภูมิภาค มีผลเป็นบวก ซึ่งหมายความว่า การขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมในช่วงปี 2524 ถึง 2530 มีอัตราที่สูงกว่าอัตราการขยายตัวของเศรษฐกิจไทยโดยส่วนรวม สิ่งที่เราสนใจมากที่สุดในที่นี้คือ ผลทางภูมิภาค (R) ซึ่งปรากฏว่า ผลดังกล่าวเป็นบวก สำหรับ กทม. และปริมณฑล และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง และเป็นลบในภูมิภาคอื่นๆ ซึ่งภาคใต้ มีผลภูมิภาคเป็นลบมากที่สุด (-44.9%) รองลงมาคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (-11.2%) และภาคเหนือ (-3.5%) สำหรับ กทม. และปริมณฑล แม้ผลดังกล่าวจะเป็นบวก แต่ก็มีสัดส่วนที่ต่ำมาก เมื่อเทียบกับผลทางด้านอื่นๆ การตรวจสอบดูรายละเอียดลงไปอีกสำหรับจังหวัดต่างๆ ในภาคกลางนอก กทม. และปริมณฑลทำให้เราทราบว่า จังหวัดในภาคตะวันตกของภาคกลาง และจังหวัดในภาคกลางอื่นๆ ยกเว้นภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีผลทางภูมิภาคค่อนข้างสูงในระดับร้อยละ 10 แต่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือกลับมีผลทางภูมิภาคติดลบ (-8.2%) ซึ่งทำให้ผลทางภูมิภาคของภาคกลางโดยส่วนรวมลดน้อยลง อย่างไรก็ตาม ในเวลาข้างหน้า เมื่อโครงการชายฝั่งทะเลตะวันออกเริ่มส่งผลต่ออุตสาหกรรมในภาคตะวันออก เชื่อว่า การขยายตัวของอุตสาหกรรมในภาคตะวันออก จะมีอัตราที่สูงกว่าอัตราโดยเฉลี่ยระหว่างปี 2524 ถึง 2530 อย่างแน่นอน

ผลจากการศึกษา Shift-Share ของภาคอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ สรุปได้ว่า ในภูมิภาคอื่นๆ ที่นอกเหนือจาก กทม. และ ปริมณฑล และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง ความสามารถในการแข่งขันในภาคอุตสาหกรรมโดยส่วนรวมมีอยู่ค่อนข้างน้อย และปัจจัยเฉพาะภูมิกษณนี้ เป็นปัจจัยที่ทำให้ภาคอุตสาหกรรมในภูมิภาคไม่สามารถเจริญเติบโตได้เท่าที่ควร อย่างไรก็ตาม แม้ว่าในภาคอุตสาหกรรมโดยส่วนรวม ความสามารถในการแข่งขันของภูมิภาคอื่นๆ จะสูงจังหวัดต่างๆ ในภาคกลางไม่ได้ แต่ก็มีได้หมายความว่า อุตสาหกรรมทุกประเภทในภูมิภาคจะมีลักษณะเป็นเช่นนั้น หากมีข้อมูลอุตสาหกรรมเป็นรายอุตสาหกรรมในแต่ละภูมิภาคที่ครบถ้วน ก็จะทำให้เราสามารถศึกษาถึงผลทางภูมิภาคของแต่ละอุตสาหกรรมในแต่ละภูมิภาคได้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากข้อมูลค่าเพิ่มในระดับอุตสาหกรรม ในแต่ละภูมิภาคในลักษณะอนุกรมเวลา (time series) ยังมีอยู่ไม่สู้จะสมบูรณ์ การศึกษานี้จึงมิได้ลงไปรายละเอียดถึงระดับอุตสาหกรรม.

การศึกษา Shift-Share นี้ แม้จะทำให้เราสามารถแยกแยะถึงผลเฉพาะภูมิภาคที่มีต่อการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมและภาคเศรษฐกิจอื่นๆ ในแต่ละภูมิภาค แต่ก็มีได้ทำให้เราทราบว่า มีปัจจัยอะไรบางอย่างที่ทำให้ภาคเศรษฐกิจของภูมิภาคต่างๆ มีความแตกต่างกัน หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ผลดังกล่าวไม่สามารถอธิบายว่าเหตุใดภูมิภาคหนึ่งจึงมีผลทางภูมิภาคติดลบ ในขณะที่ภูมิภาคอื่นๆ มีผลดังกล่าวเป็นบวก

1.2.2 สาเหตุของความเหลื่อมล้ำในระดับพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ

การที่ภาคอุตสาหกรรมมีอัตราการขยายตัวที่แตกต่างกันในภูมิภาคต่างๆ และเป็นผลก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำในระดับการพัฒนาทางอุตสาหกรรมระหว่างภูมิภาค อาจสืบเนื่องมาจากสาเหตุหลายประการ ในกรณีของประเทศไทย เป็นที่ทราบกันดีว่า สาเหตุสำคัญที่ทำให้อุตสาหกรรมในส่วนกลาง มีการขยายตัวในอัตราที่สูงกว่าอุตสาหกรรมในภูมิภาค ก็เนื่องมาจากการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมมักจะกระจุกตัวอยู่แต่ในส่วนกลาง หรือใน กทม. และจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียง และการที่นักลงทุนอุตสาหกรรมสนใจลงทุนในส่วนกลางมากกว่า ก็เนื่องด้วยปัจจัยเกื้อหนุนหลายประการ คือ กทม. และจังหวัดใกล้เคียงเป็นตลาดสินค้าบริโภคที่ใหญ่ที่สุดในประเทศ ซึ่งมีประชาชนหรือผู้บริโภคที่มีอำนาจซื้อสูง การตั้งโรงงานอุตสาหกรรมอยู่ใน กทม. หรือใกล้เคียงกับ กทม. นอกจากทำให้สามารถเข้าถึงลูกค้า หรือเข้าถึงตลาดที่มีการขยายตัวมากแล้ว ยังเป็นการประหยัดค่าขนส่งสินค้าอีกด้วย สำหรับกิจการอุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อการส่งออก หรือต้องพึ่งพิงเครื่องจักรอุปกรณ์ สินค้าชั้นกลางและวัตถุดิบจากต่างประเทศ การตั้งอยู่ใกล้ กทม. ซึ่งเป็นเมืองท่าก็ทำให้สามารถประหยัดค่าขนส่ง และประหยัดเวลาในการขนถ่ายสินค้า นอกจากนี้สิ่งสาธารณูปโภคซึ่งมีอยู่พร้อมมูล ระบบโทรคมนาคมที่ทันสมัย การมีอุตสาหกรรมเกี่ยวเนื่องกันทางด้านชิ้นส่วนและวัตถุดิบ และการหาได้ง่ายกว่าของแรงงานที่มีฝีมือของ กทม. และปริมณฑล ตลอดจนสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านความเป็นอยู่และการบรรเทาภัยพิบัติทำให้ กทม. และปริมณฑลมีข้อได้เปรียบภูมิภาคอื่นๆ ในฐานะเป็นแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรม และกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่นๆ ในทางตรงกันข้ามข้อจำกัดของภูมิภาคอื่นๆ ก็คือการขาดแคลนสิ่งต่างๆ เหล่านี้ ซึ่งในรายงานของธนาคารโลก (World Bank 1983) เห็นว่าข้อได้เปรียบของ กทม. เกิดขึ้น เนื่องจากการประหยัดในขอบเขตการผลิต (Economies of Scope) สำหรับการผลิตสินค้าทางด้านอุตสาหกรรม ในขณะที่โรงงานที่ตั้งอยู่ในท้องที่ห่างไกลมีข้อเสียเปรียบในสิ่งเหล่านี้ ฉะนั้น นอกจากอุตสาหกรรมเพียงบางชนิดที่จำเป็นต้องตั้งไกลแหล่งวัตถุดิบ เพราะสามารถประหยัดต้นทุนได้มากในการผลิตแล้วผู้ประกอบการจะไม่ตั้งโรงงานในท้องที่ห่างไกล เนื่องจากค่าจ้างแรงงานในท้องที่ต่างๆ ไม่แตกต่างกันมากนัก และมีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากท้องที่หนึ่ง ไปสู่อีกท้องที่หนึ่ง ได้ง่าย การมีแรงงานราคาถูกในต่างจังหวัดจึงไม่เป็นข้อเสียเปรียบที่สำคัญ

เมื่อการคมนาคมสะดวกขึ้น และค่าขนส่งลดลง รวมทั้งเขตที่ตั้งอุตสาหกรรมใน กทม. และจังหวัดใกล้เคียงมีราคาแพงขึ้น ก็อาจมีการตั้งกิจการอุตสาหกรรมในจังหวัดอื่นๆ มากขึ้น อย่างไรก็ตาม การคมนาคมที่สะดวกขึ้น ย่อมไม่เพียงพอที่จะชดเชยกับความเสียเปรียบทางด้าน Economies of Scope และการขยายตัวของกิจการอุตสาหกรรม จะเริ่มจาก กทม. ไปยังปริมณฑล และค่อยๆ ขยายไปในจังหวัดอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง เช่น อโยธยา ฉะเชิงเทรา ฯลฯ

ซึ่งก็อยู่ในเขตภาคกลาง เช่นกัน

ในอีกด้านหนึ่ง การสื่อสารและคมนาคมที่นับวันจะสะดวกมากขึ้น ก็มีส่วนทำให้ข้อได้เปรียบบางอย่างของอุตสาหกรรมภูมิภาคลดน้อยลง เพราะสินค้าจากภายนอกที่ท้องถื่นสามารถส่งไปขายได้ โดยเสียค่าใช้จ่ายไม่มากนัก วัตถุประสงค์ที่มีอยู่เฉพาะในท้องถื่นก็อาจส่งไปทำการผลิตในท้องถื่น ซึ่งมีสิ่งสาธารณูปโภคพร้อมมูลกว่า และแรงงานที่มีฝีมือก็อาจอพยพไปทำงานในเมืองใหญ่หรือในโรงงานขนาดใหญ่ในท้องถื่นอื่น ซึ่งจ่ายค่าแรงสูงกว่า หากไม่มีการปรับปรุงทางด้านต่าง ๆ แล้ว อุตสาหกรรมภูมิภาคบางประเภทอาจไม่สามารถอยู่รอดได้ในอนาคต

นอกจากปัจจัยต่าง ๆ ที่ได้กล่าวมาแล้ว นโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมทั้งทางด้านการส่งเสริมการตลาดการนำเข้า และการส่งเสริมการส่งออก โดยมีการยกเว้นภาษีอากรแก่เครื่องจักรอุปกรณ์ ชิ้นส่วน และวัตถุดิบที่นำเข้า และความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ระหว่างภูมิภาค ก็น่าจะมีส่วนส่งเสริมให้มีการเกิดและขยายตัวของอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้าที่อาศัยผู้บริโภคนานาชาติในเขตเมืองหลวง และจังหวัดใกล้เคียง และอุตสาหกรรมทั้งการทดแทนการนำเข้าและส่งออกที่ต้องพึ่งพิงการขนส่งสินค้าระหว่างประเทศ นอกจากนี้ เนื่องจากรัฐบาลไทยมีการรวมศูนย์อำนาจอยู่ในส่วนกลาง ความสะดวกในการติดต่อกับหน่วยราชการก็อาจจะเป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้กิจการอุตสาหกรรมใหญ่ ๆ เลือกว่าจะตั้งอยู่ในเขต กทม. และจังหวัดใกล้เคียง⁵

การที่กิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคหรือจังหวัดหนึ่งๆ จะมียุ่มน้อยเพียงใด และมีอัตราการขยายตัวสูงต่ำอย่างไร ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ขนาดของตลาด ความพร้อมมูลของสิ่งสาธารณูปโภค และปัจจัยอื่นๆ ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม การศึกษาในโครงการนี้ ได้มีการทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างระดับการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งวัดโดยสัดส่วนของมูลค่าเพิ่มในภาคอุตสาหกรรมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวม และตัวแปรที่สามารถวัดขนาดได้บางส่วน คือ รายได้เฉลี่ยต่อหัว ความหนาแน่นของประชากร ความพร้อมมูลของสิ่งสาธารณูปโภค ระดับการพัฒนาทางการเงิน และระยะทางที่ห่างไกลจาก กทม. ผลการทดสอบปรากฏว่า รายได้เฉลี่ยต่อหัว ความหนาแน่นของประชากร ระดับความพร้อมของสิ่งสาธารณูปโภค และระดับการพัฒนาทางการเงิน มีความสัมพันธ์ในเชิงบวกกับตัวแปรตาม คือระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมและมีนัยสำคัญทางสถิติสูง ซึ่งหมายความว่าจังหวัดที่มีรายได้สูง มีประชากรอยู่หนาแน่น มีสิ่งสาธารณ-

---

⁵โปรดดู การวิเคราะห์ความสำคัญของปัจจัยการกระจายรายได้ และการรวมศูนย์อำนาจในส่วนกลาง ใน Somluckrat W. Grandstaff (1990) และ Chesada Loha-unchit (1990) ในโครงการวิจัยนี้

ญี่ปุ่นอยู่พร้อม และมีระดับการพัฒนาทางการเงินสูง จะมีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมสูงกว่า จังหวัดที่มีสิ่งเหล่านี้อยู่ในระดับต่ำ สำหรับระยะทางที่อยู่ห่างจาก กทม. มีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับการพัฒนาอุตสาหกรรมอย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเป็นไปตามที่คาดหมายไว้ จังหวัดที่มีระยะทางห่างจาก กทม. มากจึงมีข้อเสียเปรียบในการพัฒนาอุตสาหกรรม และมีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมต่ำกว่าโดยเฉลี่ย^๑

การทดสอบทางสถิติดังกล่าว เป็นการยืนยันถึงปัจจัยบางอย่าง เช่น ขนาดของตลาดหรืออำนาจซื้อของผู้บริโภค และสิ่งอำนวยความสะดวกทางด้านไฟฟ้า น้ำประปา และถนน ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญ ในการกำหนดระดับความสำคัญของภาคอุตสาหกรรม ในแต่ละจังหวัด อย่างไรก็ตาม การทดสอบดังกล่าวยังมีข้อจำกัดอยู่มาก และตัวแปรต่างๆ ที่ใช้ก็สามารถใช้อธิบายถึงระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่แตกต่างกันในจังหวัดต่างๆ ในภูมิภาคต่างๆ ได้เพียงบางส่วนเท่านั้น ซึ่งในแต่ละภูมิภาค ย่อมมีปัจจัยหลายประการที่เป็นข้อได้เปรียบ และเสียเปรียบในฐานะเป็นที่ตั้งของกิจการอุตสาหกรรมที่แตกต่างกันไป และแต่ละอุตสาหกรรมก็มีข้อพิจารณาในการเลือกแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมแตกต่างกันไป การศึกษาพฤติกรรมของการเลือกที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมในระดับกิจการ และการวิเคราะห์ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อการเลือกแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรม จะได้มีการกล่าวถึงในตอนที่ 4 ของรายงานนี้

1.3 ความได้เปรียบเปรียบเทียบของภูมิภาคต่างๆ ในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรม

เนื่องจากแต่ละภูมิภาค (จังหวัด) มีทำเลที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ และมีทรัพยากรธรรมชาติ ตลอดจนสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมที่แตกต่างกัน ภูมิภาค (จังหวัด) ต่างๆ ย่อมมีข้อได้เปรียบในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมที่แตกต่างกัน ในบางภูมิภาค (จังหวัด) อาจมีทรัพยากรธรรมชาติที่เหมาะสมแก่การผลิตสินค้าอุตสาหกรรมบางชนิด โดยที่ภูมิภาค (จังหวัด) อื่นๆ ไม่มีทรัพยากรชนิดนั้นๆ เลย หรือในภูมิภาคบาง (จังหวัด) อาจมีช่างฝีมือที่มีความสามารถผลิตสินค้าอุตสาหกรรมอย่างหนึ่งมากเป็นพิเศษ ซึ่งสามารถผลิตสินค้าอุตสาหกรรมชนิดนั้นได้ในราคาที่ถูกลงและมีคุณภาพดีกว่า เพื่อเป็นการตรวจสอบดูว่า ในภูมิภาคใดมีข้อได้เปรียบเปรียบเทียบในการผลิตสินค้าชนิดใด เราได้คำนวณความได้เปรียบที่ปรากฏ (Revealed Comparative Advantage: RCA) ของภูมิภาคต่างๆ ในอุตสาหกรรมต่างๆ โดยแบ่งอุตสาหกรรมตาม TSIC ในระดับ 3 หลัก

---

^๑โปรดดูผลการทดสอบนี้ใน Rachain Chintayangsarn (1990) และ Chesada Loha-unchit (1990) ในโครงการวิจัยนี้

การคำนวณความได้เปรียบเปรียบเทียบที่ปรากฏ (RCA) อาศัยสูตรดังต่อไปนี้^๕

$$RCA_{i,j} = \frac{V_{i,j}/V_j}{V_i/V_c}$$

- โดย $V_{i,j}$ = มูลค่าเพิ่มของอุตสาหกรรม i ในภูมิภาค j
 V_i = มูลค่าเพิ่มของอุตสาหกรรม i ทั้งประเทศ
 V_j = มูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรมทั้งหมดทุกประเภทของภูมิภาค j
 และ V_c = มูลค่าเพิ่มของสินค้าอุตสาหกรรมทุกประเภทของทั้งประเทศ

ดัชนีความได้เปรียบเปรียบเทียบที่ปรากฏ หรือ RCA นี้ ได้มีการใช้อย่างกว้างขวางในการศึกษาความได้เปรียบเปรียบเทียบในการส่งออกของประเทศต่าง ๆ^๗ แม้ว่าจะมีการวิจารณ์กันว่า ดัชนีนี้ไม่อาจใช้วัดความได้เปรียบเปรียบเทียบที่แท้จริงในทางการค้าต่างประเทศได้ เนื่องจากสัดส่วนของการส่งออกในสินค้าชนิดหนึ่งๆ เป็นผลรวมของปัจจัยต่างๆ หลายๆ ประการ รวมทั้งการกีดกันการนำเข้าของประเทศผู้นำเข้า และการอุดหนุนการส่งออกของประเทศผู้ส่งออก ระยะทางและค่าขนส่งระหว่างประเทศผู้นำเข้าและส่งออก ซึ่งเป็นสิ่งที่ทำให้ภาพที่แท้จริงของความได้เปรียบเปรียบเทียบถูกบิดเบือนไป อย่างไรก็ตาม เนื่องจากการศึกษาความได้เปรียบเปรียบเทียบที่แท้จริงไม่อาจทำได้ง่าย ๆ ในทางปฏิบัติ และสูตรดัชนี RCA ก็สามารรถคำนวณได้ง่ายมาก จึงมีการใช้กันมากในการศึกษาทางด้านการค้าระหว่างประเทศ

แท้จริงดัชนี RCA นี้เพียงแต่แสดงถึงสัดส่วนการส่งออก (หรือในที่นี้ก็คือมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรม) ของสินค้าชนิดหนึ่งๆ ของประเทศ (หรือในที่นี้ก็คือภูมิภาค) หนึ่งๆ เมื่อเทียบกับการส่งออก (หรือการผลิต) ของสินค้าชนิดเดียวกัน โดยประเทศอื่นๆ (หรือภูมิภาคอื่นๆ) โดยส่วนรวมเท่านั้น สมมติว่า j ในที่นี้หมายถึงภูมิภาค สัดส่วนที่เป็นเศษคือ $V_{i,j}/V_j$ ก็คือ

^๗สูตร RCA นี้เริ่มใช้โดย Bella Ballassa ในการศึกษาความได้เปรียบเปรียบเทียบในการส่งออกของประเทศพัฒนาแล้ว 10 ประเทศ ในช่วงปี 2496-2498 และ 2503-2505 ในบทความเรื่อง "Trade Liberalization and Revealed Comparative Advantage", Manchester School of Economics and Social Studies, Volume 33 (2) 1965, pp. 99-123.

สัดส่วนของมูลค่าเพิ่มสินค้าอุตสาหกรรม i ที่เกิดขึ้นในภูมิภาค j เมื่อเทียบกับมูลค่าเพิ่มของอุตสาหกรรมในทั้งประเทศ และสัดส่วนที่เป็นส่วน V_j/V_c ก็คือส่วนแบ่งของมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรมของภูมิภาค j ในมูลค่าเพิ่มอุตสาหกรรมทั้งหมดของประเทศ จากสูตรนี้ หากภูมิภาค j สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มในอุตสาหกรรม i ในสัดส่วนที่สูงกว่า เมื่อเทียบกับสัดส่วนมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรมของภูมิภาคนั้น ที่มีในมูลค่าเพิ่มอุตสาหกรรมทั่วประเทศแล้ว ก็แสดงว่า ภูมิภาค j มีความได้เปรียบเปรียบเทียบในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรม i ในกรณีนี้ค่า RCA จะสูงกว่า 1 และยิ่งค่า RCA มีค่ามาก ก็ยิ่งแสดงถึงความได้เปรียบเปรียบเทียบที่มีอยู่มาก ในทางตรงกันข้าม หากค่า RCA มีค่าน้อยกว่า 1 ก็ย่อมแสดงว่า ภูมิภาค j ไม่มีความได้เปรียบเปรียบเทียบในอุตสาหกรรมชนิดนั้นๆ สิ่งที่ต้องเน้นในที่นี้คือ ดัชนี RCA เป็นการแสดงค่าเปรียบเทียบ กล่าวคือ หากจังหวัดใดมีมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรมต่ำมาก เมื่อเทียบกับมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรมทั้งประเทศ และเผชิญในจังหวัดนั้นมีประเภทอุตสาหกรรมที่สำคัญๆ เพียงไม่กี่ประเภท ค่า RCA ของอุตสาหกรรมเหล่านั้นก็จะมีค่าสูง ใดๆ ที่มีมูลค่าเพิ่มหรือมูลค่าการผลิตอาจจะต่ำกว่ามาก เมื่อเทียบกับจังหวัดอื่นๆ ที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมที่สูงกว่า แต่เนี่ยเป็นการแสดงว่าจังหวัดนั้นๆ มีข้อได้เปรียบเปรียบเทียบในอุตสาหกรรมนั้นๆ ตามความหมายของ RCA

การคำนวณ RCA ได้ทำการคำนวณทั้งในระดับภูมิภาค และในระดับจังหวัด โดยใช้ข้อมูลมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรม (ในราคาคงที่ปี 2515) ในปี 2531

ในตารางที่ 1.12 ได้แสดงถึง RCA ในระดับภูมิภาคในปี 2531 จะเห็นได้ว่าใน กทม. และปริมณฑลที่กลุ่มอุตสาหกรรมที่มี RCA มากกว่า 1 มากกว่าในภูมิภาคอื่นๆ กลุ่มอุตสาหกรรมที่เขตกทม. และปริมณฑล มีความได้เปรียบเปรียบเทียบต่ำ ได้แก่ กลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร เครื่องดื่ม ผลิตภัณฑ์กระดาษ และผลิตภัณฑ์โลหะ และผลิตภัณฑ์ไม้ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณารายละเอียดเป็นรายจังหวัดลงไป พบว่าจังหวัดอื่นๆ ยกเว้น กทม. และปทุมธานีต่างมีอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม ที่มี RCA มากกว่า 1 สำหรับใน กทม. นั้นมีเพียงกลุ่มอุตสาหกรรมเสื้อผ้าสำเร็จรูป ผลิตภัณฑ์ไม้ ผลิตภัณฑ์กระดาษและการพิมพ์ ผลิตภัณฑ์เคมี และกลุ่มผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรมอื่นๆ ที่มีค่า RCA สูงกว่า 1 เพียงเล็กน้อย

สำหรับในภูมิภาคอื่นๆ ล้วนมีอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม ที่มีค่า RCA สูงกว่า 1 นอกจากอุตสาหกรรมสองกลุ่มนี้แล้ว ในจังหวัดภาคกลางอื่นๆ (นอกจาก กทม. และปริมณฑล) ก็มีเพียงอุตสาหกรรมกลุ่ม ผลิตภัณฑ์กระดาษ และผลิตภัณฑ์โลหะ และกลุ่มอุตสาหกรรมเบ็ดเตล็ด ที่มี RCA สูงกว่า 1 ในภาคเหนือ มีกลุ่มอุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์ไม้ และผลิตภัณฑ์กระดาษ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีกลุ่มอุตสาหกรรม สิ่งทอ ผลิตภัณฑ์หนัง ผลิตภัณฑ์กระดาษ และผลิตภัณฑ์

อโลหะ และในภาคใต้ก็มีผลิตภัณฑ์ไม้ ผลิตภัณฑ์กระดาษ ผลิตภัณฑ์ยาง ผลิตภัณฑ์อโลหะ และกลุ่มอุตสาหกรรมเบ็ดเตล็ดที่มีค่า RCA สูงกว่า 1

ข้อสังเกตอีกประการหนึ่งในตารางที่ 1.12 คือ ใน กทม. และปริมณฑล แม้มีกลุ่มอุตสาหกรรมที่มีค่า RCA สูงกว่า 1 อยู่มากกลุ่ม แต่ค่าดังกล่าวก็มิได้สูงมากนัก คือสูงกว่า 1 เพียงเล็กน้อย ซึ่งกลุ่มอุตสาหกรรมที่มีค่า RCA สูงสุดในภูมิภาคนี้ ได้แก่ กลุ่มอุตสาหกรรมเครื่องไฟฟ้า และอิเล็กทรอนิกส์ และกลุ่มอุปกรณ์ขนส่ง ซึ่งมีค่า RCA ประมาณ 1.3 ทั้งนี้เป็นไปตามที่คาดหมายไว้ในเชิงทฤษฎี คือ ประเทศ หรือภูมิภาคที่มีการพัฒนาอุตสาหกรรมในระดับสูง มักจะมีลักษณะของอุตสาหกรรมค่อนข้างหลากหลาย และอาจไม่มีการกระจุกตัวมาก ในอุตสาหกรรมใด อุตสาหกรรมหนึ่ง โดยเฉพาะ ในอีกประการหนึ่ง กลุ่มอุตสาหกรรมที่ กทม. มี RCA สูงกว่า 1 มักเป็นอุตสาหกรรมที่พึ่งตลาดเป็นสำคัญ เช่น สิ่งทอ เสื้อผ้า โรงแรม เคมีภัณฑ์ เครื่องจักรกล เครื่องไฟฟ้าอิเล็กทรอนิกส์ และอุปกรณ์ขนส่ง ส่วนกลุ่มอุตสาหกรรมที่มีค่า RCA ต่ำ จะเป็นอุตสาหกรรมที่พึ่งทรัพยากรธรรมชาติเป็นสำคัญ เช่น อุตสาหกรรมอาหาร ผลิตภัณฑ์กระดาษ และผลิตภัณฑ์อโลหะ

สำหรับภูมิภาคอื่นๆ จะมีดัชนีความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ ในลักษณะที่คล้ายคลึงกัน ประการหนึ่งคือ มีกลุ่มอุตสาหกรรมที่มีค่า RCA สูงกว่า 1 อยู่บ่อยกลุ่ม แต่ค่า RCA ของกลุ่มอุตสาหกรรมเหล่านี้เมื่ออยู่ค่อนข้างสูง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะการกระจุกตัวของประเภทอุตสาหกรรมในภูมิภาค และความต้อพัฒนาว่าของการพัฒนาอุตสาหกรรมของภูมิภาคเหล่านี้ เมื่อเทียบกับ กทม. และปริมณฑล ในภาคกลาง กลุ่มอุตสาหกรรมที่มีค่า RCA สูงสุดคือ กลุ่มผลิตภัณฑ์อโลหะ (RCA = 4.1) รองลงมาคือ กลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร (RCA = 3.5) กระดาษ (RCA = 2.3) และเครื่องดื่ม (RCA = 1.8) ถ้าดูรายละเอียดลงไปเป็นรายจังหวัดจะยังเห็นการกระจุกตัวของกลุ่มอุตสาหกรรมอยู่มาก เช่นในกลุ่มอุตสาหกรรมอโลหะ แท้ที่จริงมีเพียงสองจังหวัดคือ สระบุรี และเพชรบุรี ที่มีค่า RCA สูงกว่า 1 แต่เนื่องจากมูลค่าเพิ่มในกลุ่มอุตสาหกรรมนี้ของสองจังหวัดนี้เมื่ออยู่สูง จึงทำในภาคกลางโดยส่วนรวม ปรากฏว่ามีความได้เปรียบเปรียบเทียบในกลุ่มอุตสาหกรรมนี้ อุตสาหกรรมกระดาษก็มีเพียงจังหวัดระยองเท่านั้นที่มีมูลค่าเพิ่มในกลุ่มอุตสาหกรรมดังกล่าวสูง และก็มีผลทำให้ภาคกลางทั้งภูมิภาค (ยกเว้น กทม. และปริมณฑล) มีค่า RCA สูงในกลุ่มอุตสาหกรรมนี้ ส่วนอุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่มนั้น มีการกระจายตัวมากกว่าในจังหวัดต่างๆ ในภาคกลาง แต่ก็มีบางจังหวัดที่มีค่า RCA ต่ำในสองกลุ่มอุตสาหกรรมนี้

ในภาคเหนือก็มีลักษณะคล้ายคลึงกันคือ กลุ่มอุตสาหกรรมที่มีค่า RCA สูงในภูมิภาคนี้ นอกจากกลุ่มอุตสาหกรรมอาหารแล้ว เกิดขึ้นจากผลผลิตของกลุ่มอุตสาหกรรมเหล่านี้เพียงไม่กี่จังหวัด

เช่น ในกรณีของเครื่องต้ม ก็มีเพียงจังหวัดเชียงใหม่ นครสวรรค์ และอุดรดิตถ์ที่มีค่า RCA สูงกว่า 1 สำหรับผลิตภัณฑ์ไม้และกระดาษ จังหวัดที่มีค่า RCA สูงจะมีอยู่ไม่น้อย กล่าวคือ จังหวัดที่มีค่า RCA สูงในผลิตภัณฑ์ไม้ในภาคเหนือมีอยู่ 8 จังหวัด และจังหวัดที่มีค่า RCA สูงในผลิตภัณฑ์กระดาษมีอยู่ 9 จังหวัด จากจำนวนจังหวัดทั้งหมด 17 จังหวัดในภูมิภาคนี้

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือแทบทุกจังหวัดยกเว้น บุรีรัมย์ นครราชสีมา หนองคาย สุรินทร์ และอุบลราชธานี ที่กลุ่มอุตสาหกรรมอาหารที่มีค่า RCA สูงกว่า 1 ส่วนเครื่องต้ม นั้น ปรากฏว่ามีเพียง 4 จังหวัด คือ บุรีรัมย์ ขอนแก่น หนองคาย และอุบลราชธานี ที่มีค่า RCA สูงกว่า 1 อุตสาหกรรมเครื่องหนังก็มีเพียงขอนแก่น และสุรินทร์ ที่มีค่า RCA สูงกว่า 1 ส่วนอุตสาหกรรมกระดาษ ก็มีจังหวัดกาฬสินธุ์ มุกดาหาร ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ และยโสธร ที่มีค่า RCA สูงกว่า 1

ในภาคใต้ อุตสาหกรรมที่มี RCA สูง แต่ละประเภท ก็มีการกระจุกตัวในไม่กี่จังหวัด เช่น กรณีของผลิตภัณฑ์ยางก็มี กระบี่ พัทลุง พังงา สตูล สงขลา ตรัง และยะลา และในกรณีผลิตภัณฑ์กระดาษ ก็มีชุมพร นราธิวาส พังงา ปัตตานี ระนอง สตูล และยะลา ที่มี RCA สูงกว่า 1

การพิจารณาค่า RCA ของกลุ่มอุตสาหกรรมต่างๆ ในภูมิภาคต่างๆ ระหว่างปี 2524 ถึง 2531 ปรากฏว่า ในกรณีของ กทม. และปริมณฑล ค่า RCA ของกลุ่มอุตสาหกรรมส่วนใหญ่มีการลดลงบ้างเล็กน้อย ในจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง กลุ่มอุตสาหกรรมที่มีค่า RCA เพิ่มขึ้น ก็คือกลุ่มที่มีค่า RCA เฉลี่ยสูงคือ อาหาร เครื่องต้ม ผลิตภัณฑ์กระดาษ และผลิตภัณฑ์ยาง ในภาคเหนือ กลุ่มอุตสาหกรรมที่มี RCA เพิ่มขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวที่สำคัญคือ เครื่องต้ม ผลิตภัณฑ์ไม้ และกระดาษ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลุ่มอุตสาหกรรมที่มีค่า RCA สูงคือ อาหาร เครื่องต้ม เครื่องหนัง และผลิตภัณฑ์กระดาษ มีค่า RCA สูงขึ้น แต่ผลิตภัณฑ์โลหะมีค่า RCA ลดลงเล็กน้อย และในภาคใต้ กลุ่มอุตสาหกรรมที่มีค่า RCA สูง คือ อาหาร เครื่องต้ม ผลิตภัณฑ์ไม้ กระดาษ ผลิตภัณฑ์ยาง และผลิตภัณฑ์โลหะมีค่า RCA สูงขึ้นอย่างค่อนข้างชัดเจน กล่าวโดยทั่วไป ค่า RCA ของภูมิภาคต่างๆ จะไม่เปลี่ยนแปลงมากนักในช่วง 7 ปีนี้ แต่ถ้าพิจารณารายละเอียดลงเป็นรายจังหวัดแล้ว ในบางกรณีจะมีการเปลี่ยนแปลงค่า RCA ค่อนข้างมาก

กล่าวโดยทั่วไป กลุ่มอุตสาหกรรมที่ภูมิภาคหนึ่งๆ มีข้อได้เปรียบเปรียบเทียบจากการคำนวณค่า RCA ไม่จำเป็นต้องเป็นอุตสาหกรรมที่มีอัตราการขยายตัวสูงเสมอไป อย่างไรก็ตาม ถ้าอัตราการขยายตัวที่สูงของกลุ่มอุตสาหกรรมหนึ่งๆ ในภูมิภาคหนึ่งๆ เป็นไปอย่างต่อเนื่อง อุตสาหกรรมนั้นในที่สุดก็อาจกลายเป็นอุตสาหกรรมที่มีค่า RCA สูงในภูมิภาคนั้น เนื่องจากข้อมูลนี้

อยู่ในช่วงการศึกษาของเรามีอยู่เพียง 8 ปี และข้อมูลดังกล่าวยังมีข้อบกพร่องอยู่มาก เราจึงไม่อาจมองเห็นการเปลี่ยนแปลงทางด้าน RCA อย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม ผลการคำนวณ RCA ในตารางที่ 1.12 ก็สามารทำให้เราทราบถึงกลุ่มอุตสาหกรรมที่มีสัดส่วนสูง หรือมีข้อได้เปรียบโดยเปรียบเทียบเมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ ได้ ซึ่งการที่อุตสาหกรรมหนึ่งในภูมิภาคหนึ่งมี RCA สูงนั้น อาจเป็นเพราะลักษณะของอุตสาหกรรมนั้น สอดคล้องกับสภาพทางภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติของภูมิภาคนั้น หากข้อมูลทางด้าน การขยายตัวรายอุตสาหกรรมเป็นที่เชื่อถือได้ เราอาจดูรายละเอียดลงไปว่า อุตสาหกรรมที่มีค่า RCA สูงในภูมิภาคหนึ่งนั้น มีอัตราการขยายตัวสูงกว่าอุตสาหกรรมเดียวกันในภูมิภาคอื่นๆ หรือไม่ หากผลการคำนวณทั้งสองอย่างมีผลเป็นที่สอดคล้องกัน เช่น ในกรณีของอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์โลหะในภาคกลาง และผลิตภัณฑ์ยางในภาคใต้ เราก็อาจกล่าวได้ด้วยความมั่นใจว่า กลุ่มอุตสาหกรรมนี้มีโอกาสการขยายตัวมากในภูมิภาคนี้ เนื่องจากในที่นี้ผลการคำนวณทางด้าน RCA และอัตราการขยายตัวยังไม่มีความสอดคล้องกันในหลายๆ อุตสาหกรรม เราจึงยังไม่อาจให้ข้อสรุปที่ชัดเจนเกี่ยวกับ growth potential ของอุตสาหกรรมต่างๆ ในภูมิภาคต่างๆ ได้

ตารางที่ 1.1
การกระจายของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ ในราคาปี 2515 จำแนกตามภูมิภาค (2530)
(หน่วย: ร้อยละ)

หน่วยเศรษฐกิจ	กรุงเทพฯ และปริมณฑล	จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้
การเกษตร	3.07	24.77	33.96	33.17	33.58
เหมืองแร่และการขุดหิน	0.30	5.77	4.66	1.85	4.50
อุตสาหกรรม	35.99	16.74	7.34	8.37	5.02
ก่อสร้าง	3.55	3.02	4.92	5.21	4.25
ไฟฟ้าและประปา	2.88	3.54	2.08	2.03	2.30
คมนาคมและขนส่ง	9.32	5.09	5.37	4.83	7.12
ค้าส่งและค้าปลีก	19.11	16.01	12.25	12.67	16.88
ธนาคาร ประกันภัยและอสังหาริมทรัพย์ ที่อยู่อาศัย	4.65	2.23	2.61	2.03	2.23
บริหารราชการและป้องกันประเทศ	2.82	4.52	5.84	7.27	4.80
บริการ	3.27	5.59	7.03	8.41	6.28
	15.03	12.72	13.94	14.17	13.05
รวม	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 1.2
อัตราการขยายตัว และสัดส่วนของมูลค่าเพิ่มอุตสาหกรรมในผลิตภัณฑ์ภาค ในราคาปี 2515
(หน่วย: ร้อยละ)

ภูมิภาค	สัดส่วนมูลค่าเพิ่มอุตสาหกรรมในผลิตภัณฑ์ภาค							อัตราการเติบโต เฉลี่ยของมูลค่าเพิ่ม อุตสาหกรรม
	2524	2525	2526	2527	2528	2529	2530	
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	35.28	35.51	35.68	35.77	34.69	35.81	35.99	6.97
จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	15.47	16.14	16.40	16.18	15.69	15.92	16.74	7.43
ภาคเหนือ	6.72	6.88	6.82	6.52	7.25	6.94	7.34	6.01
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	8.53	8.27	7.86	8.24	7.22	8.23	8.37	4.74
ภาคใต้	6.76	6.03	5.79	5.86	5.70	5.08	5.02	0.22
ทั่วประเทศ	21.92	21.60	21.67	21.53	20.67	21.69	22.72	6.61

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 1.3
 สัดส่วนมูลค่าเพิ่มอุตสาหกรรมในแต่ละภูมิภาค ในปี 2513 2518 และ 2523
 (หน่วย: ร้อยละ)

ภูมิภาค	2513	2518	2523
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	39.4	38.7	51.7
จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	37.8	41.4	36.0
ภาคเหนือ	7.9	6.7	4.0
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	8.5	7.3	4.6
ภาคใต้	6.6	5.8	3.7
ทั่วประเทศ	100.0	100.0	100.0

หมายเหตุ: ในราคาปี 2515

ที่มา: World Bank, Thailand's Industrial Sector Background

Report, Volume I: The Main Report, August 1982, Table 4.4.

ตารางที่ 1.4
 สัดส่วนมูลค่าเพิ่มอุตสาหกรรม จำแนกตามภูมิภาค ปี 2524-2530
 (หน่วย: ร้อยละ)

ภูมิภาค	2524	2525	2526	2527	2528	2529	2530
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	75.25	73.57	74.86	74.58	73.79	75.22	76.80
จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	12.24	13.86	13.04	13.15	13.62	13.02	12.32
ภาคเหนือ	3.92	4.09	3.95	3.92	4.54	3.98	3.79
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	5.58	5.69	5.58	5.78	5.40	5.51	5.02
ภาคใต้	3.01	2.78	2.57	2.58	2.66	2.29	2.08
ทั่วประเทศ	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

หมายเหตุ: ในราคาปี 2515

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 1.5
สัดส่วนของกำลังแรงงานในภาคอุตสาหกรรม จำแนกตามภูมิภาค
(หน่วย: ร้อยละ)

ภูมิภาค	2514	2519	2524	2529
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	32.04	30.97	35.55	32.41
จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	32.53	26.97	31.91	35.58
ภาคเหนือ	14.93	14.01	11.59	13.55
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	13.62	18.88	10.40	10.32
ภาคใต้	6.86	9.17	10.52	8.11
ทั่วประเทศ	100.00	100.00	100.00	100.00

ที่มา: รายงานการสำรวจแรงงานทั่วราชอาณาจักร

ตารางที่ 1.6
สัดส่วนกำลังแรงงานในภาคอุตสาหกรรมต่อกำลังแรงงานทั้งหมด
(หน่วย: ร้อยละ)

ภูมิภาค	2514	2519	2524	2529
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	17.16	24.48	25.59	25.36
จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	6.50	7.93	11.35	13.68
ภาคเหนือ	2.48	3.94	3.73	4.78
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	1.45	3.13	2.03	2.22
ภาคใต้	2.33	5.01	6.75	5.32
ทั่วประเทศ	3.97	6.22	7.15	7.75

ที่มา: รายงานการสำรวจแรงงานทั่วราชอาณาจักร

ตารางที่ 1.7
สัดส่วนโรงงานที่จดทะเบียน จำแนกตามขนาดการจ้างงาน ปี 2530

(หน่วย: ร้อยละ)

ภูมิภาค	ขนาดการจ้างงาน									รวม
	0-5	6-9	10-19	20-49	50-99	100-199	200-499	500-999	>= 1000	
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	53.38	60.30	63.54	70.16	69.17	71.11	69.44	79.74	73.12	59.75
จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	17.90	15.66	12.22	9.25	10.19	8.94	11.30	11.11	18.20	14.92
ภาคเหนือ	10.47	6.54	7.70	7.84	9.19	6.24	8.15	3.27	1.08	8.62
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	10.81	11.83	10.49	6.25	5.82	6.24	4.07	4.58	6.45	10.11
ภาคใต้	7.44	5.67	6.06	6.50	5.63	7.47	7.04	1.31	1.08	6.60
ทั่วประเทศ	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

หมายเหตุ: ไม่รวมโรงสีข้าว

ที่มา: ทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรม สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด

ตารางที่ 1.8
การกระจายของโรงงานที่จดทะเบียน จำแนกตามภูมิภาค

(หน่วย: ร้อยละ)

ภูมิภาค	กองควบคุมโรงงาน				ทำเนียบโรงงาน
	2521	2524	2527	2530	
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	54.15	52.03	52.62	51.30	59.75
จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	20.03	19.50	18.20	17.99	14.92
ภาคเหนือ	7.44	7.99	8.92	9.73	8.62
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	11.42	12.99	12.66	13.33	10.11
ภาคใต้	6.96	7.49	7.60	7.65	6.60
ทั่วประเทศ	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

หมายเหตุ: ไม่รวมโรงสีข้าว

ที่มา: กองควบคุมโรงงาน และทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรม สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด กระทรวงอุตสาหกรรม

ตารางที่ 1.9
อัตราการเพิ่มขึ้นของจำนวนโรงงานจดทะเบียน จำแนกตามภูมิภาคและจังหวัด
(หน่วย: ร้อยละ)

ภูมิภาค	2521-2527	2529	2530
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	8.98	-0.39	3.88
กรุงเทพฯ	8.47	-2.93	2.42
นครปฐม	10.22	11.43	6.09
นนทบุรี	13.44	6.95	9.93
ปทุมธานี	9.37	11.45	15.79
สมุทรปราการ	10.73	10.02	10.07
สมุทรสาคร	13.71	10.73	4.64
จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	8.61	4.71	2.85
อ่างทอง	-2.05	6.56	16.92
พระนครศรีอยุธยา	7.16	11.89	9.89
ชัยนาท	9.16	-10.14	3.23
ลพบุรี	17.76	13.06	1.99
สระบุรี	11.01	0.63	2.52
สิงห์บุรี	3.02	-13.33	-7.69
สมุทรสงคราม	3.02	-6.00	-1.06
กาญจนบุรี	13.48	6.19	1.41
เพชรบุรี	24.34	0.41	2.43
ประจวบคีรีขันธ์	15.57	10.05	19.71
ราชบุรี	2.54	1.42	-2.95
สุพรรณบุรี	19.31	11.24	1.74
ฉะเชิงเทรา	7.42	17.90	9.24
จันทบุรี	10.53	4.21	1.77
ชลบุรี	3.65	4.05	-2.28
นครนายก	7.77	14.71	23.08
ปราจีนบุรี	16.25	1.22	3.82
ระยอง	8.00	1.82	1.79
ตราด	8.23	1.04	20.62
ภาคเหนือ	12.77	5.89	9.58
เชียงใหม่	10.47	0.97	7.69
เชียงราย	7.07	-7.61	2.94
กำแพงเพชร	9.94	11.72	24.69
ลำปาง	8.16	1.60	6.04
ลำพูน	18.11	33.70	10.57
แม่ฮ่องสอน	7.64	10.00	72.73

ตารางที่ 1.9 (ต่อ)

ภูมิภาค	2521-2527	2529	2530
น่าน	10.45	98.25	19.47
นครสวรรค์	7.20	-4.51	3.60
เพชรบูรณ์	47.69	16.32	9.28
พะเยา	34.80	5.13	17.07
แพร่	5.07	3.09	-8.00
พิจิตร	26.32	6.70	13.61
พิษณุโลก	30.93	7.98	12.40
สุโขทัย	23.33	-6.48	3.96
ตาก	13.59	20.41	25.42
อุตรดิตถ์	11.71	6.45	31.82
อุทัยธานี	20.91	0.00	27.78
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	11.32	8.07	8.55
บุรีรัมย์	8.47	15.83	19.88
ชัยภูมิ	10.04	7.92	27.52
กาฬสินธุ์	47.36	46.88	11.70
ขอนแก่น	8.35	9.79	10.22
เลย	2.76	14.29	12.50
มหาสารคาม	20.55	9.66	6.61
มุกดาหาร	-	-5.88	18.75
นครพนม	28.06	-3.56	5.33
นครราชสีมา	3.45	8.43	7.31
หนองคาย	9.38	45.12	52.94
ร้อยเอ็ด	21.06	6.08	1.27
สกลนคร	13.88	-14.76	4.47
ศรีสะเกษ	18.44	13.27	3.60
สุรินทร์	17.19	10.43	12.22
อุบลราชธานี	7.01	19.13	5.45
อุตรธานี	18.44	0.13	1.96
ยโสธร	10.11	11.54	6.90
ภาคใต้	11.05	1.43	8.84
ชุมพร	16.94	2.38	9.30
กระบี่	8.63	5.00	4.76
นราธิวาส	20.45	10.14	7.89
นครศรีธรรมราช	14.67	4.19	21.18
พัทลุง	21.65	9.72	6.33
ปัตตานี	6.36	-2.97	6.63

ตารางที่ 1.9 (ต่อ)

ภูมิภาค	2521-2527	2529	2530
พังงา	37.67	4.70	8.33
ภูเก็ต	7.24	-9.79	1.42
ระนอง	5.91	16.42	25.64
สตูล	4.22	9.52	21.74
สงขลา	9.61	-10.40	3.09
สุราษฎร์ธานี	6.80	12.01	9.28
ตรัง	12.86	6.55	-0.56
ยะลา	5.54	9.26	16.10
ทั่วประเทศ	9.63	2.12	5.16

หมายเหตุ: ไม่รวมโรงสีข้าว

ในปี 2528 กองควบคุมโรงงานได้ปรับปรุงสถิติจำนวนโรงงานใหม่ โดยตัดโรงงานที่ไม่ได้ไปต่อทะเบียนใหม่ ดังนั้น จำนวนโรงงานในปี 2528 จะน้อยกว่าในปี 2527 จึงไม่มีการคำนวณอัตราการเจริญเติบโตในปี 2528

ที่มา: กองควบคุมโรงงาน กระทรวงอุตสาหกรรม

ตารางที่ 1.10
การกระจายโรงงานอุตสาหกรรมที่จดทะเบียน ปี 2530

(หน่วย: ร้อยละ)

TSIC	ประเภทอุตสาหกรรม	กรุงเทพฯ และปริมณฑล	จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออก เฉียงเหนือ	ภาคใต้	ทั่วประเทศ
311	อาหาร	6.82	36.27	19.89	47.76	18.47	17.25
313	เครื่องดื่ม	0.32	0.46	0.85	0.31	0.54	0.40
314	ยาสูบ	0.03	0.01	6.51	0.00	0.00	0.58
321	สิ่งทอ	5.15	1.03	0.44	1.15	0.34	3.41
322	เครื่องนุ่งห่ม	5.84	0.03	0.67	0.07	0.00	3.56
323	เครื่องหนัง	1.23	0.01	0.00	0.02	0.00	0.74
324	รองเท้า	0.98	0.04	0.00	0.00	0.00	0.59
331	ผลิตภัณฑ์ไม้	5.66	9.83	9.40	4.12	13.04	6.94
332	เฟอร์นิเจอร์	2.94	1.43	2.71	2.93	3.82	2.75
341	ผลิตภัณฑ์กระดาษ	1.49	0.19	0.28	0.04	0.14	0.96
342	สิ่งตีพิมพ์	5.76	1.51	1.89	1.74	2.40	4.16
351	ผลิตภัณฑ์เคมีอุตสาหกรรม	0.53	0.25	0.15	0.00	0.07	0.37
352	เคมีภัณฑ์อื่นๆ	2.81	0.42	1.24	0.31	0.41	1.90
353	การกลั่นน้ำมันปิโตรเลียม	0.00	0.03	0.03	0.00	0.00	0.01
354	ผลิตภัณฑ์จากปิโตรเลียมและถ่านหิน	0.08	0.04	0.03	0.00	0.03	0.06
355	ผลิตภัณฑ์ยาง	1.56	2.25	2.48	1.89	5.47	2.03
356	ผลิตภัณฑ์พลาสติก	5.95	0.13	0.15	0.26	0.51	3.65
361	เครื่องปั้นดินเผา	0.24	1.34	1.96	0.22	0.41	0.56
362	ผลิตภัณฑ์จากแก้ว	0.18	0.01	0.00	0.00	0.00	0.11
369	ผลิตภัณฑ์จากแร่โลหะอื่นๆ	1.33	6.70	6.87	6.90	8.44	3.64
371	อุตสาหกรรมเหล็กและ เหล็กกล้าขั้นพื้นฐาน	0.63	0.06	0.05	0.11	0.27	0.42
372	ผลิตภัณฑ์โลหะขั้นต้นที่ไม่ใช่เหล็ก	1.21	0.10	0.28	0.04	0.07	0.77
381	ผลิตภัณฑ์โลหะ	20.91	3.18	4.65	4.12	4.29	14.07
382	เครื่องยนต์และเครื่องจักร	9.54	15.10	20.04	10.55	19.49	12.03
383	เครื่องใช้ที่ใช้ไฟฟ้า	3.18	0.93	1.29	0.57	0.57	2.25
384	อุปกรณ์ขนส่ง	5.74	5.70	5.14	5.09	4.29	5.52
385	อุปกรณ์วิทยาศาสตร์หรือการแพทย์	0.43	0.04	0.03	0.00	0.00	0.27
390	ผลิตภัณฑ์อื่นๆ	9.44	12.86	12.96	11.78	16.96	10.99
	ทั่วประเทศ	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00	100.00

หมายเหตุ: ไม่รวมโรงสีข้าว

ที่มา: ทำเนียบโรงงานอุตสาหกรรม สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด กระทรวงอุตสาหกรรม

ตารางที่ 1.11
การเปลี่ยนแปลงในมูลค่าเพิ่ม จำแนกตามภูมิภาค

(หน่วย: ร้อยละ)

หน่วยเศรษฐกิจ	กรุงเทพฯ และบริเวณเขต			จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง			ภาคเหนือ			ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ			ภาคใต้		
	G	I	R	G	I	R	G	I	R	G	I	R	G	I	R
การเกษตร	126.8	-19.6	-7.1	118.8	-18.3	-0.4	128.3	-19.8	-8.5	118.4	-18.3	-0.1	100.8	-15.6	14.8
เหมืองแร่ และการขุดหิน	91.3	-2.5	11.3	92.1	-2.6	10.5	56.1	-1.6	45.4	131.4	-3.7	-27.7	175.0	-4.9	-70.1
อุตสาหกรรม	93.6	4.4	2.0	94.8	4.5	0.7	98.9	4.7	-3.5	106.2	5.0	-11.2	138.4	6.5	-44.9
ก่อสร้าง	139.7	-18.0	-21.7	101.2	-13.0	11.8	93.7	-12.0	18.3	87.0	-11.2	24.2	104.0	-13.4	9.4
ไม้ผืน และประปา	84.3	26.6	-10.9	64.1	20.3	15.7	61.4	19.4	19.2	74.1	23.4	2.5	74.2	23.5	2.4
คมนาคม และขนส่ง	77.0	10.0	13.0	112.5	14.6	-27.2	124.2	16.2	-40.3	108.5	14.1	-22.5	82.5	10.7	6.8
ค้าส่ง และค้าปลีก	97.2	-3.1	5.9	103.1	-3.3	0.2	121.5	-3.9	-17.6	117.8	-3.8	-14.0	106.8	-3.4	-3.4
ธนาคาร ประกันภัย และอสังหาริมทรัพย์	78.6	23.8	-2.3	76.6	23.2	0.3	72.9	22.0	5.1	68.1	20.6	11.3	75.2	22.8	2.0
ที่อยู่อาศัย	113.2	-10.6	-2.6	111.0	-10.4	-0.6	112.8	-10.6	-2.2	107.5	-10.1	2.6	103.2	-9.7	6.5
บริหารราชการ และป้องกันประเทศ	115.4	-4.4	-11.0	100.7	-3.9	3.1	98.9	-3.8	4.8	96.9	-3.7	6.8	99.1	-3.8	4.7
บริการ	92.1	12.3	-4.4	95.0	12.7	-7.6	83.1	11.1	5.8	71.9	9.6	18.5	86.3	11.5	2.2

หมายเหตุ: G = ผลทางการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

I = ผลทางด้านอุตสาหกรรม

R = ผลทางภูมิภาค

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

ตารางที่ 1.12
ดัชนีแสดงระดับความได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ ปี 2530

ประเภทอุตสาหกรรม	กรุงเทพฯ และปริมณฑล	จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้
อาหาร	0.281	3.468	3.913	3.126	2.509
เครื่องต้ม	0.594	1.762	2.909	3.524	1.904
สิ่งทอ	1.196	0.238	0.033	1.013	0.009
เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องแต่งกาย	1.293	0.007	0.110	0.016	0.048
เครื่องหนัง	1.132	0.026	0.029	2.519	0.001
ไม้ และผลิตภัณฑ์จากไม้	0.944	0.687	2.448	0.812	2.727
ผลิตภัณฑ์กระดาษ	0.591	2.274	2.273	2.161	3.435
การพิมพ์	1.256	0.068	0.190	0.181	0.517
ผลิตภัณฑ์เคมี	1.273	0.100	0.140	0.056	0.079
ผลิตภัณฑ์ยาง และพลาสติก	1.056	0.157	0.722	0.573	5.468
ผลิตภัณฑ์จากอโลหะ	0.415	4.126	0.906	1.725	2.507
อุตสาหกรรมโลหะขั้นมูลฐาน	1.248	0.337	0.007	0.001	0.001
ผลิตภัณฑ์โลหะ	1.250	0.167	0.096	0.189	0.305
เครื่องยนต์ และเครื่องจักร	1.198	0.471	0.319	0.180	0.040
เครื่องใช้ที่ใช้ไฟฟ้า	1.302	0.000	0.009	0.000	0.000
อุปกรณ์ขนส่ง	1.301	0.000	0.010	0.003	0.000
ผลิตภัณฑ์อื่นๆ	1.032	1.058	0.904	0.426	1.031

ที่มา: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2. ลักษณะของอุตสาหกรรมต่างจังหวัด

2.1 ลักษณะทั่วไปของกิจการที่ทำการสำรวจ

2.1.1 การเลือกตัวอย่างกิจการ

ส่วนนี้ของรายงานเป็นการสาธยายถึงลักษณะของอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ โดยอาศัยข้อมูลที่ได้จากการสำรวจ เนื่องจากลักษณะของอุตสาหกรรมต่างจังหวัดทางด้าน แรงงาน การเงิน การตลาด และความเชื่อมโยงระหว่างอุตสาหกรรมมีการศึกษาอย่างละเอียดในบทอื่น ๆ ของโครงการวิจัยนี้ ในส่วนนี้ของรายงานจะกล่าวถึงเฉพาะความแตกต่างของลักษณะของกิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ เมื่อเทียบกับกิจการที่ตั้งอยู่ใน กทม. และปัญหาบางประการของกิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาค ซึ่งสรุปมาจากรายงานของผู้วิจัยอื่นๆ ในโครงการเดียวกันนี้

ในการสำรวจกิจการอุตสาหกรรม ได้มีการเลือกตัวอย่าง โรงงาน ในลักษณะที่ครอบคลุมถึงภูมิภาคต่างๆ ทั้งประเทศ และทำการสำรวจในจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมแตกต่างกันในแต่ละภาค โดยดูจากสัดส่วนของมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรมต่อผลผลิตทั้งหมดของจังหวัด (Gross Provincial Product: GPP) และรายได้เฉลี่ยต่อหัว ในที่สุด ก็มีการเลือกจังหวัดที่จะทำการสำรวจออกมา 30 จังหวัดใน 5 ภูมิภาค คือ กทม. และจังหวัดใกล้เคียง ภาคกลาง ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ โดยในแต่ละภูมิภาคมีจังหวัดที่อยู่ในข่ายการสำรวจอยู่ 6 จังหวัด ซึ่งเป็นจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมสูง (เทียบกับจังหวัดอื่นๆ ในภูมิภาคนั้น) 2 จังหวัด จังหวัดที่มีระดับการพัฒนาปานกลาง 2 จังหวัด และจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาต่ำ 2 จังหวัด และพยายามให้มีการกระจายไปในพื้นที่ต่างๆ ในภูมิภาคเดียวกัน ในการสำรวจได้มีการครอบคลุมโรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ในภูมิภาคเดียวกัน

จังหวัดที่อยู่ในข่ายการสำรวจเรียงตามลำดับการพัฒนาอุตสาหกรรมในแต่ละภูมิภาค ได้แก่ กทม. และจังหวัดใกล้เคียง: กทม. สมุทรปราการ ปทุมธานี สมุทรสาคร นครปฐม และนนทบุรี

ภาคกลาง: ชลบุรี ราชบุรี สระบุรี ปราชินบุรี สุพรรณบุรี และสิงห์บุรี

ภาคเหนือ: เชียงใหม่ นครสวรรค์ เพชรบูรณ์ สุโขทัย แพร่ และน่าน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: นครราชสีมา ขอนแก่น อุบลราชธานี หนองคาย สกลนคร และศรีสะเกษ

ภาคใต้: สงขลา สุราษฎร์ธานี ชุมพร พังงา ยะลา และปัตตานี

ตัวอย่างที่ใช้ในการสำรวจได้คัดเลือกจากรายชื่อของกิจการอุตสาหกรรมของจังหวัดเหล่านี้ โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบ random sampling จากรายชื่อโรงงานที่จดทะเบียนของกองทะเบียนโรงงานและสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดกลาง โดยไม่มีการจำกัดประเภทอุตสาหกรรม แต่ไม่รวมโรงสีข้าว อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่มีอุตสาหกรรมประเภทใดประเภทหนึ่งปรากฏออกมาเป็นสัดส่วนที่สูงมากในเขตจังหวัดหนึ่งๆ จากการสุ่มตัวอย่าง ก็จะตัดตัวอย่างเหล่านี้ให้น้อยลงไปบ้าง โดยทำการสุ่มตัวอย่างใหม่ และเลือกประเภทอุตสาหกรรมอื่นๆ เข้ามาแทน เพื่อมิให้กิจการอุตสาหกรรมที่ทำการสำรวจ กระจุกตัวในอุตสาหกรรมใดอุตสาหกรรมหนึ่งในท้องที่หนึ่งมากเกินไป และเพื่อสามารถจะเปรียบเทียบลักษณะของกิจการที่อยู่ในภูมิภาคเดียวกัน แต่ต่างประเภทอุตสาหกรรมกัน ด้วยเหตุนี้เอง ตัวอย่างของโรงงานอุตสาหกรรมที่ทำการสำรวจ จึงอาจไม่สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญ หรือเป็นไปตามสัดส่วนของประเภทอุตสาหกรรมต่างๆ ในท้องที่ต่างๆ ตามที่ปรากฏในข้อมูลจำนวนโรงงานของกระทรวงอุตสาหกรรม

มีการตั้งเป้าหมายไว้ว่า จะมีการสำรวจโรงงานในภูมิภาคต่างๆ ประมาณกว่า 1,000 โรงงาน หลังจากได้ทำการสำรวจแล้ว ได้ทำการคัดเลือกและตัดแบบสอบถามที่มีข้อมูลที่ไม่สอดคล้องกันมาก หรือมีคุณภาพต่ำมากออกไป แบบสอบถามที่ใช้ในการศึกษานี้ จึงเป็นแบบสอบถามที่ได้จาก 989 กิจการ อย่างไรก็ตาม ในแบบสอบถามที่ได้กลับมานี้ มีอยู่มากที่ไม่ได้ตอบคำถามครบทุกข้อ และในบางข้อแม้จะมีการตอบคำถามมา แต่มีผลที่ไม่น่าจะเชื่อถือได้ หรือมีการขัดแย้งกันเองในข้อมูลที่ให้มาจากกิจการเดียวกัน ในกรณีดังกล่าว ข้อมูลส่วนนั้นของกิจการนั้นก็จจะไม่รวมอยู่ในการวิเคราะห์ในประเด็นนั้นๆ ฉะนั้น จำนวนกิจการที่ตอบคำถามต่างข้อกัน จึงมีอยู่ไม่เท่ากันในแต่ละท้องที่ต่างๆ เนื่องจากการรายงานผลการสำรวจ จะทำการรายงานเฉพาะคำตอบจากกิจการที่มีการตอบแบบสอบถามในข้อนั้นๆ มาเท่านั้น

2.1.2 ประเภทอุตสาหกรรมและขนาดของโรงงาน

ตารางที่ 2.1 แสดงให้เห็นถึงลักษณะการกระจายโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดต่างๆ ตามขนาดการจ้างงาน จะเห็นได้ว่า กิจการขนาดย่อมซึ่งมีการจ้างงานต่ำกว่า 10 คน มีส่วนประกอบสำคัญที่สุด คือร้อยละ 46.5 หรือเกือบครึ่งหนึ่งของโรงงานที่ตอบสนองการสำรวจเป็นกิจการในกลุ่มขนาดย่อมนี้ และเมื่อรวมกิจการที่มีการจ้างงานระหว่าง 10-49 คนแล้ว สัดส่วนดังกล่าวจะสูงขึ้นเป็นร้อยละ 65.4 แต่โรงงานขนาดใหญ่ที่มีการจ้างงานตั้งแต่ 100 คนขึ้นไป ก็มีอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย คือ 119 กิจการ หรือร้อยละ 12 ของกิจการทั้งหมด โรงงานขนาดเล็กในตัวอย่างส่วนใหญ่จะอยู่ในภูมิภาคต่างๆ ที่ไม่อยู่ใน กทม. และจังหวัดใกล้เคียง ส่วนโรงงานขนาดใหญ่ส่วนมากจะอยู่ใน กทม. และจังหวัดใกล้เคียง แต่ในภูมิภาคอื่นๆ ก็มีโรงงานขนาดใหญ่อยู่เป็นจำนวนไม่น้อยในกลุ่มตัวอย่างของเรา จะเห็นได้ว่า โรงงานในกลุ่มตัวอย่างจะมี

โรงงานขนาดย่อม หรือโรงงานที่มีการจ้างงานต่ำกว่ากว่า 50 คน ในสัดส่วนที่ต่ำกว่าสัดส่วนดังกล่าวของโรงงานจดทะเบียนทั้งหมดทั่วประเทศ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง สัดส่วนของโรงงานที่มีขนาดการจ้างงาน 100 คนขึ้นไป ที่อยู่ในตัวอย่างมีอยู่มากกว่าสัดส่วนของประชากรโรงงานที่มีอยู่จริง

สำหรับการกระจายประเภทอุตสาหกรรม ปรากฏว่า การสำรวจนี้มีการครอบคลุมประเภทอุตสาหกรรม (ในระดับ TSIC 3 หลัก) ไว้มากพอสมควร แม้ว่าในบางกรณีจะมีตัวอย่างในกลุ่มอุตสาหกรรมหนึ่งๆ น้อยมาก และในบางภูมิภาค กลุ่มอุตสาหกรรมบางอย่างไม่ปรากฏในตัวอย่างประเภทอุตสาหกรรมที่มีโรงงานอยู่มากในกลุ่มตัวอย่างได้แก่ อุตสาหกรรมอาหาร เครื่องจักรกล และผลิตภัณฑ์โลหะ อุปกรณ์ขนส่ง และผลิตภัณฑ์สิ่งทอ และโรงงานที่อยู่ในภูมิภาคที่อยู่นอกเขต กทม และปริมณฑล จะมีโรงงานในกลุ่มอุตสาหกรรมเหล่านี้ค่อนข้างสูง (ดูตารางที่ 2.2) ซึ่งก็เป็นประเภทของ โรงงานที่มีจำนวนโรงงานจดทะเบียนอยู่เป็นจำนวนมากในภูมิภาค ฉะนั้น เมื่อคำนึงถึงโครงสร้างของอุตสาหกรรมที่ครอบคลุมอยู่ในข่ายการสำรวจแล้ว ก็นับว่าค่อนข้างสอดคล้องกับโครงสร้างของ โรงงานที่มีอยู่ตามความเป็นจริง

กิจการที่ตอบรับการสำรวจที่ตั้งอยู่ในจังหวัดต่างๆ ในภูมิภาค จะมีขนาดโดยเฉลี่ยเล็กกว่ากิจการที่ตั้งอยู่ใน กทม. และปริมณฑล โรงงานขนาดใหญ่ที่มีการจ้างงานตั้งแต่ 500 คนขึ้นไป ในกลุ่มตัวอย่างของเรา มีที่ตั้งอยู่ในเขตปริมณฑล 7 โรงงานและในภูมิภาคอื่นๆ อีก 16 โรงงาน ครึ่งหนึ่งของ โรงงานขนาดใหญ่ในภูมิภาคนี้อยู่ในอุตสาหกรรมอาหาร นอกจากนั้น เป็นโรงงานผลิตภัณฑ์สิ่งทอ ผลิตภัณฑ์โลหะ และผลิตภัณฑ์กระดาษ จังหวัดในเขตภูมิภาคที่โรงงานขนาดใหญ่เหล่านี้ตั้งอยู่ คือ สิงห์บุรี ชลบุรี ราชบุรี และสระบุรี ในภาคกลาง สุโขทัยในภาคเหนือ นครราชสีมา และขอนแก่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และสุราษฎร์ธานีและสงขลาในภาคใต้ จะเห็นได้ว่า โรงงานขนาดใหญ่ในกลุ่มตัวอย่างของเราที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาค ส่วนใหญ่อยู่ในอุตสาหกรรมที่ใช้วัตถุดิบมาก (resource - based industries) ซึ่งมีการผลิตอาหารเป็นสำคัญ แต่ก็มีการมีของอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์สิ่งทอ ซึ่งอาจจัดได้ว่าเป็นประเภทโรงงานที่พึ่งตลาด (market-oriented industry) ที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือถึง 3 โรงงาน (ในจังหวัดนครราชสีมาและขอนแก่น) และภาคกลาง 1 โรงงาน (จังหวัดชลบุรี)

2.1.3 ปีเปิดดำเนินการ

โรงงานในกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ (ร้อยละ 91.6) เปิดดำเนินการหลังปี 2503 แม้โรงงานจำนวนไม่น้อย (ร้อยละ 37.5) จะเปิดดำเนินการในระหว่างปี 2513 ถึง 2522 แต่โรงงานที่เปิดใหม่หลังปี 2523 เมื่อรวมกันแล้วจะมีจำนวนมากกว่า (398 โรงงาน หรือร้อยละ 41.0

ของโรงงานตัวอย่างที่มีการระบุปีเปิดดำเนินการ) และเฉพาะที่เปิดดำเนินการหลังปี 2529 ก็มีอยู่ถึง 106 กิจการ (ตารางที่ 2.3) สิ่งที่น่าสนใจคือ ในภาคใต้จะมีโรงงานที่เปิดใหม่มากกว่าในภาคอื่นๆ ทั้งๆ ที่ภาคใต้เป็นภูมิภาคที่มีมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรมต่ำสุดในระหว่างภูมิภาคต่างๆ และในระหว่างปี 2524 ถึงปี 2530 มีอัตราการขยายตัวในภาคอุตสาหกรรมต่ำมาก (ดูตารางที่ 1.2) ในการสำรวจพบว่า มีกิจการอุตสาหกรรมตัวอย่างในภาคใต้ที่มีอยู่ในบัญชีรายชื่อของโรงงานจดทะเบียน แต่กลับหาไม่พบในระหว่างการสำรวจมีอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งในบางกรณีก็ทราบว่าได้ปิดกิจการไปแล้ว กิจการใหม่ที่เกิดขึ้นในภาคใต้ในระยะหลังๆ จะพบในกลุ่มอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์อาหาร ผลิตภัณฑ์ไม้ ผลิตภัณฑ์ยาง และเครื่องจักรอุปกรณ์ สำหรับในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ก็มีกิจการที่เปิดดำเนินการหลังจากปี 2523 อยู่เป็นจำนวนไม่น้อย และโดยเปรียบเทียบแล้วภาคเหนือและ กทม. และปริมณฑลจะมีกิจการที่เปิดใหม่หลังปี 2529 ที่อยู่ในตัวอย่างน้อยกว่าภาคอื่นๆ แม้ว่าถ้าพิจารณาจากอัตราการเจริญเติบโตของโรงงานจดทะเบียนโดยส่วนรวม (ตารางที่ 1.9) หรืออัตราการขยายตัวของมูลค่าเพิ่มทางอุตสาหกรรมในระหว่างปี 2524 ถึง 2530 (ตารางที่ 1.2) แล้ว ภาคเหนือก็มีการขยายตัวของกิจการอุตสาหกรรมไม่น้อยกว่าภาคอื่นๆ ในระยะหลังๆ

2.1.4 การลงทุนจากต่างประเทศ

มีกิจการที่มีการลงทุนจากต่างประเทศอยู่ 38 กิจการ ที่อยู่ในข่ายการสำรวจของเรา กิจการเหล่านี้ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขต กทม. และปริมณฑล (13 ราย) และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง (13 ราย) แต่ก็มีอยู่ในเขตภูมิภาคบ้าง โดยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และได้้อย่างละ 5 ราย และภาคเหนือ 2 ราย ผู้ลงทุนต่างชาติมีสัดส่วนการถือหุ้นตั้งแต่ร้อยละ 10 ถึงร้อยละ 100 และมีขนาดการจ้างงานตั้งแต่ต่ำกว่า 10 คน จนถึงหลายพันคน กิจการที่มีการลงทุนจากต่างประเทศเหล่านี้ กระจายไปในหลายกลุ่มอุตสาหกรรม และอยู่ในอุตสาหกรรมอาหาร (9 ราย) สิ่งทอ (7 ราย) ผลิตภัณฑ์ เคมี (4 ราย) ผลิตภัณฑ์ยาง (3 ราย) เป็นสำคัญ ผู้ลงทุนต่างประเทศมาจากประเทศญี่ปุ่น และประเทศในกลุ่มอาเซียน และกลุ่มประเทศอุตสาหกรรมใหม่ (NICs) เป็นสำคัญ แต่ก็มีผู้ลงทุนที่มาจากสหรัฐอเมริกา ยุโรป และที่อื่นๆ อยู่บ้าง กิจการที่มีการร่วมทุนจากต่างประเทศนี้ ส่วนใหญ่จะตั้งอยู่ในเขต กทม. และปริมณฑล และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง ที่อยู่ในภูมิภาคอื่นๆ ส่วนมากจะตั้งอยู่ในจังหวัดใหญ่ หรือเมื่อที่เป็นศูนย์กลางของภาค เช่น เชียงใหม่ สงขลาและขอนแก่น จังหวัดที่มีกิจการที่มีการลงทุนต่างชาติตั้งอยู่ในภาคกลางมี ชลบุรี (7 ราย) สระบุรี (4 ราย) ราชบุรี (1 ราย) และปราจีนบุรี (1 ราย) ในภาคเหนือมีในเชียงใหม่ทั้ง 2 ราย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีในจังหวัดขอนแก่น (2 ราย) และนครราชสีมา หนองคาย ศรีสะเกษ จังหวัดละ 1 ราย และในภาคใต้มีในจังหวัดสงขลา 4 ราย และสุราษฎร์ธานี 1 ราย

2.2 การผลิต

2.2.1 ลักษณะการผลิตและความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจท้องถิ่น

กิจการอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาค โดยเฉพาะที่ตั้งอยู่ในเขตจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมต่ำ มักจะมีประเภทของกิจการอุตสาหกรรมน้อย คือ อยู่ในอุตสาหกรรมเพียงไม่กี่กลุ่ม ที่สำคัญที่สุด คือ อาหาร นอกจากนั้นก็ยังมีผลิตภัณฑ์ไม้ ผลิตภัณฑ์โลหะ และผลิตภัณฑ์โลหะและเครื่องจักรกลเป็นสำคัญ ซึ่งในกรณีหลังนี้ มักเป็นกิจการที่ทำเครื่องใช้ในครัวเรือน หรือเป็นกิจการในลักษณะการซ่อมแซม หรือการให้บริการทางด้านอื่นๆ กิจการอุตสาหกรรมเหล่านี้ อาจกล่าวได้ว่าเกิดขึ้นในเขตภูมิภาคได้ส่วนหนึ่ง เนื่องจากสินค้าที่ผลิตมีลักษณะได้รับการคุ้มครองตามธรรมชาติ (natural protection) เช่น การผลิตถ้วยเตี้ย เต้าหู้ ซึ่งเก็บรักษาไม่ได้ นาน การผลิตอิฐบล็อกหรือเฟอร์นิเจอร์ราคาถูก ซึ่งการขนส่งต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง เมื่อเทียบกับราคาของสินค้า หรือบริการซ่อมแซมบางชนิด ซึ่งต้องตั้งอยู่ใกล้กับลูกค้า กิจการเหล่านี้จะตอบสนองความต้องการของชุมชนในท้องถิ่น โดยไม่มีการแข่งขันจากสินค้าที่สั่งมาจากภายนอก อย่างไรก็ตาม การคมนาคมที่นับวันจะสะดวกขึ้น และการมีสินค้าทดแทน เช่น ถ้วยเตี้ยวตากแห้ง และเต้าหู้บรรจุถุงพลาสติกเกิดขึ้น จะทำให้ลักษณะการได้รับการคุ้มครองตามธรรมชาติต้องถูกกระทบกระเทือนไป

ลักษณะที่สำคัญอื่นๆ ของกิจการที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาคคือ มีการพึ่งตลาดในท้องถิ่นสูง โดยเฉพาะในกลุ่มกิจการที่มีขนาดเล็ก มีการผันแปรของการผลิตตามฤดูกาล และมีการใช้กำลังการผลิตต่ำ เมื่อเทียบกับกิจการที่ตั้งอยู่ในเขต กทม. และปริมณฑล ซึ่งลักษณะของกิจการอุตสาหกรรมย่อมมีการแตกต่างกัน ตามประเภทอุตสาหกรรม ขนาดโรงงาน และแหล่งที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งจะมีการกล่าวถึงต่อไป

กล่าวโดยทั่วไป กิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคจะมีความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจของท้องถิ่นค่อนข้างมาก ในฐานะที่เป็นผู้ผลิตและขายสินค้าแก่ผู้บริโภคในท้องถิ่น และมีการจ้างแรงงาน และใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นเป็นสำคัญ

ทางด้านตลาดสินค้า พบว่ากิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อมในภูมิภาค มีการพึ่งตลาดท้องถิ่นมาก กล่าวคือ กิจการอุตสาหกรรมในเขตภูมิภาค ที่อยู่ในข่ายการสำรวจนี้ มีการขายผลิตภัณฑ์ในตลาดท้องถิ่น หรือตลาดในจังหวัดเดียวกัน และในภูมิภาคเดียวกันกับที่กิจการนั้นๆ ตั้งอยู่ในสัดส่วนที่สูง จากการสำรวจ กว่าร้อยละ 80 ของกิจการในภูมิภาคมีการขายสินค้าในจังหวัดเดียวกัน ในขณะที่กิจการใน กทม. และปริมณฑล มีกว่าครึ่งที่ไม่มีการขายสินค้าในจังหวัดเดียวกัน

โดยเฉลี่ยแล้ว กว่าร้อยละ 70 ของกิจการในภูมิภาคมีสัดส่วนการขายในจังหวัดที่กิจการนั้นตั้งอยู่ เทียบกับการขายในประเทศทั้งหมดเกินกว่าร้อยละ 50 และมีกิจการเป็นจำนวนมากที่พึ่งพิงเพียงตลาดในจังหวัดเดียวกันเท่านั้น โดยไม่ได้ขายสินค้าไปยังจังหวัดอื่นๆ เลย สำหรับตลาด กทม. กิจการในภูมิภาคอื่นๆ เกือบร้อยละ 80 ไม่มีการขายให้กับตลาดกทม. และปริมณฑล ยกเว้นในกรณีของกิจการที่ตั้งอยู่ในภาคกลาง ซึ่งมีสัดส่วนที่มีการขายในตลาด กทม. ประมาณร้อยละ 30 ของกิจการที่อยู่ในข่ายการสำรวจระหว่างภูมิภาคต่างๆ (ยกเว้น กทม. และปริมณฑล) กิจการที่ตั้งอยู่ในภาคเหนือจะมีสัดส่วนการพึ่งตลาดในท้องถิ่นสูงที่สุด กลุ่มอุตสาหกรรมที่พบว่ามีกิจการที่พึ่งตลาดท้องถิ่นอยู่เป็นจำนวนมาก ได้แก่ อุตสาหกรรมอาหาร ผลิตภัณฑ์ไม้และเฟอร์นิเจอร์ โรงพิมพ์ ผลิตภัณฑ์โลหะ ผลิตภัณฑ์โลหะ และเครื่องจักรกล และอุปกรณ์ขนส่ง ซึ่งสำหรับอุตสาหกรรม 3 กลุ่มหลัง จะมีกิจการที่มีลักษณะเป็นการให้บริการซ่อมแซมอยู่เป็นจำนวนมาก นอกจากนี้ ถ้าพิจารณาจากขนาดการจ้างงานของกิจการ จะพบว่าระดับของการพึ่งตลาดท้องถิ่นมีอยู่สูงมาก สำหรับกิจการขนาดย่อมที่มีการจ้างงานต่ำกว่า 20 คน และเมื่อกิจการมีขนาดใหญ่ขึ้น สัดส่วนของการพึ่งตลาดท้องถิ่นจะลดลง และกิจการที่มีการขายไปยังตลาด กทม. และส่งออกมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น^๑

กิจการใน กทม. และปริมณฑล และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางจะมีสัดส่วนที่มีการขายสินค้าไปตลาดต่างประเทศที่สูงกว่ากิจการที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาค กล่าวคือ ร้อยละ 30 ของกิจการที่ตั้งอยู่ใน กทม. และปริมณฑล และร้อยละ 13 ของกิจการในภาคกลาง มีการส่งสินค้าออกไปจำหน่ายในตลาดต่างประเทศ ในขณะที่กิจการในภูมิภาคมีสัดส่วนที่มีการส่งออกโดยเฉลี่ยไม่ถึงร้อยละ 10 โดยภาคใต้มีสัดส่วนของกิจการที่มีการจำหน่ายต่างประเทศร้อยละ 11 สูงกว่าภาคเหนือ (ร้อยละ 8.6) และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (ร้อยละ 6.9) กิจการในภูมิภาคที่มีการส่งออก จะพบในกลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร สิ่งทอ ผลิตภัณฑ์ไม้ ผลิตภัณฑ์ยาง และสินค้าที่มีลักษณะเป็นสินค้าหัตถกรรมพื้นเมือง นอกจากสินค้าหัตถกรรมบางชนิดแล้ว กิจการที่ตั้งอยู่ห่างไกลจาก กทม. ที่มีการส่งออก มักเป็นกิจการที่อยู่ในอุตสาหกรรมที่พึ่งวัตถุดิบ (resource-based industries) เป็นสำคัญ

สำหรับทางความสัมพันธ์กับผู้ผลิตวัตถุดิบ และปัจจัยการผลิตอื่นๆ นั้น กิจการในภูมิภาคจะพึ่งวัตถุดิบในท้องถิ่นมากกว่ากิจการที่อยู่ในส่วนกลาง กล่าวคือ กิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ ที่อยู่นอก กทม. และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง จะมีการใช้ปัจจัยการผลิตที่มีแหล่งกำเนิดในเขตภูมิ

^๑โปรดดูตารางที่ 3.10 และตารางที่ 3.11 ในรายงาน Somluckrat W. Grandstaff (1990) และตารางที่ 3.1 ในรายงาน Rachain Chintayarangsan (1990) ในโครงการวิจัยนี้

ภาคเดียวกันมากกว่า และพึงปัจจัยการผลิตจาก กทม. และจากการนำเข้าในสัดส่วนที่ต่ำกว่ามาก เมื่อเทียบกับกิจการที่ตั้งอยู่ในเขต กทม. และปริมณฑล กล่าวคือ ทางด้านวัตถุดิบประมาณร้อยละ 60 ของกิจการในภูมิภาคที่ตั้งอยู่นอก กทม. และปริมณฑล มีการใช้วัตถุดิบที่มีในจังหวัดของตนเกินกว่าครึ่งหนึ่งของวัตถุดิบที่ใช้ทั้งหมด เมื่อเทียบกับกิจการใน กทม. และปริมณฑล ซึ่งมีสัดส่วนดังกล่าวเพียงร้อยละ 15 ในระหว่างภูมิภาคต่างๆ (นอกจาก กทม. และปริมณฑล) กิจการที่ตั้งอยู่ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้ จะมีการพึ่งวัตถุดิบในท้องถิ่นสูงกว่ากิจการที่ตั้งอยู่ในเขตภาคกลาง อย่างไรก็ตาม กทม. นับว่าเป็นแหล่งวัตถุดิบและสินค้าชั้นกลางที่มีความสำคัญพอควร สำหรับกิจการอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดบางประเภท แม้ว่ากล่าวโดยเฉลี่ยแล้ว ประมาณร้อยละ 60 ของกิจการในภูมิภาคตอบว่า ไม่มีการซื้อวัตถุดิบหรือสินค้าชั้นกลางจาก กทม. และปริมณฑลเลย แต่กิจการในภูมิภาคที่ตั้งพึ่งวัตถุดิบจาก กทม. ก็มีอยู่เป็นจำนวนไม่น้อย โดยกว่าหนึ่งในสี่ของกิจการทั้งหมดในภูมิภาค มีการซื้อวัตถุดิบจาก กทม. ในสัดส่วนมากกว่าครึ่งหนึ่งของวัตถุดิบที่ใช้ทั้งหมด แต่สำหรับวัตถุดิบหรือสินค้าชั้นกลางที่นำเข้าจากต่างประเทศนั้น กิจการที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาคจะพึ่งการนำเข้าอยู่น้อยมาก คือ กว่าร้อยละ 9 ของกิจการในภูมิภาค จะไม่มีการนำเข้าวัตถุดิบหรือสินค้าชั้นกลางจากต่างประเทศเลย และมีเพียงไม่กี่กิจการเท่านั้นที่ต้องพึ่งวัตถุดิบจากต่างประเทศในสัดส่วนที่สูง กิจการในภูมิภาคที่ต้องพึ่งวัตถุดิบหรือสินค้าชั้นกลางจาก กทม. ในสัดส่วนสูง พบมากในอุตสาหกรรมสิ่งทอ เสื้อผ้าสำเร็จรูป โรงพิมพ์ เคมีภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์ยาง ผลิตภัณฑ์พลาสติก ผลิตภัณฑ์โลหะ และอุปกรณ์ขนส่ง ส่วนที่ต้องพึ่งวัตถุดิบหรือสินค้าชั้นกลางจากต่างประเทศนั้น พบในอุตสาหกรรมสิ่งทอ ผลิตภัณฑ์ไม้ เคมีภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์โลหะ และอุปกรณ์ขนส่ง โดยทั่วไป กิจการขนาดเล็กจะพึ่งวัตถุดิบและสินค้าชั้นกลางในท้องถิ่นมากกว่า และพึ่งการนำเข้าและการซื้อจาก กทม. น้อยกว่ากิจการขนาดใหญ่ แต่ก็มีกิจการขนาดเล็กในบางอุตสาหกรรม เช่น ที่อยู่ในผลิตภัณฑ์สิ่งทอ เครื่องจักรกล และอุปกรณ์ขนส่งที่ต้องพึ่งวัตถุดิบหรือสินค้าชั้นกลางจาก กทม. หรือจากการนำเข้า นอกจากวัตถุดิบและสินค้าชั้นกลางแล้ว การพึ่งเครื่องจักรอุปกรณ์ที่นำเข้าของกิจการที่อยู่ในภูมิภาค ก็มีสัดส่วนที่น้อยกว่ากิจการที่ตั้งอยู่ใน กทม. และปริมณฑลด้วย⁹

ทางด้านแรงงาน กิจการอุตสาหกรรมในชนบทก็มีการจ้างแรงงานที่เป็นคนในจังหวัดเดียวกันในอัตราส่วนที่สูง โดยเฉพาะในกรณีของแรงงานไม่มีฝีมือ ซึ่งมีสัดส่วนการจ้างจากคนในจังหวัดเดียวกันกว่าสามในสี่ของจำนวนแรงงานทั้งหมดในกลุ่มนี้ และแม้แรงงานที่มีฝีมือก็มีการจ้างจากคนในจังหวัดเดียวกัน ในสัดส่วนที่สูงกว่าร้อยละ 70 ของแรงงานกลุ่มเดียวกัน¹⁰

⁹โปรดดูตารางที่ 2.1 ถึง ตารางที่ 2.4 ในรายงานของ Rachain Chintayarangsan (1990) ในโครงการวิจัยนี้

¹⁰โปรดดูตารางที่ 3.3 ในรายงานของประดิษฐ์ ชาสสมบัติ (2533) ในโครงการวิจัยนี้

ภูมิภาคที่มีการพึ่งแรงงานในท้องถิ่นมากคือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ ส่วนกิจการในภาคกลางและภาคใต้มีสัดส่วนการพึ่งแรงงานที่มีภูมิลำเนาจากท้องถิ่นอื่นที่สูงกว่า แม้จะยังต่ำกว่ากิจการที่ตั้งอยู่ใน กทม. ซึ่งต้องพึ่งแรงงานที่มาจากจังหวัดอื่นๆ เป็นส่วนใหญ่

นอกจากความสัมพันธ์กับท้องถิ่น โดยบุคคลในท้องถิ่นเป็นแหล่งตลาดรับซื้อสินค้า บ่อนวัตถุดิบ และแรงงานให้แก่โรงงานอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ที่อื่นแล้ว กิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคยังมีความสัมพันธ์ในระหว่างอุตสาหกรรม ในฐานะเป็นอุตสาหกรรมที่มีความเกี่ยวเนื่องกัน และมีการรับช่วงผลิต (subcontracting) ในระหว่างกิจการอุตสาหกรรมต่างกัน หรือระหว่างกิจการอุตสาหกรรมในเขตเมืองกับชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในเขตชนบท แม้ว่าการสำรวจครั้งนี้ความสัมพันธ์ระหว่างกิจการในชนบทที่อยู่ในลักษณะการรับช่วงผลิตอย่างเป็นทางการมีการพบไม่มากนัก แต่ก็มี การตั้งข้อสังเกตว่า การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างกิจการและระหว่างกิจการกับชาวบ้านอยู่มีเป็นจำนวนไม่น้อย¹¹ การศึกษาในโครงการ Rural off Farm Employment (Donald M. Mead, 1981) ก็ได้พบว่า ในการผลิตสินค้าบางชนิด ผู้ผลิตในตัวเมืองจะเป็นผู้จัดหาวัตถุดิบ และเครื่องมือหรืออุปกรณ์ที่จำเป็นต่อการผลิต ส่งให้ครัวเรือนต่างๆ ในชนบทเป็นผู้รับช่วงทำการผลิตในบางขั้นตอน เช่น ในจังหวัดเชียงใหม่ และในจังหวัดอื่นๆ ในภาคเหนือ ผู้ผลิตในเมืองจะส่งผ้าที่ตัดแล้วออกไปให้แก่ครัวเรือนในหมู่บ้านทำการเย็บ หรือร้านผลิตภักดิ์แกะสลักไม้ในเมืองจะส่งไม้พร้อมทั้งแบบไปให้ช่างแกะสลักในหมู่บ้านทำการแกะสลัก และผู้ผลิตผ้าไหมบางรายในภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะมีเครื่องทอผ้าและอุปกรณ์เกี่ยวกับการฟอกย้อมที่อยู่ภายในโรงงานไม่มากนัก และขั้นตอนการผลิตงานอื่นๆ จะจ้างให้ชาวบ้านในหมู่บ้านใกล้เคียงเป็นผู้ทำให้

การมีการเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมอุตสาหกรรม กับเศรษฐกิจในท้องถิ่นในภูมิภาคนี้ ชี้ให้เห็นว่า การอยู่รอดและการเจริญเติบโตของอุตสาหกรรมต่างจังหวัด และภาคเศรษฐกิจในเขตชนบทมีส่วนส่งเสริมสนับสนุนซึ่งกันและกัน การเพิ่มขึ้นของรายได้ในภาคการเกษตรซึ่งเกิดขึ้นจากการปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิต หรือการที่ราคาสินค้าเกษตรดีขึ้น นอกจากจะทำให้เกษตรกรสามารถมีเงินออมเพิ่มขึ้นเพื่อทำการลงทุนในกิจกรรมการเกษตร และกิจการนอกฟาร์มอื่นๆ แล้ว ยังจะทำให้เกษตรกรมีอำนาจซื้อในสินค้าอุตสาหกรรมเพิ่มขึ้น ซึ่งจะเป็นการกระตุ้นให้เกิดการขยายตัวของอุตสาหกรรมในเขตภูมิภาค ในอีกด้านหนึ่ง การขยายตัวของอุตสาหกรรมก็จะเพิ่มโอกาสการจ้างงานและรายได้จากการซื้อวัตถุดิบและการจ้างแรงงานที่อยู่ในเขตชนบทมากขึ้นด้วย

¹¹โปรดดูตารางที่ 3.18 ตารางที่ 3.19 และการวิเคราะห์ใน Section 3.2.2 ในรายงานของ Somluckrat W. Granstaff (1990) ในโครงการศึกษา

การส่งเสริมกิจกรรมอุตสาหกรรมในภูมิภาค จึงก่อให้เกิดผลเชื่อมโยงทางด้านรายได้ และการจ้างงานและกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจอื่น ๆ ได้

2.2.2 ความสม่ำเสมอของการผลิตและการใช้กำลังการผลิต

การต้องพึ่งเศรษฐกิจท้องถิ่นทางด้านตลาด วัตถุดิบและแรงงานของอุตสาหกรรมในภูมิภาคมองในอีกด้านหนึ่ง ก็เป็นสาเหตุที่ทำให้อุตสาหกรรมเหล่านี้มีปริมาณการผลิตที่ไม่สม่ำเสมอ และมีการใช้กำลังการผลิตไม่เต็มที่ตลอดทั้งปี อุตสาหกรรมภูมิภาคหลายประเภทต้องหยุดการผลิตลงหรือต้องมีการว่างการผลิตในบางช่วง เนื่องจากการขาดแคลนวัตถุดิบ การขาดแคลนวัตถุดิบนี้อาจเนื่องมาจากวัตถุดิบบางชนิด เช่น ผัก และผลไม้ มีอยู่เพียงบางฤดูกาล และไม่สามารถจะเก็บรักษาไว้ได้นาน หรืออาจเป็นเพราะมีการขาดแคลนโดยทั่วไป และวัตถุดิบมีราคาสูงขึ้น เช่น ในกรณีของไม้ ปัญหาอีกประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการผลิตไม่สม่ำเสมอหรือไม่เต็มที่ก็คือ การที่อุปสงค์ของสินค้ามีลักษณะขึ้นลงตามฤดูกาลของครัวเรือนในชนบท และกิจการขนาดเล็กที่ผลิตสินค้าป้อนตลาดในท้องถิ่นในบางกรณี ไม่อาจผลิตสินค้าแล้วเก็บเอาไว้รอฤดูกาลที่มีความต้องการสินค้าสูงได้ ซึ่งอาจเนื่องด้วยลักษณะของสินค้า การขาดแคลนเงินทุนเก็บสต็อกสินค้าและวัตถุดิบ หรือการมีอุปสงค์ของสินค้าไม่มากพอที่จะทำเช่นนั้นได้ สาเหตุอีกประการหนึ่งของการผลิตที่มีลักษณะที่ผันแปรตามฤดูกาลก็คือ การผลิตสินค้าบางชนิด ต้องขึ้นอยู่กับฤดูกาลผลิต เช่น ต้องอาศัยแดด จึงไม่สามารถจะผลิตได้ในฤดูฝน

ในการสำรวจกิจการส่วนใหญ่ (ร้อยละ 71.3 ของทั้งหมด) ตอบว่า มีปริมาณการผลิตไม่สม่ำเสมอตลอดปี กลุ่มอุตสาหกรรมที่มีสัดส่วนของกิจการที่มีการผลิตไม่สม่ำเสมออยู่สูง คือ กลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร ผลิตภัณฑ์โลหะและเครื่องจักรกล ผลิตภัณฑ์ไม้ ผลิตภัณฑ์ท่อโลหะ โรงพิมพ์ การผลิตใบยาสูบ และผลิตภัณฑ์ยาง ดังที่คาดหมายไว้ กิจการในภูมิภาคจะมีสัดส่วนที่มีการผลิตไม่สม่ำเสมอสูงกว่ากิจการที่ตั้งอยู่ใน กทม. และปริมณฑล และโรงงานขนาดเล็กจะมีปัญหาดังกล่าวมากกว่าโรงงานขนาดใหญ่ ส่วนจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางมีสัดส่วนของกิจการที่มีการผลิตไม่สม่ำเสมอสูงกว่าภูมิภาคอื่นๆ บ้างเล็กน้อย (ดูตารางที่ 2.4)

สาเหตุที่มีการผลิตไม่สม่ำเสมอที่สำคัญที่สุดคือ การขึ้นลงตามฤดูกาลของความต้องการของสินค้า ซึ่งเกิดกับหลายกลุ่มอุตสาหกรรม เช่น ผลิตภัณฑ์สิ่งทอและเสื้อผ้าสำเร็จรูป ผลิตภัณฑ์ไม้และเฟอร์นิเจอร์ โรงพิมพ์ ผลิตภัณฑ์ยาง ผลิตภัณฑ์ท่อโลหะ ผลิตภัณฑ์โลหะ และเครื่องจักรกล และอุปกรณ์ขนส่ง สาเหตุการผลิตไม่สม่ำเสมอ ที่รองลงมาคือ การขาดแคลนวัตถุดิบในบางฤดูกาล ซึ่งเกิดกับอุตสาหกรรมอาหาร ผลิตภัณฑ์ไม้ และยาสูบ เป็นสำคัญ สาเหตุที่มีความสำคัญอันดับรองลงมาอีก โดยดูจากจำนวนผู้ตอบ คือ ลักษณะของสินค้าที่ผลิตขึ้นอยู่กับดินฟ้าอากาศ หรือฤดูกาล

ซึ่งมีอุตสาหกรรมอาหาร และผลิตภัณฑ์โลหะเป็นสำคัญ การขาดแคลนแรงงานในบางฤดูกาล ดูเหมือนว่าจะไม่เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้มีการผลิตไม่สม่ำเสมอ เมื่อเทียบกับสามสาเหตุแรกแล้ว จะเกิดขึ้นกับอุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์ไม้ โลหะ และเครื่องจักรกล และอุปกรณ์ขนส่งเป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตาม ประมาณหนึ่งในสามของกิจการที่ทำการสำรวจรายงานว่า มีการเปลี่ยนแปลงคนงานตามฤดูกาล แม้แต่ใน กทม. และปริมณฑลก็มีกิจการที่มีการเปลี่ยนแปลงคนงานตามฤดูกาลอยู่กว่า 20 ราย หรือประมาณร้อยละ 20 ของกิจการ ที่ตอบรับการสำรวจในภูมิภาคนี้ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลของคนงานมีอยู่มากกว่าในภูมิภาคอื่นๆ โดยเฉพาะในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งมีกิจการราวร้อยละ 40 รายงานว่า มีการเปลี่ยนแปลงคนงานตามฤดูกาล ส่วนกิจการที่ตั้งอยู่ในภาคใต้ ได้รับผลกระทบดังกล่าวน้อยกว่า โดยมีกิจการที่มีการเปลี่ยนแปลงคนงานตามฤดูกาลเพียงร้อยละ 25 ของกิจการทั้งหมด กิจการที่มีการจ้างงานเปลี่ยนแปลงตามฤดูกาลเป็นสัดส่วนสูง จะมีมากในขนาดการจ้างงานระหว่าง 10 ถึง 100 คน สำหรับกิจการขนาดเล็กมากและใหญ่มาก กลับมีสัดส่วนกิจการที่มีการเปลี่ยนแปลงคนงานตามฤดูกาลต่ำกว่า

ความสำคัญของสาเหตุของความไม่สม่ำเสมอของการผลิตจะแตกต่างกันบ้างในแต่ละภูมิภาค ใน กทม. และปริมณฑล และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง ความไม่สม่ำเสมอของความต้องการสินค้าเป็นสาเหตุที่สำคัญมาก การขาดแคลนแรงงานก็มีปัญหาอยู่บ้าง แต่สำหรับภูมิภาคอื่นๆ แม้ว่าความต้องการสินค้ายังคงเป็นสาเหตุที่มีผู้ตอบมากที่สุด แต่ก็มีปัญหาเช่นกันทั้งด้านการขาดแคลนวัตถุดิบและแรงงานมากกว่า โดยเปรียบเทียบ ผลจากการสำรวจในเรื่องความสม่ำเสมอของการผลิตนี้ ค่อนข้างสอดคล้องกับการศึกษาที่เคยมีมาบ้างแล้ว เช่น ของ Tambunlertchai and Loha-unchit (1985) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความต้องการของสินค้าตามฤดูกาล การขึ้นกับฤดูกาลหรือดินฟ้าอากาศของการผลิต และการมีวัตถุดิบในบางฤดูกาล เป็นสาเหตุที่สำคัญกว่าเมื่อเทียบกับปัญหาการขาดแคลนแรงงานตามฤดูกาล

ในการสำรวจมีการสอบถามถึงการใช้จ่ายการผลิตว่า ในปี 2530 กิจการที่อยู่ในข่ายการสำรวจมีการผลิตเต็มกำลังหรือไม่ การผลิตเต็มกำลังหมายถึงการใช้เครื่องจักรและอุปกรณ์การผลิตอย่างเต็มตามกำลังความสามารถ โดยสมมุติว่าไม่มีข้อจำกัดทางด้านประสงค์ของสินค้า แรงงานและวัตถุดิบ นอกจากนี้ในการสำรวจยังได้ถามถึงจำนวนวันที่ทำการผลิตในแต่ละปี และจำนวนชั่วโมงโดยเฉลี่ยของการผลิตในแต่ละวัน ผลปรากฏว่า กว่าครึ่ง (ร้อยละ 57.3) ของกิจการตอบว่า มีการผลิตไม่เต็มกำลังในปี 2530 โดยกิจการในเขต กทม. และปริมณฑล มีผู้ตอบว่ามีการผลิตเต็มกำลังมากกว่าที่ผลิตไม่เต็มกำลัง แต่กิจการในภูมิภาคอื่นๆ มีจำนวนกิจการที่มีการผลิตไม่เต็มกำลังมากกว่า ในทุกภูมิภาค และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ มีสัดส่วนของกิจการที่ผลิตไม่เต็มกำลังสูงกว่าภาคอื่นๆ (ตารางที่ 2.5)

โดยทั่วไป กิจการขนาดใหญ่จะมีการใช้กำลังการผลิตสูงกว่ากิจการขนาดเล็ก แต่ทั้งนี้ก็ยังขึ้นอยู่กับลักษณะของอุตสาหกรรมด้วย ประเภทของอุตสาหกรรมที่มีกิจการที่ตอบว่ามีการผลิตไม่เต็มตามกำลังผลิตในสัดส่วนสูง ได้แก่กิจการในอุตสาหกรรมอาหาร ผลิตภัณฑ์ไม้ ผลิตภัณฑ์เคมี และผลิตภัณฑ์อโลหะ โดยเฉพาะโรงงานผลิตอาหารในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นกิจการขนาดเล็ก มีกว่าสามในสี่ตอบว่า มีการผลิตไม่เต็มกำลัง

การศึกษานี้ ได้พยายามคำนวณอัตราการใช้กำลังการผลิตโดยหาสัดส่วนของชั่วโมงการผลิตจริงต่อการผลิตที่ถือว่าเป็นการผลิตเต็มตามกำลังการผลิตในแต่ละกลุ่มอุตสาหกรรม แต่ผลออกมาไม่เป็นที่น่าพอใจ และมีการผันแปรมากในอัตราการใช้กำลังการผลิตในแต่ละกิจการ สำหรับวันและชั่วโมงทำงาน ร้อยละ 73.5 ของกิจการในข่ายการสำรวจตอบว่า มีการทำงานเกินกว่า 300 วัน ในหนึ่งปี และในจำนวนนี้ ร้อยละ 23.2 ของกิจการทั้งหมดมีการทำงานเกินกว่า 350 วันในหนึ่งปี และปรากฏว่า กิจการขนาดย่อมมีกิจการที่มีวันทำงานมากอยู่ในสัดส่วนที่ไม่ต่ำกว่ากิจการขนาดใหญ่ ส่วนชั่วโมงทำงานนั้น กิจการส่วนใหญ่ (ร้อยละ 74.6) จะมีการทำงานระหว่าง 8 ถึง 12 ชั่วโมงต่อวัน และกิจการขนาดใหญ่จะมีกิจการที่มีจำนวนชั่วโมงทำงานมากในแต่ละวัน เป็นจำนวนมากกว่าโดยเปรียบเทียบ

สาเหตุของการใช้กำลังผลิตไม่เต็มที่มีผู้ตอบมากที่สุด คือ ความต้องการของสินค้าไม่มากพอ สาเหตุรองลงมาคือ ความไม่เพียงพอของวัตถุดิบ และการขาดแคลนคนงาน กล่าวโดยเปรียบเทียบ กิจการที่ตั้งอยู่ใน กทม. และปริมณฑล มีสาเหตุการผลิตไม่เต็มกำลังมาจากการไม่เพียงพอของความต้องการและการขาดแคลนคนงานมากกว่ากิจการที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาค และในทางตรงข้าม กิจการในเขตภูมิภาคโดยเฉพาะในภาคเหนือและใต้ ปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบเป็นสาเหตุที่สำคัญกว่าของการใช้กำลังผลิตไม่เต็มที (ดูตารางที่ 2.5)

2.2.3 การขยายตัวของการผลิต

ในการสำรวจ มีการตั้งคำถามเกี่ยวกับมูลค่าการผลิตในปี 2530 และมูลค่าการผลิตในปี 2525 (หรือมูลค่าการผลิตในปีแรกที่เปิดกิจการสำหรับกิจการที่เปิดดำเนินการไม่เกิน 5 ปี) แต่ปรากฏว่า ข้อมูลเกี่ยวกับมูลค่าการผลิตมีข้อผิดพลาด และไม่สอดคล้องกันกับคำตอบข้ออื่นๆ อยู่มาก อย่างไรก็ตาม ถ้าดูจากข้อมูลการผลิตโดยเฉลี่ยในกิจการที่มีการตอบทั้งมูลค่าการผลิตในปี 2530 และในปี 2525 หรือปีที่เริ่มเปิดกิจการ ที่มีคำตอบมูลค่าการผลิตทั้งสองปี จากจำนวนกิจการ 659 กิจการ พอจะกล่าวได้ว่า กิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ มีการขยายตัวค่อนข้างสูงในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา โดยมีอัตราการขยายตัวโดยเฉลี่ยร้อยละ 50 โดยกลุ่มอุตสาหกรรมที่มีอัตราการขยายตัวในอัตราสูงในเขต กทม. และปริมณฑล คือ อุตสาหกรรมเครื่อง

ตีพิมพ์ โรงพิมพ์ ผลิตภัณฑ์ยาง ผลิตภัณฑ์อโลหะ เครื่องจักรกลและเครื่องไฟฟ้า ส่วนในภาคกลาง อุตสาหกรรมนี้มีการขยายตัวในอัตราสูง ได้แก่ ผลิตภัณฑ์สิ่งทอ เคมีภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์อโลหะ เครื่องจักรกล และอุตสาหกรรมเบ็ดเตล็ด ในภาคเหนือที่ขยายตัวมากก็มีอุตสาหกรรมเครื่องตีเสื้อผ้าสำเร็จรูป เคมีภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์อโลหะ และเครื่องจักรกล ในภาคใต้มีอุตสาหกรรมอาหาร โรงพิมพ์ ผลิตภัณฑ์ยาง และอุปกรณ์ขนส่ง และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การขยายตัวมาก เกิดขึ้นในอุตสาหกรรมเครื่องตีเสื้อผ้าสำเร็จรูป เคมีภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์อโลหะ และอุปกรณ์ขนส่ง

อย่างไรก็ตาม เนื่องจากจำนวนกิจการในแต่ละกลุ่มอุตสาหกรรมในแต่ละภูมิภาคมีอยู่ไม่มาก ข้อมูลอัตราการขยายตัวนี้ จะถูกกำหนดโดยการขยายตัวของกิจการขนาดใหญ่ที่อยู่ในอุตสาหกรรม แต่ละกลุ่มในแต่ละภูมิภาค และบางที่ขึ้นอยู่กับ การขยายตัวของ โรงงานอุตสาหกรรมเพียงหนึ่งหรือสองราย ข้อมูลอัตราการขยายตัวซึ่งต้องตีความด้วยความระมัดระวังและพิจารณาประกอบกับ ข้อมูลส่วนอื่นๆ เช่น ข้อมูลทางด้านการจ้างงานหรือมูลค่าเพิ่มในแต่ละภูมิภาค แต่เนื่องจาก มูลค่าเพิ่มเป็นรายอุตสาหกรรมในระดับ TSIC 3 หลักในแต่ละภูมิภาค ยังมีอยู่ไม่สมบูรณ์ และ ข้อมูลการจ้างงานของอุตสาหกรรมต่างๆ ตามภูมิภาค ก็ยังไม่มีรวบรวมไว้ การเทียบเคียงในลักษณะนี้จึงยังไม่อาจทำได้อย่างละเอียดชัดเจน การคาดการณ์สถานการณ์การผลิตและการจ้างงานใน 5 ปีข้างหน้าของกิจการที่อยู่ในข่ายการสำรวจในภูมิภาคต่างๆ ก็อาจนำมาใช้ ประกอบในการวิเคราะห์ถึงแนวโน้มการขยายตัวของอุตสาหกรรมต่างๆ ในแต่ละภูมิภาค ทางด้านการผลิต กิจการที่ตอบว่าจะไม่ขยายการผลิตใน 5 ปีข้างหน้า มีอยู่เป็นสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 40 โดยเฉลี่ย และมีกิจการอีกร้อยละ 30 ตอบว่าไม่แน่ใจว่าจะมีการขยายการผลิตหรือไม่ ส่วนกิจการที่ตอบว่าจะมีการขยายการผลิตมีอยู่เพียงประมาณร้อยละ 30 โดยกิจการที่ตั้งอยู่ในภาคใต้ที่มีความตั้งใจจะขยายการผลิตในสัดส่วนที่สูงที่สุด (35.3%) ติดตามด้านกิจการใน กทม. และปริมณฑล (34.5%) ภาคกลาง (27.9%) ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (24.0%) และภาคเหนือ (17.7%) ซึ่งมีกิจการที่บอกว่าจะไม่ขยายการผลิตและไม่แน่ใจในสัดส่วนที่สูง ผลดังกล่าวค่อนข้างสอดคล้องกับการคาดการณ์ทางด้าน การจ้างแรงงาน ซึ่งปรากฏว่า กิจการที่ตั้งอยู่ในภาคใต้ กทม. และภาคกลาง มีการตอบว่าจะมีการขยายการจ้างงานในสัดส่วนที่สูงพอๆ กัน ทางด้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือซึ่งสัดส่วนดังกล่าวต่ำที่สุด อย่างไรก็ตาม ในกรณีของการจ้างแรงงาน ปรากฏว่า กิจการที่อยู่ในอุตสาหกรรมทุกกลุ่มมีการคาดการณ์ได้ว่า จะมีการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้นมากกว่ากิจการที่คาดว่าจะมีการลดการจ้างงาน¹² ซึ่งต่างกับกรณีการผลิต ซึ่งมีสัดส่วนของการคาดคะเนว่าจะมีการลดการผลิตสูงกว่าการเพิ่มการผลิต

¹²โปรดดูตารางที่ 5.1 ในรายงานของ ประดิษฐ์ ชาสุมบัติ (2533) ในโครงการศึกษา

สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งก็คือ ในภาคใต้ ซึ่งเป็นภูมิภาคที่มีอัตราการขยายตัวของอุตสาหกรรมต่ำกว่าภูมิภาคอื่นๆ มาก กลับมีกิจการที่ตอบว่า จะมีการขยายตัวทางด้านการผลิตและการจ้างงานในสัดส่วนที่สูงกว่าภูมิภาคอื่นๆ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่ากิจการที่อยู่ในข่ายการสำรวจเป็นกิจการที่สามารถอยู่รอดได้ ในขณะที่กิจการที่เลิกการผลิตไปแล้วไม่ได้ครอบคลุมอยู่ในการสำรวจนี้ เมื่อดูรายละเอียดลงไป ปรากฏว่า กิจการที่ตอบว่าจะมีการขยายตัว ปรากฏในอุตสาหกรรมอาหาร สิ่งทอ ผลิตภัณฑ์ยาง ผลิตภัณฑ์โลหะ และอุปกรณ์ขนส่ง ซึ่งค่อนข้างสอดคล้องกับข้อมูลทางด้านเปรียบเทียบการผลิตระหว่างปี 2525 ถึง 2530

2.3 ปัญหาที่ประสบโดยอุตสาหกรรมในภูมิภาค

2.3.1 ปัญหาตลาดและการจัดการ

กิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งกิจการอุตสาหกรรมที่พึ่งตลาดในท้องถิ่นที่ตั้งอยู่ในจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาเศรษฐกิจต่ำ มักจะประสบกับปัญหาการมีอุปสงค์ต่อสินค้าอุตสาหกรรมต่ำของผู้บริโภค และด้วยข้อจำกัดทางด้านลักษณะของสินค้า และเทคนิคการผลิตและการจัดการ อุตสาหกรรมเหล่านี้ก็ไม่อาจจะขยายตลาดออกไปสู่ภูมิภาคอื่น หรือในเขต กทม. ได้ อุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาคที่ตั้งอยู่ห่างไกลกับ กทม. และเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในภูมิภาค แม้จะมีข้อได้เปรียบทางด้านสามารถจ่ายค่าจ้างแรงงานต่ำกว่าในท้องถิ่นอื่นๆ หรือตั้งอยู่ใกล้กับแหล่งวัตถุดิบ แต่ข้อมูลเกี่ยวกับความแตกต่างของอัตราค่าจ้างแรงงานในภูมิภาคต่างๆ มักจะมีการแตกต่างกันไม่มากนัก¹³ เนื่องจากการเคลื่อนย้ายแรงงานระหว่างภูมิภาคทำได้ไม่ยากนักและเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง การมีค่าจ้างแรงงานราคาถูกในต่างจังหวัด จึงไม่ใช่เป็นข้อได้เปรียบที่สำคัญ และในจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาเศรษฐกิจต่ำ ยังอาจมีปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือหรือคนงานฝีมือที่มีอยู่เดิมถูกประมวลตัวไปทำงานในท้องถิ่นอื่น ซึ่งมีค่าจ้างแรงงานสูงกว่า ส่วนข้อได้เปรียบทางด้านอยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบนั้น อาจเป็นข้อได้เปรียบที่สำคัญในกรณีของอุตสาหกรรมที่มีขบวนการผลิตที่ต้องใช้วัตถุดิบมาก และมีการสูญเสียน้ำหนักในการผลิตในอัตราสูง เช่น ในกรณีของการผลิต น้ำตาล บุนชีเมนต์ และการถลุงแร่ แต่สำหรับอุตสาหกรรมโดยทั่วๆ ไปแล้ว ปัจจัยการผลิตต่างๆ รวมทั้งวัตถุดิบและแรงงานสามารถจะเคลื่อนย้ายจากภูมิภาคหนึ่ง ไปสู่อีกภูมิภาคหนึ่งได้ เมื่อมีการคมนาคมสะดวกขึ้น และการเคลื่อนย้ายวัตถุดิบและปัจจัยการผลิตอื่นๆ ทำได้โดยเสียค่าใช้จ่ายน้อยลง ข้อได้เปรียบของอุตสาหกรรมในภูมิภาคก็จะลดน้อยลง

---

¹³โปรดดูการวิเคราะห์เรื่องค่าจ้างแรงงานในภูมิภาคต่างๆ ในรายงานของ ประดิษฐ์ ชาสัมบัติ (2533) ในโครงการศึกษา

ไปอีก ทั้งนี้ นอกจากการเคลื่อนย้ายของปัจจัยการผลิตไปสู่ภูมิภาคอื่นแล้ว กิจกรรมอุตสาหกรรมในภูมิภาคยังอาจประสบกับการแข่งขันมากขึ้นจากสินค้าที่ส่งไปจากภายนอก เนื่องจากสินค้าภายนอกที่ท้องที่สามารถส่งไปขายได้โดยเสียค่าใช้จ่ายไม่มากนัก

ข้อได้เปรียบอีกประการหนึ่งของกิจการที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาค คือ ค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างโรงงานทางด้านราคาที่ดินถูกกว่าในจังหวัดที่อยู่ใกล้กับ กทม. หรือจังหวัดที่เป็นเมืองศูนย์กลางในภูมิภาค แต่ข้อได้เปรียบนี้จะถูกลบล้างโดยการขาดแคลนสิ่งสาธารณูปโภคที่จำเป็นต่อการประกอบกิจการอุตสาหกรรม เช่น ไฟฟ้า น้ำประปา และระบบการสื่อสารคมนาคม ด้วยเหตุนี้เอง แนวโน้มของการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคในประเทศไทย จึงเป็นไปในลักษณะที่เป็นการขยายความเจริญจาก กทม. ไปสู่ปริมณฑล แล้วขยายออกไปสู่จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางที่อยู่ใกล้กับ กทม. กับอีกกรณีหนึ่งคือ การขยายตัวของการรวมอุตสาหกรรมในจังหวัดที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจสูงในภูมิภาค เช่น ในกรณีของ เชียงใหม่ในภาคเหนือ ชลบุรีในภาคกลาง และสุราษฎร์ธานีในภาคใต้ ในเวลาข้างหน้าเมื่อปัจจัยการผลิตทางด้านราคาที่ดินในจังหวัดเหล่านี้สูงขึ้นไปมาก กิจกรรมอุตสาหกรรมก็อาจค่อยๆ ขยายตัวไปสู่ท้องถิ่นที่อยู่นอกเขตอำเภอเมือง หรือไปสู่จังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกับจังหวัดเหล่านี้

ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาในการประกอบธุรกิจอุตสาหกรรมจากการศึกษาต่างๆ ที่ผ่านมา (เช่น แสง สงวน เรือง และคณะ 2520 และ World Bank 1983) กิจการที่ตอบรับการสำรวจมักจะเน้นถึงปัญหาข้อจำกัดทางด้านการตลาดสินค้า และการขาดแคลนเงินทุน ปัญหาที่รองลงมาคือ การขาดแคลนวัตถุดิบ ส่วนการขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือนั้น ไม่ปรากฏว่ามีความสำคัญมากนักสำหรับอุตสาหกรรมในภูมิภาค นอกจากกิจการในบางกลุ่มอุตสาหกรรมเท่านั้นที่เห็นว่าปัญหานี้เป็นปัญหาสำคัญ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอุตสาหกรรมในภูมิภาค ส่วนใหญ่ยังไม่ต้องอาศัยแรงงานที่มีฝีมือมากนัก

ผลการสำรวจในโครงการวิจัยนี้ ก็พบว่าปัญหาการตลาดเป็นปัญหาการดำเนินงานที่มีความสำคัญมากที่สุด โดยดูจากจำนวนของผู้ตอบ ปัญหารองลงมาคือ ปัญหาด้านวัตถุดิบ และแรงงานในภูมิภาคต่างๆ ปัญหาตลาดเป็นปัญหาที่มีความสำคัญเป็นอันดับหนึ่ง ยกเว้นในกรณีของภาคใต้ ซึ่งมีผู้ตอบในปัญหาวัตถุดิบมากกว่าด้านการตลาด สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ กิจการใน กทม. และภาคกลางให้ความสำคัญแก่ปัญหาด้านกฎหมายและภาษีอากรเป็นอันดับสอง รองจากปัญหาการตลาด และอยู่ในอันดับที่สูงกว่าปัญหาวัตถุดิบ ในขณะที่กิจการในภูมิภาคให้ความสำคัญกับปัญหาวัตถุดิบสูงกว่า ทั้งนี้อาจสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งวัตถุดิบในเขตภูมิภาคเมื่อเทียบกับ กทม. และภาคกลาง ส่วนปัญหาทางด้านบุคลากรและแรงงานนั้น จะมีความสำคัญอันดับรองลง

มาจากปัญหาทางด้านตลาด วัตถุประสงค์ และภาษีอากร¹⁴

ปัญหา "การตลาด" ที่กล่าวมานี้ น่าจะตีความเป็นปัญหาการมีตลาดรองรับสินค้าที่ผลิตได้ไม่เพียงพอ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดทางด้านอำนาจซื้อของผู้บริโภค เพราะเมื่อมีการพิจารณาในรายละเอียดลงไป ผู้ที่ตอบว่าปัญหาการตลาดเป็นปัญหา การดำเนินการกิจการจะมีมากในกลุ่มกิจการที่พึ่งตลาดท้องถิ่นเป็นสำคัญ

แม้ว่าปัญหาข้อจำกัดของตลาดนี้ จะเป็นปัญหาสำคัญที่เห็น โดยผู้ประกอบการส่วนใหญ่ในเขตภูมิภาค ก็ไม่ได้หมายความว่ากิจการอุตสาหกรรมทุกประเภทในภูมิภาคจะประสบกับปัญหานี้เสมอไป และเมื่อเวลาผ่านไปก็มีกิจการอุตสาหกรรมภูมิภาคจำนวนไม่น้อยที่มีการขยายขอบข่ายการจำหน่ายสินค้าไปยังภูมิภาคอื่นๆ และ กทม. และถึงกับมีการส่งออกไปขายในต่างประเทศได้ เช่น ในกรณีของผลิตภัณฑ์อาหารและสินค้าหัตถกรรมบางชนิด แต่สำหรับอุตสาหกรรมที่สนองตอบความต้องการของท้องถิ่นที่ผลิตโดยโรงงานขนาดเล็ก ที่มีอยู่ทั่วไปในที่ต่างๆ ย่อมเป็นการยากที่จะขยายการขายไปยังที่อื่นๆ ได้ และการขยายตัวของอุตสาหกรรมในกรณีนี้ จะเป็นไปได้ก็ด้วยการเพิ่มขึ้นของความต้องการภายในท้องถิ่นนั่นเองเท่านั้น

ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพการแข่งขัน ชี้ให้เห็นว่า กิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคต้องประสบกับการแข่งขันกับสินค้าที่ผลิตใน กทม. อยู่ไม่น้อย แม้ว่าคู่แข่งที่สำคัญยังคงเป็นผู้ผลิตในท้องถิ่นเดียวกัน ในการสำรวจมีการถามว่าคู่แข่งของกิจการมีในที่ใดบ้าง โดยแบ่งเป็น สินค้าเข้า สินค้าจาก กทม. และปริมณฑล สินค้าที่ผลิตในจังหวัดเดียวกัน และสินค้าที่ผลิตในจังหวัดอื่นๆ ปรากฏว่า กิจการที่ตั้งอยู่ใน กทม. และปริมณฑล มีการตอบว่าต้องแข่งขันกับสินค้าจากต่างประเทศในสัดส่วนที่สูงที่สุด (31.3%) รองลงมาคือ กิจการในภาคเหนือ (19.1%) และภาคกลาง (14.2%) ส่วนกิจการที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคใต้ นั้น สินค้าที่ผลิตส่วนใหญ่ไม่มีการแข่งขันกับสินค้าเข้า แต่กิจการส่วนหนึ่ง ในภูมิภาคต้องประสบกับการแข่งขันจากสินค้าผลิตใน กทม. และ ปริมณฑล โดยกิจการในภาคเหนือและภาคกลาง จะต้องประสบกับการแข่งขันดังกล่าวมากกว่า เมื่อเทียบกับกิจการในภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ กว่าหนึ่งในสามของกิจการในภาคเหนือและภาคกลางต้องประสบกับการแข่งขันจากสินค้าที่ส่งมาจาก กทม. ในขณะที่กิจการในภาคใต้และตะวันออกเฉียงเหนือ มีเพียงร้อยละ 20 ที่ต้องประสบกับปัญหาดังกล่าว อย่างไรก็ตาม คู่แข่งที่สำคัญสำหรับกิจการที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาคโดยทั่วไป คือ ผู้ผลิตในจังหวัดเดียวกัน และตามด้วยผู้ผลิตในจังหวัดอื่นๆ ที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาค ซึ่งกว่าสามในสี่ของกิจการที่ตั้งอยู่

¹⁴โปรดดูตารางที่ 3.1 ใน วัฒนา ณ ระนอง (2533) ในโครงการศึกษา

ในเขตภูมิภาคที่อยู่ในข่ายการสำรวจ ต้องแข่งขันกับสินค้าที่ผลิตในจังหวัดเดียวกัน และสัดส่วนดังกล่าวมีสูง (กว่า 85%) ในภาคเหนือและภาคกลาง เช่นเดียวกับกับกรณีของสินค้าที่ผลิตจากจังหวัดอื่นๆ ซึ่งมีกิจการที่ประสบกับการแข่งขันดังกล่าวประมาณร้อยละ 50 โดยกิจการในภาคเหนือและภาคกลางมีสัดส่วนที่สูงกว่าภูมิภาคอื่นๆ สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งก็คือ จำนวนกิจการที่ตอบว่า มีการแข่งขันกับสินค้าเข้าและสินค้าที่ผลิตใน กทม. ในปัจจุบันมีจำนวนมากกว่าเมื่อเทียบกับเมื่อ 5 ปีที่แล้ว และจำนวนกิจการที่ตอบว่า มีการแข่งขันกับกิจการในจังหวัดเดียวกัน และที่ผลิตจากจังหวัดอื่นๆ นอก กทม. และปริมณฑล กลับมีจำนวนน้อยกว่าเมื่อเทียบกับ 5 ปีที่แล้ว แม้ว่าข้อมูลแตกต่างดังกล่าวจะมีอยู่ไม่มากนัก ข้อมูลเหล่านี้อาจแสดงให้เห็นว่า กิจการที่ตั้งอยู่ในภูมิภาค โดยเฉพาะกิจการที่ตั้งอยู่ในภาคเหนือและภาคกลางมีส่วนหนึ่งที่ได้ปรับปรุงตัวเองขึ้น จนถึงระดับสามารถผลิตสินค้าแข่งกับสินค้าเข้าและสินค้าผลิตใน กทม. ได้ แต่ถ้ามองในอีกด้านหนึ่ง ข้อมูลนี้อาจสะท้อนให้เห็นถึงการขยายขอบข่ายการจำหน่ายของสินค้าเข้า และสินค้าที่ผลิตใน กทม. ไปยังภูมิภาคต่างๆ เมื่อเวลาผ่านไป และกิจการในภูมิภาคต้องประสบกับการแข่งขันที่แหลมคมขึ้น ไม่เพียงแต่จากสินค้าที่ผลิตในภูมิภาคเดียวกัน แต่ยังจะต้องแข่งขันกับสินค้าที่มาจาก กทม. และจากต่างประเทศด้วย

สัดส่วนของกิจการที่ตอบว่ามีการแข่งขันกับสินค้าเข้าและกับสินค้าที่ส่งมาจาก กทม. จะมีมากขึ้นเมื่อกิจการมีขนาดใหญ่ขึ้น ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลการพึ่งตลาดท้องถิ่นของกิจการ กิจการในภูมิภาคที่ต้องประสบกับการแข่งขันกับสินค้าเข้า ปรากฏว่ามีมากในอุตสาหกรรมสิ่งทอ และเคมีภัณฑ์ และที่ต้องประสบกับการแข่งขันกับสินค้าจาก กทม. มีสัดส่วนสูงในกลุ่มอุตสาหกรรมสิ่งทอ เคมีภัณฑ์ และผลิตภัณฑ์โลหะ แต่สำหรับกลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร มีผู้ตอบว่าจะต้องแข่งขันกับสินค้าเข้าและสินค้าที่ส่งมาจาก กทม. เป็นจำนวนไม่น้อย แม้ว่าคู่แข่งสำคัญของกิจการที่ผลิตอาหารยังคงเป็นผู้ผลิตในจังหวัดเดียวกัน

ข้อมูลทางด้านคู่แข่งนี้ มีความสอดคล้องกับข้อมูลทางด้านสาเหตุการไม่คิดจะขยายการผลิตของผู้ประกอบการ ซึ่งปรากฏว่า สาเหตุที่มีผู้ตอบมากที่สุดคือ มีการแข่งขันมากขึ้น และตลาดสินค้ามีอยู่จำกัด ส่วนปัญหารองลงมาคือ ปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบ ซึ่งทั้งสามปัญหานี้ กิจการในภูมิภาคจะมีมากกว่ากิจการที่ตั้งอยู่ใน กทม. และปริมณฑล กิจการที่มีปัญหาด้านการแข่งขันมากจนทำให้ไม่อาจขยายตัวออกไปได้อีก จะพบมากในกลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร ผลิตภัณฑ์ไม้ เคมีภัณฑ์ ผลิตภัณฑ์โลหะ และเครื่องจักรกล และกิจการที่ผลิตอาหาร และผลิตภัณฑ์ไม้ ยังประสบกับปัญหาการขาดแคลนวัตถุดิบมากกว่ากลุ่มอื่นๆ อีกด้วย กล่าวโดยทั่วไป กิจการขนาดเล็กในภูมิภาคจะประสบกับปัญหาข้อจำกัดของตลาด และการแข่งขันมากกว่ากิจการขนาดใหญ่ และมากกว่ากิจการขนาดเล็กที่ตั้งอยู่ใน กทม. และปริมณฑล

สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ ในการสำรวจครั้งนี้ ปัญหาการขาดแคลนเงินทุน ซึ่งเคยมีความสำคัญในอันดับต้น ในการสำรวจครั้งก่อนๆ (เช่น แสง สงวน เรือง และคณะ 2520 Tambunlertchai and Loha-unchit, 1985) กลับมีความสำคัญในอันดับรองลงมา โดยเฉพาะในคำตอบของกิจการที่อยู่ใน กทม. และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการสำรวจครั้งนี้ มีการระบุปัญหาต่างๆ ให้เลือกตอบมากขึ้น โดยเพิ่มปัญหาทางด้านกฎหมายและภาษีอากร และเรื่องกฎระเบียบของราชการ ซึ่งกิจการใน กทม. และภาคกลางเห็นว่ามีสำคัญมากกว่า อย่างไรก็ตาม สำหรับกิจการในภูมิภาค ปัญหาเงินทุนยังเป็นปัญหาอยู่ในอันดับต้นๆ ซึ่งข้อแตกต่าง เช่นนี้อาจเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความรุนแรงของปัญหาการขาดแคลนเงินทุนของกิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาค เมื่อเทียบกับกิจการใน กทม. และภาคใต้ก็ได้

สำหรับปัญหาด้านการจัดการนั้น ที่สำคัญคือ การจัดการด้านการตลาด รองลงมาคือ ด้านการจัดการการเงิน การผลิต และการบริหารบุคคล และปัญหาการจัดทำบัญชี¹⁵ การที่ผู้ประกอบการเห็นว่าการจัดการด้านการตลาดเป็นปัญหาสำคัญ อาจสะท้อนให้เห็นถึงการแข่งขันที่แหลมคมขึ้น หรือข้อจำกัดทางด้านตลาดสินค้าตั้ง ได้กล่าวมาข้างต้น เนื่องจากผู้ประกอบการในกิจการขนาดย่อมที่มีการจ้างงานต่ำกว่า 10 คน จะให้ความสำคัญแก่ปัญหาด้านการตลาดในสัดส่วนสูงกว่ากิจการในกลุ่มอื่นๆ แต่กิจการกลุ่มนี้ กลับไม่เห็นถึงความสำคัญของการจัดการทางบัญชีมากนัก แม้ผู้ตอบว่ามีปัญหาด้านการจัดการการเงินก็มีอยู่เป็นจำนวนมาก กิจการที่ตอบว่ามีปัญหาทางด้านการจัดการทางบัญชีมักจะปรากฏมากในกิจการที่มีการจ้างงานขนาด 10 ถึง 50 คน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าสำหรับกิจการขนาดเล็กมาก การทำบัญชีไม่ได้มีความสลับซับซ้อนมาก แต่เมื่อกิจการมีขนาดใหญ่ขึ้น ก็มีความจำเป็นต้องมีการจัดทำบัญชีอย่างมีระบบขึ้น และเมื่อกิจการใหญ่ขึ้นอีกระดับหนึ่ง ก็อาจจ้างคนมาทำบัญชีได้ ปัญหาทางการจัดการทางบัญชีจึงลดน้อยลงไป ระหว่างผู้ประกอบการในภูมิภาคต่างๆ ผู้ประกอบการใน กทม. จะมีปัญหาทางด้านการจัดการด้านการบัญชีน้อยที่สุด และผู้ประกอบการในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีปัญหาทางด้านนี้มากที่สุด ส่วนปัญหาการจัดการการตลาดและการเงินนั้น มีความสำคัญในอันดับหนึ่งและสอง สำหรับผู้ประกอบการในทุกภูมิภาค

ปัญหาการจัดการที่กล่าวมาข้างต้น ส่วนหนึ่งอาจเกิดขึ้นจากการบริหารกิจการ โดยเจ้าของกิจการเป็นผู้จัดการทำการตัดสินใจในเรื่องการงานเอง และไม่มีโอกาสที่จะได้รับการปรับปรุงในระบบการบริหารงานจากสิ่งที่เคยปฏิบัติมาเป็นเวลานาน เมื่อกิจการขยายตัวขึ้นหรือเมื่อประสบกับการแข่งขันที่แหลมคมขึ้น ปัญหาเหล่านี้จะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น ปัญหาการจัดการต่างๆ นับว่ามีผลกระทบต่อความสามารถในการแข่งขัน และความอยู่รอดของกิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคอยู่มาก การช่วยบรรเทาปัญหาโดยการให้บริการต่างๆ ทั้งจากหน่วยงานของภาครัฐและ

¹⁵โปรดดูตารางที่ 3.2 ในรายงานของวัฒนา ณ ระนอง (2533) ในโครงการศึกษา

ภูมิภาคอยู่มาก การช่วยบรรเทาปัญหาโดยการให้บริการต่างๆ ทั้งจากหน่วยงานของภาครัฐและภาคเอกชน จึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยให้กิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคสามารถอยู่รอดและเจริญเติบโตต่อไปได้¹⁶

2.3.2 ปัญหาแรงงาน

ลักษณะของตลาดแรงงานที่สำคัญประการหนึ่งในประเทศไทย คือ การมีการเปลี่ยนแปลงของการจ้างแรงงานในภาคเศรษฐกิจต่างๆ ตามฤดูกาลในอัตราสูง และกิจการอุตสาหกรรมมีการใช้แรงงานที่อพยพมาจากท้องถิ่นอื่นในอัตราสูง จากข้อมูลการสำรวจแรงงานในแต่ละปี จำนวนแรงงานในภาคอุตสาหกรรมในรอบการสำรวจในฤดูฝนจะมีน้อยกว่าจำนวนแรงงานที่ทำการสำรวจในรอบฤดูแล้งอยู่หลายแสนคน เนื่องจากคนงานส่วนหนึ่งจะกลับไปทำงานในภาคการเกษตร กิจการอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาคที่ต้องอาศัยแรงงานจากครัวเรือนในชนบท จึงมักประสบกับปัญหา การขาดแคลนแรงงานในบางฤดูกาล การเปลี่ยนแปลงของการจ้างงานตามฤดูกาลนี้ ถ้ามองจากด้านเศรษฐกิจชนบทโดยส่วนรวมแล้ว น่าจะเป็นผลดี เพราะแรงงานที่ว่างงานจากภาคการเกษตรสามารถมีโอกาสการทำงานมากขึ้นจากกิจกรรมอุตสาหกรรม แต่ถ้ามองในแง่มุมมองของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมแล้ว การมีคนงานเข้าออกตามฤดูกาลย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อการผลิต นอกจากนี้ การที่คนงานมีการเข้าออกบ่อย ก็อาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาฝีมือแรงงานด้วย

โดยเปรียบเทียบแล้ว กิจการในภูมิภาคจะมีปัญหาการเข้าออกตามฤดูกาลของคนงานมากกว่ากิจการใน กทม. อย่างไรก็ตามการขึ้นลงของปริมาณการผลิตมีผลสืบเนื่องมาจากหลายสาเหตุ และเมื่อเทียบกับสาเหตุทางการขาดตลาดรองรับสินค้า และการขาดแคลนวัตถุดิบในบางฤดูกาลแล้ว ปัญหาการขาดแคลนแรงงานตามฤดูกาลจะมีความสำคัญน้อยกว่ามาก (โปรดดูตารางที่ 2.4) ทั้งนี้แสดงว่าแม้ปัญหาการขาดแคลนแรงงานตามฤดูกาล จะมีผลกระทบต่อการผลิตของอุตสาหกรรมในภูมิภาค แต่ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคที่สำคัญมาก ในการจำกัดการขยายตัวของอุตสาหกรรมในภูมิภาคเมื่อเทียบกับปัญหาทางด้านอื่นๆ เช่น ตลาดและวัตถุดิบ

ต่างกับการศึกษาอื่นๆ ที่ทำมาก่อนหน้านี้ (เช่น แสง สงวนเรือง และคณะ 2520) ซึ่งมักจะพบว่า การเข้าออกของคนงานตามฤดูกาล และการเข้าออกบ่อยโดยสาเหตุอื่น เป็นปัญหาที่มีความรุนแรงมาก และปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือมีความสำคัญน้อยกว่า โดยเปรียบเทียบการสำรวจของเราครั้งนี้ กลับพบว่า ปัญหาที่สำคัญที่สุดทางด้านแรงงานที่มีผู้ตอบมากที่สุดคือ การ

¹⁶โปรดดู วัฒนา ณ ระนอง (2533) เกี่ยวกับการให้บริการต่างๆ ต่ออุตสาหกรรมในส่วนภูมิภาค

ขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือ รองลงมาจึงเป็นปัญหาของการขาดแคลนแรงงานในฤดูกาลเกษตร นอกจากการขาดแคลนแรงงานในระดับวิศวกรและช่างฝีมือแล้ว กิจกรรมที่ระบุว่าแรงงานฝ่ายผลิต ธรรมดาและแรงงานในระดับผู้ช่วย หรือกึ่งมีฝีมือหายากด้วยก็มีอยู่เป็น จำนวนไม่น้อย และปัญหา การเข้าออกบ่อยของคองงานกลับมีจำนวนน้อยกว่า¹⁷ ปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือนี้ เป็น ปัญหาสำคัญสำหรับกิจกรรมที่ตั้งอยู่ในทุกภูมิภาค โดยภาคใต้มีความรุนแรงมากกว่าภูมิภาคอื่นๆ คือ มีจำนวนกิจกรรมที่ประสบกับปัญหานี้ในสัดส่วนที่สูงกว่าภูมิภาคอื่นๆ สำหรับกิจกรรมในภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉยงเหนือ และภาคเหนือ การขาดแคลนแรงงานกรรมกรทั่วไปทั้งในและนอกฤดู การเกษตรเป็นปัญหาที่สำคัญกว่า ส่วนปัญหาอัตราค่าจ้างสูงขึ้น มีกิจกรรมที่ประสบกับปัญหานี้ไม่ มากนัก สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือ กิจกรรมขนาดย่อมที่มีขนาดการจ้างงานต่ำกว่า 10 คน ที่เห็นว่าปัญหาการขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือ เป็นปัญหาที่มีความสำคัญมากที่สุดมีอยู่ในสัดส่วนที่สูง และในบรรดาอุตสาหกรรมต่างๆ กิจกรรมที่เห็นว่าการขาดแคลนแรงงานฝีมือเป็นปัญหาสำคัญที่สุด จะอยู่ในกลุ่มอุตสาหกรรมวิศวกรรม คือ กิจกรรมผลิตภัณฑ์โลหะและเครื่องจักรกล และอุปกรณ์ขนส่ง ซึ่งมีสัดส่วนผู้ตอบคำถามนี้สูงกว่า กลุ่มอุตสาหกรรมอื่นๆ ผลการสำรวจนี้เป็นภาระสะท้อนให้เห็นถึง สภาพของตลาดแรงงานในปัจจุบัน ซึ่งเป็นยุคที่ขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือ และกิจกรรมขนาดย่อมใน เขตภูมิภาคอาจประสบกับปัญหาแรงงานที่มีฝีมือ ซึ่งเคยทำงานในกิจการของตน ถูกประมวลตัว ไปทำงานในกิจการอื่นที่จ่ายค่าจ้างในอัตราที่สูงกว่า แม้ว่าผู้ประกอบการส่วนใหญ่เห็นว่าอัตราค่า จ้างสูง ไม่ใช่ปัญหาที่สำคัญทางด้านแรงงาน ซึ่งสอดคล้องกันกับผลการสำรวจอื่นๆ ส่วนใหญ่ที่เคยทำ กันมาเป็นอุตสาหกรรมขนาดย่อมในประเทศไทย

2.3.3 ปัญหาการเงิน

ปัญหาการขาดแคลนเงินทุนของกิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาค และในเขตชนบท เป็นปัญหา ที่ได้รับการกล่าวขวัญกันมาก และการสำรวจกิจการอุตสาหกรรมในหลายๆ ครั้งก็ได้เปิดเผยถึงข้อ เท็จจริงต่างๆ ที่เกี่ยวกับสภาพและปัญหาทางด้านการเงินของกิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อม และ ที่ตั้งอยู่ในภูมิภาค ภาพที่ปรากฏอยู่ทั่วไปทางด้านเกี่ยวกับการเงินของกิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อม ทั้งที่อยู่ใน กทม. และที่อยู่ในเขตภูมิภาคก็คือ กิจการเหล่านี้อาศัยเงินทุนของตนเองเป็นส่วนใหญ่ ในการก่อตั้งและดำเนินกิจการ ในบรรดาแหล่งเงินทุนจากภายนอกกิจการ ธนาคารพาณิชย์เป็น แหล่งที่มีความสำคัญ ที่สุด ส่วนสถาบันการเงินที่ตั้งขึ้นมาเพื่อการให้เครดิตแก่กิจการอุตสาหกรรม โดยเฉพาะ เช่น บริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย และสำนักงานธกจอุตสาหกรรม ขนาดย่อม มีบทบาทในการให้เครดิตแก่กิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อมที่อยู่ในภูมิภาคน้อยมาก ส่วน การกู้ยืมจากบริษัทเงินทุนประเภทอื่นๆ ก็ยังมีความสำคัญน้อยลงไปอีก แต่การกู้ยืมจากธนาคาร

¹⁷ โปรดดูตารางที่ 4.17 ในรายงานของประดิษฐ์ ชำสมบัติ (2533) ในโครงการศึกษานี้

พาณิชย์ กิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อมในภูมิภาค ก็มักจะประสบกับปัญหาการถูกปฏิเสธไม่ให้เงินกู้ การมีวงเงินไม่พอ การขาดหลักทรัพย์ค้ำประกัน ฯลฯ นอกจากนี้เนื่องจากการกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์มักจะมีลักษณะเป็นเงินกู้ระยะสั้น ในรูปของการเบิกเงินเกินบัญชี จึงเป็นข้อจำกัดต่อการกู้เงินมาลงทุนในระยะยาว แม้ว่ากิจการอุตสาหกรรมจำนวนมากจะใช้วิธีต่ออายุการกู้เงินในรูปเบิกเงินเกินบัญชีไปเรื่อย ๆ เพื่อใช้ในการซื้อสินทรัพย์ถาวร ที่จะให้ผลตอบแทนได้ก็ในระยะยาว และด้วยเหตุที่ไม่สามารถจะกู้เงินจากธนาคารพาณิชย์ได้เพียงพอกับความต้องการ กิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อมในภูมิภาคจึงต้องพึ่งพาดตลาดเงินนอกระบบ ซึ่งไม่มีพิธีรีตองในการขอกู้มากนัก และการให้กู้ขึ้นอยู่กับความรู้จักมักคุ้น เป็นการส่วนตัว และอาศัยเครดิตทางการค้า ซึ่งเงินนอกระบบนี้ ก็มักจะมีการคิดอัตราดอกเบี้ยที่สูงมาก และก็มีกรกล่าวกันเสมอๆ ในการศึกษาต่างๆ ว่าการที่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมขนาดย่อมต้องจ่ายดอกเบี้ยในอัตราสูงมากนั้น เป็นสิ่งหนึ่งที่ทำให้กิจการเหล่านี้มีข้อเสียเปรียบมากขึ้น เมื่อเทียบกับกิจการขนาดใหญ่กว่า ซึ่งสามารถกู้ยืมเงินจากภายในระบบการเงินที่เป็นทางการได้ง่ายกว่า

สิ่งต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นสิ่งที่ทราบกันโดยทั่วไป และได้รับการยืนยันอีกครั้งหนึ่งในส่วนที่เกี่ยวกับการเงินและเครดิตในการศึกษานี้ (สาโรช อังสุมาลิน 2532) อย่างไรก็ตามสภาพขัดแย้งที่ปรากฏอยู่คือ กิจการในภูมิภาคมีการบ่นถึงปัญหาต่างๆ ทางด้านการขาดแคลนเงินทุน และต้องได้เงินมาโดยจ่ายอัตราดอกเบี้ยสูง ซึ่งหมายความว่า เงินที่มีให้กู้จากแหล่งเงินทุนต่างๆ มีอยู่ไม่เพียงพอในเขตภูมิภาค แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ปรากฏว่าธนาคารพาณิชย์ต่างๆ มีการโอนย้ายทรัพยากรทางการเงินจากภูมิภาคมาสู่ส่วนกลาง และในต่างจังหวัดจะมีอัตราส่วนการให้กู้ต่อเงินฝากในอัตราที่ต่ำ ซึ่งอาจตีความได้ว่า ภาคชนบทของไทยมีการออมและมีทรัพยากรทางการเงินอย่างเหลือเฟือ และมีช่องทางการลงทุนน้อยมาก จนธนาคารพาณิชย์ไม่อาจจะหาผู้ให้กู้ที่เหมาะสมได้ จึงต้องมีการโอนย้ายทรัพยากรทางการเงินนี้มาสู่ส่วนกลาง

การศึกษาของสาโรช ในโครงการวิจัยนี้ เป็นการยืนยันว่าปัญหาการเข้าถึงแหล่งเงินทุนในระบบของกิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาค เป็นปัญหาที่เกิดจากลักษณะและพฤติกรรมของทั้งผู้กู้และผู้ให้กู้ ทางด้านสถาบันการเงินผู้ให้กู้ มักจะไม่ยินดีที่จะปล่อยเงินกู้แก่กิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาค โดยเฉพาะกิจการขนาดย่อมที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมือง เนื่องจากเห็นว่ามีความเสี่ยงทางด้านหนี้สูงสูง และมีการบ่นถึง การขาดแคลนข้อมูลทางการเงินที่เชื่อถือได้ การมีเงินทุนเดิมของตนอยู่น้อย และการขาดแคลนหลักทรัพย์ค้ำประกันอย่างเพียงพอของผู้กู้ เป็นธรรมดาที่ธนาคารพาณิชย์ซึ่งเป็นสถาบันที่มีเป้าหมายการหากำไร ย่อมต้องคำนึงถึงทั้งด้านรายรับ และต้นทุนของการให้เงินกู้ กิจการขนาดย่อมที่อยู่ในภูมิภาค โดยเฉพาะที่อยู่ห่างไกลจากเขตตัวเมืองที่ธนาคารตั้งอยู่ และมีขนาดการกู้ในวงเงินที่ไม่สูงนัก ย่อมไม่จูงใจให้ธนาคารพาณิชย์และสถาบันการเงินอื่นๆ ให้ความสนใจปล่อยเงินกู้ นอกจากนี้การปล่อยกู้ให้กิจการอุตสาหกรรมโดยทั่วไปยังต้องมีต้นทุนในการ

ประเมินโครงการ ความไม่พร้อมของธนาคารเองทางด้านเจ้าหน้าที่สินเชื่อที่จะสามารถวิเคราะห์โครงการได้ ก็เป็นอุปสรรคประการหนึ่งในการจูงใจให้ธนาคารทำการปล่อยกู้แก่กิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อม เนื่องจากการปล่อยกู้แก่กิจการอุตสาหกรรม จะต้องใช้เวลาและข้อมูลมากในการวิเคราะห์โครงการ ความไม่พร้อมในส่วนของธนาคารเองนี้จึงทำให้การให้กู้ของธนาคารพาณิชย์นิยมให้กู้แก่กิจการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ที่มีภาระเตรียมโครงการที่ดีกว่ากิจการขนาดเล็ก และให้กู้แก่กิจการในอำเภอเมืองมากกว่ากิจการที่ตั้งอยู่ในรอบนอก

ปัญหาด้านการเงินของกิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคที่ได้จากการสำรวจ ส่วนใหญ่สอดคล้องกับการศึกษาอื่นๆ ก่อนหน้านี้ และข้อแตกต่างของปัญหาทางการเงินของกิจการระหว่างภูมิภาคต่างๆ ที่อยู่นอก กทม. และปริมณฑลก็มีอยู่ไม่สู้จะเด่นชัดนัก เมื่อเทียบกับข้อแตกต่างของปัญหาทางการเงินระหว่างกิจการขนาดใหญ่ และกิจการขนาดเล็ก และที่อยู่ในเขตอำเภอเมืองในจังหวัดที่มีการพัฒนาเศรษฐกิจสูงกับที่อยู่ในท้องถิ่นที่อยู่ห่างไกลความเจริญในภูมิภาคเดียวกัน ถ้าจะพยายามหาส่วนแตกต่างในระหว่างภูมิภาคจากการสำรวจครั้งนี้ดูบ้าง ก็อาจจะกล่าวถึงกรณีที่กิจการอุตสาหกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ให้ความสำคัญทางด้านปัญหาอัตราดอกเบี้ยสูงมากกว่าภูมิภาคอื่นๆ และมีการใช้เงินของตนเองและจากนอกระบบเป็นสัดส่วนสูงกว่าภูมิภาคอื่นๆ ในขณะที่กิจการในภูมิภาคอื่นๆ ปัญหาการเงินไม่พอจะมีความสำคัญว่า แต่ข้อแตกต่างนี้ก็มีอยู่ไม่ชัดเจนนัก สิ่งที่เป็นข้อจำกัดในการสอบถามปัญหาในการกู้ยืมในการสำรวจครั้งนี้ก็คือ การขอยืมปัญหาต่างๆ ย่อยลงไปโดยถามถึงปัญหาของสถาบันการเงินแต่ละประเภทโดยเฉพาะ ซึ่งอาจสร้างความยุ่งยากแก่ผู้ตอบมาก จึงมีผู้ตอบว่าไม่มีปัญหาอยู่เป็นจำนวนมาก และเนื่องจากมีผู้ตอบคำถามเป็นจำนวนน้อย การจะวิเคราะห์ถึงความสำคัญโดยเปรียบเทียบของแต่ละปัญหาในแต่ละภูมิภาคก็ไม่อาจจะทำได้โดยสะดวกนัก

แม้ว่ากิจการที่ตอบรับการสำรวจส่วนใหญ่ จะตอบว่าไม่มีปัญหาจากการกู้ยืมจากสถาบันการเงินต่างๆ แต่ถ้าเราพิจารณาประกอบกับคำตอบข้ออื่นๆ เช่น ปัญหาที่ผู้ประกอบการเห็นว่ามีความสำคัญในการดำเนินธุรกิจและการจัดการตั้งที่ได้กล่าวมาข้างต้น จะทราบว่าปัญหาด้านการเงินเป็นปัญหาที่สำคัญประการหนึ่งสำหรับกิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาค และปัญหานี้มีความรุนแรงกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับกิจการอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในเขต กทม. และปริมณฑล และจากลักษณะของความต้องการสินเชื่อตามฤดูกาล และต้องมีการพึ่งพาแหล่งเงินทุนนอกระบบอยู่มากพอสมควร ก็อาจกล่าวได้ว่า การศึกษานี้มิได้มีผลแตกต่างกันกับการศึกษาต่างๆ ก่อนหน้านี้ ซึ่งมักจะกล่าวเน้นกันว่าปัญหาการขาดแคลนเงินทุน เป็นปัญหาสำคัญประการหนึ่ง ที่จำกัดการขยายตัวของอุตสาหกรรมในภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อกิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อมที่อยู่ห่างไกลจากตัวเมือง

2.3.4 ปัญหาการเข้าถึงบริการการช่วยเหลือต่างๆ ของรัฐ

แม้ว่าในประเทศไทยมีหน่วยงานต่างๆ ในการส่งเสริมอุตสาหกรรมอยู่หลายหน่วยงาน เช่น หน่วยงานต่างๆ ภายใต้กรมส่งเสริมอุตสาหกรรมของกระทรวงอุตสาหกรรม และหน่วยงานที่สังกัดกระทรวงอื่นๆ ที่ให้บริการทางด้านข่าวสารข้อมูล และความช่วยเหลือทางด้านอื่นๆ และหน่วยงานของรัฐเหล่านี้ได้พยายามขยายขอบข่ายของการบริการอย่างต่อเนื่อง แต่ด้วยข้อจำกัดทั้งทางด้านงบประมาณและกำลังคน การให้บริการของหน่วยงานของรัฐเหล่านี้ จึงยังมีขอบเขตที่จำกัดมาก และมีการครอบคลุมเขตพื้นที่ในบริเวณค่อนข้างจำกัด และการให้บริการในลักษณะต่างๆ มักจะกระจุกแต่ใน กทม. หรือบางจังหวัดที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในเขตภูมิภาคเท่านั้น

จากการสำรวจพบว่า กิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคส่วนใหญ่จะไม่รู้จักหน่วยงานของรัฐที่ให้บริการทางด้านต่างๆ เช่น ศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรม ศูนย์เพิ่มผลผลิตแห่งประเทศไทย สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ศูนย์ถ่ายเทอุตสาหกรรม เทคโนโลยี กรมวิทยาศาสตร์บริการ และสำนักงานธกษอุตสาหกรรมขนาดย่อม และแม้กิจการที่ตั้งอยู่ใน กทม. และปริมณฑลเองก็มีผู้ที่ไม่รู้จักหน่วยงานเหล่านี้เป็นจำนวนมาก แต่โดยเปรียบเทียบแล้วกิจการอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาคจะมีสัดส่วนที่รู้จักหน่วยงานเหล่านี้อยู่น้อยกว่ามาก และกิจการที่ตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางที่อยู่นอกเขต กทม. และปริมณฑลจะมีสัดส่วนที่ไม่รู้จักหน่วยงานเหล่านี้สูงกว่าภูมิภาคอื่นๆ¹⁸

สำหรับจำนวนกิจการที่เคยใช้บริการ ก็ยังมีจำนวนน้อยลงไปอีก โดยทั่วไปกิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคจะรู้จักและเคยใช้บริการในสัดส่วนสูงสำหรับหน่วยงานของรัฐ ที่เขาต้องไปติดต่อเนื่องจากด้านความจำเป็นทางด้านต่างๆ เช่น สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด สำนักงานพาณิชย์จังหวัด ฯลฯ สำหรับหน่วยงานที่ทำหน้าที่ให้การส่งเสริมอุตสาหกรรมต่างๆ จะมีผู้รู้จักและเคยไปใช้บริการน้อยมาก แต่สำหรับผู้ที่เคยไปใช้บริการแล้ว ก็มักจะแสดงความพอใจต่อการบริการที่ได้รับเป็นส่วนใหญ่¹⁹ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า การบริการของหน่วยงานเหล่านี้สามารถให้ประโยชน์แก่กิจการที่ไปรับบริการได้ โดยทั่วไปการส่งเสริมอุตสาหกรรมในลักษณะการให้บริการเช่นนี้ เป็นสิ่งที่พึงสนับสนุนเป็นอย่างยิ่ง เนื่องจากเป็นการช่วยให้กิจการอุตสาหกรรมสามารถปรับปรุงประสิทธิภาพทางด้านต่างๆ ซึ่งจะช่วยให้เขาสามารถอยู่รอดและขยายตัวต่อไปโดยไม่ต้องพึ่งการปกป้องคุ้มครองจากภาครัฐบาล ทำอย่างไรจึงจะทำให้การบริการของรัฐมีประสิทธิผลมากขึ้น และครอบคลุมเขตพื้นที่ที่กว้างขวางขึ้น จึงเป็นสิ่งที่ควรแก่การพิจารณา

¹⁸โปรดดูตารางที่ 3.38 ถึง 3.43 ในรายงานของ วัฒนา ณ ระนอง ในโครงการวิจัยนี้

¹⁹โปรดดูตารางที่ 3.44 ถึง 3.49 ในรายงานของ วัฒนา ณ ระนอง ในโครงการวิจัยนี้

ตารางที่ 2.1
การกระจายของโรงงานตัวอย่าง จำแนกตามจังหวัดและจำนวนคนงาน

ภูมิภาค	จำนวนคนงาน						รวม
	1-9	10-19	20-49	50-99	>=100	ไม่ระบุ	
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	26	20	25	12	33	0	119
กรุงเทพฯ	7	5	3	2	3	0	20
นครปฐม	0	8	4	2	4	0	18
นนทบุรี	8	1	3	3	7	0	22
ปทุมธานี	2	5	6	1	6	0	20
สมุทรปราการ	3	4	4	2	6	0	19
สมุทรสาคร	6	0	5	2	7	0	20
จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	114	34	27	14	25	4	218
สระบุรี	14	6	8	4	6	2	40
สิงห์บุรี	19	7	3	0	1	1	31
ชลบุรี	15	7	3	6	10	0	41
ปราจีนบุรี	22	4	5	2	2	0	35
ราชบุรี	21	4	6	2	4	1	37
สุพรรณบุรี	23	6	2	0	2	0	33
ภาคเหนือ	121	36	30	11	15	2	215
นครสวรรค์	34	5	5	3	3	0	50
เพชรบูรณ์	17	4	3	0	1	0	25
สุโขทัย	23	6	4	0	1	0	34
เชียงใหม่	12	16	10	5	4	1	48
น่าน	17	2	2	1	2	1	25
แพร่	18	3	6	2	4	0	33
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	99	50	36	13	20	0	218
ขอนแก่น	16	11	9	6	8	0	50
สกลนคร	15	4	5	1	0	0	25
หนองคาย	21	4	6	1	2	0	34
นครราชสีมา	16	18	10	1	5	0	50
ศรีสะเกษ	11	4	1	4	4	0	24
อุบลราชธานี	20	9	5	0	1	0	35

ตารางที่ 2.1 (ต่อ)

ภูมิภาค	จำนวนคนงาน					ไม่ระบุ	รวม
	1-9	10-19	20-49	50-99	>=100		
ภาคใต้	100	44	31	17	26	1	219
ชุมพร	11	9	8	4	4	0	36
พังงา	17	4	2	1	0	1	25
สุราษฎร์ธานี	21	11	7	6	5	0	50
ปัตตานี	20	5	4	2	4	0	35
ยะลา	9	4	5	2	4	0	24
สงขลา	22	11	5	2	9	0	49
ทั่วประเทศ	460	187	149	67	119	7	989

ที่มา: การสำรวจในโครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 2.2
จำนวนโรงงานตัวอย่าง จำแนกตามประเภทอุตสาหกรรมและภูมิภาค

TSIC	ประเภทอุตสาหกรรม	ภูมิภาค					รวม
		กรุงเทพฯ และปริมณฑล	จังหวัดอื่น ๆ ในภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	
311	อาหาร	13	61	48	76	56	254
313	เครื่องดื่ม	1	3	4	4	3	15
314	ยาสูบ	-	-	5	-	-	5
321	สิ่งทอ	16	11	2	7	3	39
322	เครื่องนุ่งห่ม	4	-	3	2	-	9
323	เครื่องหนัง	2	1	-	-	-	3
331	ไม้และผลิตภัณฑ์จากไม้	8	21	25	19	24	97
332	เฟอร์นิเจอร์	3	4	5	10	11	33
341	ผลิตภัณฑ์กระดาษ	1	1	4	1	1	8
342	การพิมพ์	4	2	3	2	6	17
351	ผลิตภัณฑ์เคมีอุตสาหกรรม	2	2	1	-	2	7
352	ผลิตภัณฑ์เคมีอื่น ๆ	6	3	3	3	3	18
355	ผลิตภัณฑ์ยาง	3	4	5	3	13	28
356	ผลิตภัณฑ์พลาสติก	3	1	4	4	3	15
361	เครื่องปั้นดินเผา	-	4	3	2	4	13
362	ผลิตภัณฑ์จากแก้ว	1	-	-	1	-	2
369	ผลิตภัณฑ์จากแร่โลหะอื่น ๆ	5	28	13	17	18	81
371	ผลิตภัณฑ์เหล็กและเหล็กกล้าขั้นต้น	2	-	1	1	2	6
372	ผลิตภัณฑ์โลหะเบื้องต้นอื่น ๆ ที่ไม่ใช่เหล็กและเหล็กกล้า	1	1	-	1	-	3
381	ผลิตภัณฑ์โลหะ	15	9	12	13	13	62
382	เครื่องยนต์และเครื่องจักร	12	32	46	21	37	148
383	เครื่องใช้ที่ใช้ไฟฟ้า	5	3	3	1	2	14
384	อุปกรณ์เพื่อการขนส่ง	6	18	21	22	12	79
390	ผลิตภัณฑ์อื่น ๆ	6	9	4	8	6	33
	รวม	119	218	215	218	219	989

ที่มา: การสำรวจในโครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 2.3
จำนวนโรงงานตัวอย่าง จำแนกตามปีที่เริ่มดำเนินงาน สถานภาพทางกฎหมาย
การร่วมทุนกับต่างประเทศ

(หน่วย: จำนวนโรงงานตัวอย่าง)

	ภูมิภาค					รวม
	กรุงเทพฯ และปริมณฑล	จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	
ปีที่เริ่มดำเนินการ						
ก่อนปี 2503	15	23	18	12	14	82
2503 - 2512	14	31	26	30	26	127
2513 - 2522	40	78	89	83	74	364
2523 - 2528	39	58	65	62	68	292
2529 เป็นต้นไป	11	22	13	27	33	106
รวม	119	212	211	214	215	971
สถานภาพทางกฎหมาย						
บริษัทจำกัด	51	31	18	26	46	172
ห้างหุ้นส่วนจำกัด	21	28	26	41	34	150
ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล	1	3	10	8	6	28
ธุรกิจเจ้าของคนเดียว/ ห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียน อื่นๆ	44	151	159	141	132	627
รวม	119	215	214	216	219	984
การร่วมทุนจากต่างประเทศ						
มีการร่วมทุนจากต่างประเทศ	13	13	2	5	5	38
ไม่มีการร่วมทุนจากต่างประเทศ	106	205	213	213	214	951
รวม	119	218	215	218	219	989

ที่มา: การสำรวจในโครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 2.4
 ความสม่ำเสมอของการผลิต และสาเหตุที่ทำให้การผลิตไม่สม่ำเสมอ
 เหตุผลสำหรับความไม่สม่ำเสมอหรือผิดปกติ

(หน่วย: จำนวนโรงงานตัวอย่าง)

ภูมิภาค	สม่ำเสมอ	ไม่สม่ำเสมอ	สาเหตุที่การผลิตไม่สม่ำเสมอ					รวม
			1	2	3	4	5	
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	52 (43.7)	67 (52.3)	6	42	0	10	7	65
จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	51 (23.8)	163 (76.2)	24	117	7	21	8	177
ภาคเหนือ	66 (31.9)	141 (68.1)	35	73	7	25	16	156
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	54 (25.0)	162 (75.0)	34	92	12	19	9	166
ภาคใต้	56 (25.8)	161 (74.2)	59	67	2	18	15	161
รวม	279 (28.7)	694 (72.3)	158	39	28	93	55	725

- หมายเหตุ: 1 = วัตถุดิบมีเพียงบางเดือน/ฤดู
 2 = ความต้องการสินค้าชั้นลงตามฤดูกาล
 3 = แรงงานมีไม่พอในบางฤดู
 4 = ลักษณะของสินค้าที่ผลิต ขึ้นกับดินฟ้าอากาศ/ฤดูกาล
 5 = อื่นๆ

ที่มา: การสำรวจในโครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 2.5
สาเหตุที่การผลิตไม่เต็มกำลัง

(หน่วย: จำนวนโรงงานตัวอย่าง)

ภูมิภาค	เต็มกำลัง	ไม่เต็มกำลัง	สาเหตุที่การผลิตไม่เต็มกำลัง				
			1	2	3	4	รวม
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	69 (58.0)	50 (42.01)	8	9	36	1	54
จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	93 (43.5)	121 (56.5)	25	15	78	19	137
ภาคเหนือ	98 (46.9)	111 (53.1)	30	10	76	16	132
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	75 (34.9)	140 (65.1)	30	21	88	19	158
ภาคใต้	81 (37.5)	135 (62.5)	52	21	87	17	177
รวม	416 (42.8)	557 (57.2)	145	76	365	72	658

หมายเหตุ: 1 = วัตถุดิบไม่พอ

2 = ขาดแคลนเงินทุน

3 = ความต้องการสินค้าไม่มากพอที่จะผลิตให้เต็มกำลัง

4 = อื่นๆ

ที่มา: การสำรวจในโครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

3. ผู้ประกอบการและการเลือกที่ตั้ง โรงงานอุตสาหกรรม

3.1 ลักษณะของผู้ประกอบการ

3.1.1 ระดับการศึกษา อายุ และอาชีพเดิมของผู้ประกอบการ

ผู้ประกอบการในกิจการอุตสาหกรรมเป็นผู้จัดหาปัจจัยการผลิตต่างๆ คือ แรงงาน ทุน วัตถุดิบ ฯลฯ มาทำการผลิตสินค้าเพื่อตอบสนองกับความต้องการของสังคม เขาเป็นผู้ตัดสินใจว่าจะทำกิจการอะไร ลงทุนเท่าใด จ้างคนงานเท่าใด และตั้งโรงงานอุตสาหกรรมของเขาที่ไหน ผู้ประกอบการเป็นผู้รับภาระความเสี่ยงจากการก่อตั้งและดำเนินกิจการของเขา แม้ว่าความพร้อมมูลของปัจจัยการผลิตต่างๆ ทางด้านเงินทุน วัตถุดิบ และแรงงานจะมีอยู่ แต่หากปราศจากผู้ประกอบการแล้ว กิจการอุตสาหกรรมก็จะไม่เกิดขึ้น การก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรมหนึ่งๆ ขึ้นมานั้น ต้อง อาศัยสิ่งเกื้อหนุนหลายประการ และผู้ประกอบการจะต้องฟันฝ่าอุปสรรคนานาประการ ในการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม และให้กิจการนี้ดำเนินการต่อไป มีการขยายตัว และมีระดับการพัฒนาทางธุรกิจที่สูงขึ้น ความสำเร็จหรือล้มเหลวของกิจการอุตสาหกรรมย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของผู้ประกอบการเป็นสำคัญ แม้ว่าปัจจัยอื่นๆ เช่น สภาวะแวดล้อมและนโยบายของรัฐบาล การเกื้อหนุนทางการเงินจากภายนอก และความร่วมมือของพนักงานและคนงาน ฯลฯ ก็มีความสำคัญอยู่ไม่น้อย

เนื่องจากผู้ประกอบการเป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้เกิดกิจการอุตสาหกรรมขึ้น ในท้องถิ่นต่างๆ การทราบถึงพื้นเพของผู้ประกอบการ เช่น ภูมิฐานะ ระดับการศึกษา ความรู้และประสบการณ์ของเขา และสาเหตุที่เขาทำการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม และเลือกที่ตั้ง โรงงานของเขา ในท้องถิ่นต่างๆ จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจและอาจเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนนโยบายและมาตรการเพื่อกระตุ้นให้มีการเกิดกิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ

ในการสำรวจ มีคำถามที่เกี่ยวกับลักษณะหรือพื้นเพของผู้ประกอบการอยู่หลายประการ คือ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพก่อนการก่อตั้งกิจการในปัจจุบัน และภูมิฐานะ ผลปรากฏว่าผู้ประกอบการจำนวนไม่น้อย มีระดับการศึกษาเพียงระดับประถมศึกษาเท่านั้น และที่ไม่ได้รับการศึกษาอย่างเป็นทางการเลยก็มีอยู่บ้าง ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 3.1 ผู้ประกอบการที่มีระดับการศึกษาในชั้นประถมศึกษา (ป.1 ถึง ป.6) มีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 37.1 ของผู้ประกอบการทั้งหมดที่ตอบรับการสำรวจ และมีผู้ประกอบการอยู่ 42 ราย หรือร้อยละ 4.3 ตอบว่าไม่เคยได้รับการศึกษาอย่างเป็นทางการเลย กลุ่มที่มีความสำคัญรองลงมาคือ ผู้ประกอบการที่มีระดับการศึกษาใน

ระดับมัธยม (ร้อยละ 28.9) และผู้ประกอบการที่ได้รับการศึกษาในระดับปริญญาตรีหรือสูงกว่า ซึ่งก็มีอยู่ไม่น้อยในกลุ่มตัวอย่าง (ร้อยละ 16.7) เมื่อเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ ผู้ประกอบการใน กทม. และปริมณฑลมีสัดส่วนของผู้ประกอบการที่ได้รับการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยสูงกว่า และ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นภูมิภาคที่มีผู้ประกอบการที่มีการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยน้อยที่สุด

ผู้ประกอบการที่ไม่ได้รับการศึกษาอย่างเป็นทางการ และที่มีระดับการศึกษาเพียงชั้นประถม ส่วนใหญ่จะอยู่ในกิจการขนาดเล็กที่มีการจ้างงานต่ำ 10 คน สำหรับผู้ประกอบการที่ได้รับการ ศึกษาในระดับอาชีวศึกษา ก็จะมีอยู่ในกลุ่มกิจการขนาดย่อมนี้อยู่เป็นจำนวนมาก และส่วนมากจะ พบในกลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร ผลิตภัณฑ์โลหะและเครื่องจักรกล และผลิตภัณฑ์ไม้

ผู้ประกอบการในกิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อม แม้จะยังมีระดับการศึกษาต่ำโดยเฉลี่ย แต่ สัดส่วนของผู้ได้รับการศึกษาสูง ในอุตสาหกรรมขนาดย่อม และในอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคใน การสำรวจครั้งนี้ จะสูงกว่าผู้ประกอบการที่อยู่ในการสำรวจในปี 2519 (แสง สงวนเรือง และ คณะ 2520) ซึ่งอาจเป็นสิ่งแสดงได้ว่า ในปัจจุบันผู้ประกอบการอุตสาหกรรมขนาดย่อม และ อุตสาหกรรมที่อยู่ในภูมิภาคมีระดับการศึกษาสูงขึ้น และมีผู้ที่มีการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย เข้า มาเป็นผู้ประกอบการของกิจการอุตสาหกรรมมากขึ้น

ผู้ประกอบการส่วนใหญ่ที่รับการสำรวจจะอยู่ในช่วงอายุ 30 ปี ถึง 60 ปี โดยเปรียบเทียบ แล้วผู้ประกอบการในภาคใต้และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะอยู่ในผู้ที่มีกลุ่มอายุน้อยกว่าเมื่อเทียบกับผู้ประกอบการในภูมิภาคอื่นๆ (ตารางที่ 3.2)

ความรู้และประสบการณ์ในทางธุรกิจ นับว่ามีส่วนสำคัญในการเอื้ออำนวยให้ผู้ประกอบการ ทำการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม ดังที่แสดงไว้ในตารางที่ 3.3 เกี่ยวกับอาชีพเดิมของผู้ก่อตั้ง กิจการ²⁰ ปรากฏว่า กลุ่มผู้ประกอบการที่มีพื้นฐานทางธุรกิจมีสัดส่วนที่สูงกว่ากลุ่มอื่นๆ โดย ผู้ประกอบการที่มีอาชีพเดิมในการค้าขายมากที่สุด รองลงมาตามลำดับคือ เป็นผู้รับจ้างในกิจการ อุตสาหกรรม เป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม และเป็นผู้ช่วยทำงานในกิจการอุตสาหกรรม ของครอบครัว และรับจ้างในธุรกิจอื่นๆ ที่ไม่ได้เป็นกิจการของครอบครัว ผู้ประกอบการเหล่านี้ เมื่อรวมกันแล้วมีจำนวนกว่าร้อยละ 80 ของผู้ประกอบการทั้งหมดในกลุ่มตัวอย่างที่ทำการสำรวจ สำหรับผู้ที่มีประสบการณ์ใน โรงงานอุตสาหกรรม ทั้งที่ในฐานะเป็นเจ้าของ โรงงานอุตสาหกรรม เป็นผู้ช่วยงานใน โรงงาน อุตสาหกรรมของครอบครัว และเป็นผู้รับจ้าง ใน โรงงานอุตสาหกรรม

²⁰ คำถามนี้มุ่งถามอาชีพเดิมของ "ผู้ก่อตั้ง" กิจการ แทนที่จะเป็นผู้ประกอบการกิจการใน ปัจจุบัน ทั้งนี้เพื่อทราบถึงพื้นฐานของด้านธุรกิจของผู้ทำการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม

ที่ไม่ได้เป็นของครอบครัว ส่วนใหญ่ (ร้อยละ 71.1) จะมาจากกิจการอุตสาหกรรมประเภทเดียวกันกับที่ก่อตั้งและประกอบการอยู่ในปัจจุบัน และผู้ประกอบการในกิจการขนาดย่อมจะมีสัดส่วนที่มีประสบการณ์จากอุตสาหกรรมประเภทเดียวกันสูงกว่ากลุ่มอื่นๆ (ร้อยละ 82.8)

ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพเดิมของผู้ก่อตั้งกิจการที่ได้จากการสำรวจนี้ สอดคล้องกับการศึกษาอื่นๆ (เช่น แสง สงวน เรือง และคณะ 2520) ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความรู้และประสบการณ์ ตลอดจนความคุ้นเคยกับธุรกิจหรือบุคคลในวงการ จากการศึกษาที่อยู่ในแวดวงธุรกิจ เป็นสิ่งสำคัญต่อการริเริ่มก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม และความรู้และประสบการณ์จากการทำงานในอุตสาหกรรมประเภทเดียวกันเป็นปัจจัยสำคัญ ที่จะเอื้ออำนวยต่อการก่อตั้งกิจการในปัจจุบัน

จากการสอบถามถึงการได้มาของแนวทางการบริหารธุรกิจ และแหล่งที่มาของเทคโนโลยีการผลิตในการศึกษานี้ ก็ได้คำตอบที่ค่อนข้างจะสอดคล้องกัน กล่าวคือ ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ให้คำตอบว่า วิธีการบริหารและการจัดการที่ใช้อยู่ในปัจจุบันได้อาศัยประสบการณ์ที่ได้มาในอดีต และเทคโนโลยีหรือเทคนิคที่ใช้ในการผลิตสินค้า ได้มาโดยการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองมากกว่าสาเหตุอื่นๆ และผู้ประกอบการที่อยู่ในภูมิภาค จะมีสัดส่วนสูงกว่าเมื่อเทียบกับผู้ประกอบการในกิจการที่ตั้งอยู่ใน กทม. และปริมณฑล ที่อาศัย ความรู้ และประสบการณ์ของตนเอง ทั้งทางด้านการบริหารธุรกิจ และความรู้ทางด้านเทคนิคการผลิตสินค้า²¹

สิ่งที่น่าสนใจประการหนึ่งในตารางที่ 3.3 คือ มีผู้ก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรมอยู่ไม่น้อย (54 ราย) ในเขตภูมิภาคที่มีอาชีพเดิมในภาคการเกษตร ผู้ประกอบการเหล่านี้มีทั้งที่อยู่ในกิจการขนาดย่อมและกิจการขนาดใหญ่²² และพบมากในกลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร ผลิตภัณฑ์อโลหะ เครื่องจักรกลและยานยนต์ การมีผู้ประกอบการอุตสาหกรรมในภูมิภาคที่มีพื้นเพเดิมจากภาคการเกษตรนี้ อาจเป็นสิ่งแสดงว่า หากมีมาตรการกระตุ้นหรือสนับสนุน เกษตรกรที่มีความสามารถเป็นผู้ประกอบการ หรือมีเงินทุนเพียงพอ อาจจะหันมาประกอบอาชีพในภาคอุตสาหกรรม หรือขยายกิจการของตนมาทางอุตสาหกรรม นอกเหนือจากอาชีพเกษตรที่ตนทำอยู่เดิม การให้ความรู้แก่ผู้ที่อาศัยอยู่ในภาคชนบท จึงอาจเป็นหนทางหนึ่งที่จะสร้างผู้ประกอบการทางด้านอุตสาหกรรมได้

²¹ โปรดดูส่วนที่ 3.5 และ 3.6 และตารางที่ 3.36 และ 3.37 ใน วัฒนา ณ ระนอง (2533) ในโครงการศึกษานี้

²² ขนาดของกิจการในปัจจุบันซึ่งในหลายกรณีอาจจะใหญ่กว่าขนาดของกิจการเมื่อเริ่มก่อตั้ง

3.1.2 ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม

การก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม ย่อมต้องมีความพร้อมอยู่หลายๆ ด้าน เช่น ความรู้เกี่ยวกับกิจการอุตสาหกรรมนั้นๆ ความเป็นไปได้ในการหาลูกค้า ความสามารถในการแข่งขันกับผู้ผลิตสินค้าที่มีอยู่เดิม และความพร้อมทางด้านการเงิน ฯลฯ ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรมแต่ละประเภท และในแต่ละท้องถิ่นย่อมมีความสำคัญแตกต่างกันไป ในตารางที่ 3.4 แสดงถึงสาเหตุต่างๆ ที่ผู้ประกอบการเลือกทำกิจการที่มีอยู่ในปัจจุบัน สาเหตุที่มีผู้ระบุนมากที่สุดคือ การที่ผู้ประกอบการเองหรือคนในครอบครัวมีความรู้ในกิจการประเภทนั้นอยู่แล้ว ข้อมูลนี้เป็นที่ยืนยันสิ่งที่ได้กล่าวมาข้างต้นว่า การมีความรู้ และประสบการณ์จากอุตสาหกรรมในกิจการประเภทเดียวกันเป็นเงื่อนไขที่สำคัญประการหนึ่งในการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม อีกสาเหตุหนึ่งที่มีผู้ตอบในสัดส่วนสูง คือ ผู้ประกอบการเห็นว่ากิจการประเภทนั้นมีตลาดอยู่ หรือเมื่อเข้ามาประกอบกิจการแล้ว จะมีลูกค้าอย่างเพียงพอ สาเหตุที่มีความสำคัญรองลงมาตามลำดับ คือ เป็นกิจการครอบครัวที่มีการสืบทอดกันมา มีญาติพี่น้องหรือเพื่อนแนะนำให้ทำ มีผู้ร่วมหุ้นหรือพนักงานที่รู้จักเทคนิคการผลิต มีผู้ร่วมหุ้นหรือพนักงานที่รู้เรื่องตลาดของสินค้าที่ผลิต ซึ่งสาเหตุสองอย่างหลังนี้ ดูจะมีความสำคัญน้อยกว่าเมื่อเทียบกับสาเหตุอื่นๆ

สำหรับปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุดสองประการคือ ความรู้และตลาด ปัจจัยด้านการตลาดมีความสำคัญมากกว่า โดยเปรียบเทียบสำหรับกิจการที่ตั้งอยู่ใน กทม. ภาคกลาง และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในขณะที่ผู้ประกอบการในภาคเหนือ และใต้ จะให้ความสำคัญแก่ปัจจัยทางด้านความรู้ในกิจการมากกว่า โดยเฉพาะในกรณีของภาคใต้ กล่าวโดยเปรียบเทียบ กิจการขนาดเล็กที่มีการจ้างงานต่ำกว่า 10 คน จะเน้นเรื่องความรู้ และการมีผู้ให้การแนะนำมากกว่า แต่กิจการขนาดใหญ่กว่าจะให้ความสำคัญมากกว่าทางด้านกรมีตลาดรองรับสินค้าที่จะผลิต อย่างไรก็ตาม การศึกษาเรื่องอุปสงค์ของสินค้าต่ออุตสาหกรรมในต่างจังหวัดในโครงการนี้ ก็ได้พบว่า กิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อมในภูมิภาคเป็นจำนวนมาก พึ่งตลาดในท้องถิ่นหรือขายให้แก่ลูกค้าที่อยู่ในจังหวัดเดียวกันเป็นสำคัญ และกิจการขนาดย่อมในภูมิภาคที่พึ่งการขายในตลาดท้องถิ่นสูง มีสัดส่วนสูงกว่ากิจการขนาดใหญ่²³ ฉะนั้น การมีตลาดรองรับสินค้าประกอบกับการที่มีความรู้ในการผลิตสินค้า จะเป็นปัจจัยสองประการที่มีสำคัญสูงต่อการก่อให้เกิดอุตสาหกรรมในภูมิภาคและปัจจัยทั้งสองประการนี้จะมีลักษณะเป็นการเสริมกัน ฉะนั้น แม้ว่าผู้ประกอบการของกิจการขนาดย่อมโดยทั่วไปจะเน้นเรื่องความรู้ในกิจการมากกว่า แต่ก็มิได้หมายความว่า ปัจจัยทางการตลาดหรืออุปสงค์จะมีความสำคัญน้อย และการที่กิจการขนาดใหญ่เน้นเรื่องตลาดมากกว่า

²³โปรดดูตารางที่ 3.10 ในรายงานของ Somluckrat W. Grandstaff (1990) ในโครงการศึกษา

อาจเป็นเพราะสินค้าที่ผลิตไม่เพียงพอแต่สนองความต้องการของท้องถิ่นเท่านั้น แต่ยังคงขายให้กับท้องถิ่นอื่นๆ ซึ่งอาจต้องประสบกับการแข่งขันมากกว่า การมีตลาดรองรับสินค้าที่เพียงพอจึงเป็นเรื่องที่สำคัญประการหนึ่งต่อการก่อตั้งกิจการ

ถ้าดูในรายละเอียดตามประเภทอุตสาหกรรม จะพบว่าผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมอาหาร สิ่งทอและเสื้อผ้า ผลิตภัณฑ์ยาง ผลิตภัณฑ์พลาสติก และผลิตภัณฑ์โลหะ จะเน้นในความสำเร็จของการมีตลาดรองรับสินค้า ส่วนความรู้ในกิจการที่จะเป็นปัจจัยต่อการเลือกเข้าสู่กิจการ จะมีความสำคัญในผลิตภัณฑ์ไม้และเฟอร์นิเจอร์ ผลิตภัณฑ์โลหะและเครื่องจักรกล และอุปกรณ์ขนส่ง

3.1.3 บทบาทของผู้ประกอบการท้องถิ่น

การเกิดกิจกรรมอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ อาจเกิดขึ้นได้ในลักษณะต่างๆ กัน คือ

1. การก่อตั้งกิจการใหม่โดยผู้ประกอบการที่มีอยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ
2. การขยายไปสู่กิจการประเภทอื่นๆ ของผู้ประกอบการที่มีอยู่เดิมที่อยู่ในท้องถิ่นนั้นๆ และ
3. การก่อตั้งกิจการใหม่โดยผู้ประกอบการจากท้องถิ่นอื่น เช่น จาก กทม.และปริมณฑล หรือจากการลงทุนโดยนักลงทุนชาวต่างชาติ

นอกจากนี้ การขยายตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรม ก็อาจเกิดขึ้นได้จากการขยายตัวของกิจการที่มีอยู่เดิม ในที่นี้จะพิจารณาความสำคัญโดยเปรียบเทียบของผู้ประกอบการที่อยู่ในเขตภูมิภาคเทียบกับผู้ประกอบการที่มาจากท้องถิ่นอื่นๆ ในฐานะที่เป็นผู้ก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาค เนื่องจากการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรมในท้องถิ่นหนึ่งๆ ผู้ประกอบการที่จะก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรมจำเป็นต้องมีความรู้ในหลายๆ ด้าน ในเขตท้องที่ที่เขาจะทำการก่อตั้งกิจการ ผู้ประกอบการท้องถิ่นที่มีความรู้จักคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นนั้นมาก่อน อาจจะสามารถได้เปรียบกว่า เนื่องจากอาจมีความรู้จักมักคุ้นกับผู้ที่จะเป็นลูกค้าของกิจการของตนมาก่อน รู้จักแหล่งที่มาของวัตถุดิบและชิ้นส่วน หรืออาจจะรู้จักมักคุ้นกับผู้ที่จะขายวัตถุดิบ เครื่องจักร หรือสินค้าชั้นกลางอื่นๆ ให้ตน เมื่อมีการก่อตั้งกิจการก็รู้แหล่งเงินกู้ หรือมีความรู้จักมักคุ้นกับธนาคาร หรือนายทุนเงินกู้ ทำให้สามารถกู้เงินมาก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรมได้โดยสะดวก การดำเนินธุรกิจ ในสภาพแวดล้อมที่ตนเองมีความคุ้นเคยและอยู่ในแวดวงของญาติพี่น้อง และเพื่อนฝูง ย่อมจะเอื้ออำนวยความสะดวกต่อธุรกิจของตนเองนานาประการ นอกจากนี้ ในฐานะที่เป็นคนที่อยู่ในท้องถิ่นนั้น อาจมองเห็นช่องทางการลงทุนในกิจกรรมอุตสาหกรรมบางอย่างก่อนคนอื่น เช่น อาจมีสินค้าอุตสาหกรรมบางอย่างที่มีความต้องการในท้องถิ่น แต่ไม่มีผู้ใดทำการผลิตสินค้ามาก่อนเลย หรือแม้มีผู้ผลิตอยู่แล้ว ปริมาณการผลิตก็ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของท้องถิ่นได้อย่าง

เพียงพอ ผู้ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นที่มีลักษณะเป็นผู้ประกอบการ ก็จะดำรงก่อตั้งกิจการพิจารณาขึ้น
มาได้

ถ้ามองในอีกด้านหนึ่ง ผู้ประกอบการที่มีปัจจัยเกื้อหนุนทางด้านต่างๆ เช่น ความรู้ทางด้าน
เทคนิคและการจัดการ การเงิน ฯลฯ ซึ่งพร้อมที่จะก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม อาจพิจารณาทำ
การลงทุนในท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ก่อน เนื่องจากมีความรู้หรือข้อมูลต่างๆ ที่จำเป็นต่อการตัดสินใจ
ใจทำการลงทุน และเลือกแหล่งที่ตั้งโรงงานมากกว่าในท้องถิ่นอื่นๆ และหากจะลงทุนในท้องถิ่น
อื่นๆ ก็จะต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการสรรหาแหล่งที่ตั้งที่เหมาะสม และมีความเสี่ยงกับการ
ตั้งธุรกิจที่ตนเองไม่ค่อยมีความรู้จักคุ้นเคยมาก่อน ด้วยเหตุที่การไปก่อตั้งกิจการในท้องถิ่นที่ตนเอง
ไม่รู้จักคุ้นเคย จะต้องเสียต้นทุนในการหาข้อมูลเกี่ยวกับท้องถิ่นนั้นๆ และต้องไปอยู่ในสภาพแวดล้อม
ใหม่ ซึ่งไม่มีปัจจัยเกื้อหนุนมากเท่ากับท้องถิ่นที่ตนเคยอยู่มาก่อน ฉะนั้นการเลือกแหล่งที่ตั้ง
อุตสาหกรรมที่ผู้ประกอบการไม่ใช่คนในท้องถิ่น จึงมักจะเลือกจากท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักคุ้นกันทั่วไป
ซึ่งจำกัดอยู่เพียงไม่กี่แห่ง (Hamer, 1985)

อย่างไรก็ตาม หากการลงทุนก่อตั้งกิจการมีขนาดใหญ่มาก ผู้ลงทุนก็อาจยินดีที่จะเสียค่าใช้จ่าย
ในการสรรหาแหล่งที่ตั้งที่เหมาะสม เนื่องจากเป็นการคุ้มที่จะทำการสำรวจหาข้อมูล เมื่อ
เทียบกับขนาดผลตอบแทนที่จะได้จากการลงทุน

ด้วยเหตุผลต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น เราจึงอาจคาดหวังได้ว่าในการก่อตั้งกิจการ
อุตสาหกรรมในภูมิภาค ผู้ประกอบการที่มีภูมิลำเนาอยู่ในท้องถิ่นต่างๆ ในภูมิภาค หรือที่มีความรู้จัก
คุ้นเคยกับท้องถิ่นนั้นๆ จะมีบทบาทสำคัญในการก่อให้เกิดกิจกรรมอุตสาหกรรมในภูมิภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
ในกรณีของการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อม

สำหรับผู้ประกอบการที่มาจากท้องถิ่นอื่น เช่น จาก กทม. หรือจากต่างประเทศ หรือจาก
ภูมิภาคอื่น ก็อาจมีบทบาทสำคัญในบางท้องถิ่น ในกรณีเช่นนี้ เราอาจจำแนกการขยายกิจการ
ของกิจการอุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิม และการก่อตั้งกิจการใหม่โดยผู้ประกอบการจากท้องถิ่นอื่น
โดยทั่วไป ผู้ประกอบการจากท้องถิ่นอื่น หากไม่ได้รับการแนะนำจากคนในท้องถิ่นแล้ว การเลือก
ที่ตั้งโรงงานก็มักจะดูจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ ทางด้านต้นทุน การตั้งโรงงานและการผลิตสินค้า
และการขนส่งสินค้าไปยังตลาด และข้อพิจารณาทางด้านรายรับ เช่น ขนาดของตลาดและแนวโน้ม
การขยายตัว และจำนวน ขนาด และความสามารถของคู่แข่งชั้น และความพร้อมมูลของสิ่ง
สาธารณูปโภคเป็นเกณฑ์ในการประกอบการตัดสินใจ สำหรับในกรณีการขยายกิจการหรือการย้าย
แหล่งผลิตนั้น โดยทั่วไป ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมมักจะไม่ทำการย้ายสถานที่ตั้งโรงงานของ
ตนบ่อยนัก และจะย้ายก็ต่อเมื่อในกรณีที่มีความจำเป็น เช่น ปริมาณธุรกิจในที่เดิมมีไม่มากพอ มี

ความไม่สะดวกทางด้านจัดหาวัตถุดิบหรือคนงาน หรือเพื่อหลีกเลี่ยงคู่แข่ง หรือย้ายไปกับลูกค้าหรือ
อุตสาหกรรมต่อเนื่อง สำหรับการขยายกิจการ หรือการเพิ่มขึ้นตอนการผลิตโดยการตั้งโรงงานขึ้น
ใหม่ โดยทั่วไปแล้ว จะมีการตั้งโรงงานที่อยู่ไม่ห่างไกลจากโรงงานเดิม เพื่อความสะดวกใน
การบริหารงาน และเพื่อประหยัดต้นทุนในการขนส่ง และการติดต่อสื่อสาร การศึกษา ในกรณี
การย้ายแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมในเมือง San Paulo ในประเทศบราซิล (Townrose 1983,
และ Hamer 1985) ได้แสดงให้เห็นถึงลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นอย่างชัดเจน

จากตารางที่ 3.5 ซึ่งแสดงถึงภูมิฐานะของผู้ประกอบการในกิจการที่ทำการสำรวจ จะ
เห็นว่ากว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 58.4) ของผู้ประกอบการที่ตอบการสำรวจ ตอบว่ามีภูมิฐานะใน
จังหวัดที่กิจการของเขาตั้งอยู่ และอีกร้อยละ 11.5 มีภูมิฐานะอยู่ในจังหวัดอื่นในภาคเดียวกัน
และผู้ประกอบการที่ก่อตั้งกิจการในจังหวัดที่ตนมีภูมิฐานะอยู่ในสัดส่วนที่สูงกว่าในเขตภูมิภาคเทียบกับ
กทม. ในขณะที่เดียวกัน ผู้ประกอบการใน กทม. ที่ไปทำการลงทุนก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรมใน
จังหวัดอื่นๆ ก็มีอยู่ไม่น้อย และมีมากที่สุด ในจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกับ กทม. ในบรรดาภูมิภาคต่างๆ
ภาคใต้ จะมีผู้ประกอบการจากจังหวัดอื่นในภาคเดียวกันไปลงทุนกันมาก ในขณะที่ภาคอีสานจะมีผู้
ประกอบการจากจังหวัดในภูมิภาคอื่นไปลงทุนมาก

ดังได้กล่าวมาแล้ว จังหวัดที่มีนักลงทุนชาวต่างชาติไปลงทุนก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม มัก
เป็นจังหวัดใน กทม. และปริมณฑล และจังหวัดภาคกลางอื่นๆ ในภาคกลางที่อยู่ใกล้เคียง เช่น
ชลบุรี และสระบุรี ส่วนในภูมิภาคอื่นๆ นักลงทุนชาวต่างชาติ มักจะลงทุนในจังหวัดที่เป็นเมือง
ศูนย์กลาง เช่น เชียงใหม่ในภาคเหนือ สงขลาในภาคใต้ และขอนแก่นในภาคตะวันออกเฉียง
เหนือ สำหรับผู้ประกอบการที่มีภูมิฐานะใน กทม. และปริมณฑลนั้น ก็มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ
ส่วนใหญ่จะลงทุนในเขตปริมณฑล จังหวัดอื่นๆ ในภูมิภาคอื่นที่ชาว กทม. นิยมไปทำการก่อตั้งกิจการ
อุตสาหกรรมคือ จังหวัดชลบุรีในภาคกลาง จังหวัดเชียงใหม่ในภาคเหนือ จังหวัดนครราชสีมา
และขอนแก่นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และจังหวัดสุราษฎร์ธานีและสงขลาในภาคใต้

ถ้าดูจากขนาดการจ้างงานของกิจการ กิจการที่มีเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นใหญ่ มีภูมิฐานะใน
จังหวัดที่กิจการนั้นตั้งอยู่ จะมีสัดส่วนสูง ในกิจการขนาดเล็ก และสัดส่วนนี้จะลดลงเมื่อกิจการมี
ขนาดใหญ่ขึ้น ในทางตรงกันข้าม ผู้ประกอบการใน กทม. และปริมณฑลการที่ไปลงทุนในภูมิภาคอื่นๆ
จะมีสัดส่วนสูง ในกิจการขนาดใหญ่ เช่นเดียวกับการลงทุนจากนักนักลงทุนชาวต่างชาติ ซึ่งมีสัดส่วนที่
สูงในกิจการขนาดใหญ่ ประเภทอุตสาหกรรมที่ผู้ประกอบการที่มีภูมิฐานะในจังหวัดเดียวกันลงทุน
ก่อตั้งกิจการกันในสัดส่วนสูง ได้แก่ อุตสาหกรรม ผลิตภัณฑ์ไม้ ผลิตภัณฑ์ยาง และผลิตภัณฑ์อโลหะ

เมื่อถามต่อไปถึงสาเหตุที่มีการเลือกตั้งกิจการในสถานที่ปัจจุบัน คำตอบที่ปรากฏมากที่สุดคือ เป็นถิ่นกำเนิดหรือเคยอยู่ที่นั่นมานานปี ซึ่งก็สอดคล้องกันกับคำตอบของคำถามก่อนหน้านี้ เหตุผลที่รองลงมาคือ เคยติดต่อธุรกิจในท้องถิ่นนั้นมาก่อน และญาติหรือเพื่อนซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นนั้นแนะนำ หรือชักชวน เหตุผลทั้งสามนี้รวมกันแล้วมีผู้ตอบมากถึงร้อยละ 84.6 ของคำตอบทั้งหมด (ตารางที่ 3.6) ซึ่งยืนยันถึงความสำคัญของปัจจัยทางด้าน "ความคุ้นเคย" ในการเลือกแหล่งที่ตั้งกิจการอุตสาหกรรม

ปัจจัยทางด้าน "ความคุ้นเคย" นี้ นับว่ามีความสำคัญมากสำหรับการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรมขนาดเล็ก หรือแม้กิจการอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ การที่ผู้ประกอบการเคยติดต่อธุรกิจ ในท้องถิ่นนั้นมาก่อน ก็เป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญทำให้มีการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรมนั้น และเมื่อพิจารณา รายละเอียดเป็นรายจังหวัดลงไป จะพบว่า ยิ่งในจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมต่ำ และมีรายได้ต่ำ การลงทุนในกิจการอุตสาหกรรมยิ่งต้องพึ่งคนในท้องถิ่นมาก และสำหรับผู้ประกอบการ จาก กทม. หรือจากต่างประเทศ มักจะไปก่อตั้งกิจการในจังหวัดในภาคกลางที่อยู่ใกล้เคียงกับ กทม. หรือในจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมสูงในภูมิภาคเท่านั้น กิจการที่มีเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นใหญ่เป็นชาวต่างชาติ นอกจากที่ตั้งอยู่ใน กทม. และปริมณฑลแล้ว จังหวัดที่มีผู้ลงทุน ชาวต่างชาติมากกว่าหนึ่งรายในการสำรวจครั้งนี้ คือ ชลบุรี (4 ราย) ราชบุรี (2 ราย) และ สระบุรี (3 ราย) ในภาคกลาง หนองคายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2 ราย) เชียงใหม่ ในภาคเหนือ (5 ราย) และสุราษฎร์ธานีในภาคใต้ (2 ราย) สำหรับกิจการที่ผู้ประกอบการ ใน กทม. ไปลงทุนในจังหวัดอื่นๆ ปรากฏมากที่สุด ในจังหวัดต่างๆ ในปริมณฑล (43 ราย) นอกจากนั้น จะมีอยู่มากในจังหวัดชลบุรี (12 ราย) ในภาคกลาง นครราชสีมา (15 ราย) และขอนแก่น (12 ราย) ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เชียงใหม่ (14 ราย) ในภาคเหนือ สุราษฎร์ธานี (12 ราย) ชุมพร (7 ราย) และสงขลา (8 ราย) ในภาคใต้ ข้อมูลเหล่านี้ แสดงให้เห็นว่า จังหวัดในภูมิภาคที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมสูงอยู่แล้ว และเป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไป จะอยู่ในฐานะที่ได้เปรียบกว่าในการดึงดูดนักลงทุนจาก ต่างประเทศและ กทม. ไปตั้งกิจการอุตสาหกรรมที่นั่น

จากลักษณะและพื้นเพของผู้ประกอบการดังได้กล่าวมาแล้ว จะเห็นว่า ผู้ประกอบการที่เป็น คนในท้องถิ่นเป็นผู้มีบทบาทมากในการก่อให้เกิดกิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาค และแม้ว่ามีผู้ ประประกอบการจาก กทม. หรือจากภูมิภาคอื่นๆ หรือจากต่างประเทศ เข้าไปก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม ผู้ประกอบการท้องถิ่นจะมีความสำคัญกว่ามากในฐานะเป็นผู้ก่อตั้งกิจการ โดยเฉพาะ ในท้องถิ่นหรือจังหวัดซึ่งอยู่ห่างไกลมีสภาพทางเศรษฐกิจที่ค่อนข้างล่าช้า และยังขาดแคลนสิ่ง อำนวยความสะดวกทางด้านสิ่งสาธารณูปโภค การกระตุ้นให้คนในจังหวัดต่างๆ ในภูมิภาคทำ การลงทุนในกิจการอุตสาหกรรมในจังหวัดของตนเอง จึงเป็นหนทางหนึ่งที่จะส่งเสริมให้มีการ

พัฒนาอุตสาหกรรมขึ้นในจังหวัดต่างๆ ในภูมิภาค โดยเฉพาะในจังหวัดที่ยังล้าหลังมากทางด้าน
การพัฒนาเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม

3.2 การเลือกที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม

3.2.1 ข้อพิจารณาทั่วไปในการเลือกที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรม

การเลือกที่ตั้งกิจการอุตสาหกรรมเป็นขบวนการตัดสินใจที่จำเป็นต้องพิจารณาถึงปัจจัยต่างๆ
หลายประการ เนื่องจากการลงทุนในกิจการอุตสาหกรรม (หรือธุรกิจประเภทอื่นๆ) เกี่ยวข้องกับ
การประกอบธุรกิจเป็นเวลายาวนานพอสมควร กิจการอุตสาหกรรมประเภทต่างๆ จะมีกลยุทธ์
หรือนโยบายในการเลือกแหล่งที่ตั้งที่แตกต่างกัน ในการศึกษาเกี่ยวกับการเลือกแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรม
(เช่น Hoover 1948) มีการจำแนกประเภทอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งตลาด (market-
oriented industries) อุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งวัตถุดิบเป็นจำนวนมาก (resource or
material-oriented industries) และอุตสาหกรรมที่อาจตั้งในที่ใดก็ได้ (footloose
industries) และการศึกษาเหล่านี้มักจะให้ความสำคัญแก่ข้อพิจารณาในด้านค่าขนส่ง เป็นสำคัญ
เช่น อุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งตลาดเป็นสำคัญ และอาจจัดหาวัตถุดิบและปัจจัยการผลิตจากท้องถิ่นที่
อุตสาหกรรมนั้นตั้งอยู่ หรือจากท้องถิ่นอื่นโดยเสียค่าใช้จ่ายไม่มากนัก ก็จะเลือกตั้งอยู่ใกล้กับตลาด
แต่สำหรับอุตสาหกรรมที่ต้องใช้วัตถุดิบเป็นปริมาณมาก และมีการสูญเสียน้ำหนักในขบวนการผลิต
มาก ก็จะเลือกแหล่งที่ตั้งโรงงานที่อยู่ใกล้กับแหล่งวัตถุดิบ แต่สำหรับอุตสาหกรรมบางประเภท
การตั้งอยู่ใกล้ตลาดหรือวัตถุดิบ อาจจะไม่ค่อยแตกต่างกันมากทางด้านค่าขนส่ง ในกรณีเช่นนี้
อุตสาหกรรมเหล่านั้น ก็อาจจะเลือกแหล่งที่ตั้งที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกอยู่พร้อมมูล เพื่อประหยัด
ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการ

ข้อพิจารณาการเลือกแหล่งที่ตั้งต่างๆ อาจสรุปได้เป็นเป้าหมายสองประการคือ 1. ข้อ
พิจารณาทางด้านรายรับ และ 2. ข้อพิจารณาทางด้านค่าใช้จ่าย ข้อพิจารณาทางด้านรายรับนี้
จะเป็นการพิจารณาถึงปริมาณการขาย และราคาสินค้า ซึ่งหมายรวมถึงการคาดคะเนทางด้าน
รายรับในระยะเวลาที่ค่อนข้างยาวนานออกไปด้วย เช่น ผู้ประกอบการเลือกแหล่งที่ตั้งในพื้นที่ที่มี
แนวโน้มการขยายตัวของตลาดสูง และพยายามทำการก่อตั้งกิจการก่อนที่ผู้ผลิตรายอื่นๆ จะเข้าไป
ทำการผลิตในท้องถิ่น ส่วนข้อพิจารณาทางด้านค่าใช้นั้น รวมถึงค่าใช้ในการก่อตั้ง
โรงงาน และค่าใช้ในการดำเนินงานเมื่อมีการก่อตั้งกิจการแล้ว ปัจจัยที่ผู้ประกอบการจะ
พิจารณาในที่นี้คือ ราคาที่ดินและค่าใช้ในการปลูกสร้างโรงงาน ต้นทุนการขนส่งสินค้าและ
วัตถุดิบ ความยากง่ายและค่าใช้จ่าเปรียบเทียบกับของการติดต่อกับลูกค้าและแหล่งวัตถุดิบ ความ
ยากง่ายในการหาแรงงานและอัตราค่าจ้างแรงงาน การอยู่ใกล้กับอุตสาหกรรมต่อเนื่อง และ

ความพร้อมมูลของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ เช่น ถนน น้ำประปา ไฟฟ้า โทรศัพท์ ฯลฯ ข้อพิจารณาทางด้านรายรับและรายจ่ายที่กล่าวมานี้ อาจสรุปได้ออกมาเป็นเป้าหมายประการเดียวคือ เลือกแหล่งที่ตั้งกิจการ เพื่อให้การประกอบกิจการมีผลกำไรสูงสุด ซึ่งหมายถึงกำไรรวมในช่วงเวลาในการประกอบกิจการที่อาจจะมีเวลานานนับสิบปี

อย่างไรก็ตาม ดังได้กล่าวมาแล้วในหัวข้อก่อนหน้านี้ ข้อปัจจัยทางด้าน "ความคุ้นเคย" ก็นับว่ามีส่วนสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกแหล่งที่ตั้ง โรงงานอุตสาหกรรมเช่นกัน ซึ่งปัจจัยทางด้าน "ความคุ้นเคย" นี้ น่าจะมีความสอดคล้องกับเป้าหมายการแสวงหากำไรสูงสุดของผู้ประกอบการ เนื่องจากในทางด้านรายรับ ผู้ประกอบการจะมีความมั่นใจว่า เมื่อมีการก่อตั้งโรงงานและผลิตสินค้าขึ้นมาแล้ว จะสามารถหาลูกค้าได้โดยมีคู่แข่งจำนวนไม่มากนัก หรือแม้คู่แข่งก็สามารถแย่งชิงส่วนแบ่งของตลาดมาได้ สำหรับทางด้านค่าใช้จ่าย การตั้งอยู่ในสถานที่ที่มีความคุ้นเคย จะเป็นการประหยัดเวลาและค่าใช้จ่ายในการแสวงหาข้อมูลด้านต่างๆ เกี่ยวกับตลาด ค่าใช้จ่ายในการก่อตั้งโรงงาน และอื่นๆ และรวมถึงการประหยัดค่าใช้จ่ายทางด้านการจัดหาปัจจัยการผลิต เนื่องจากมีความรู้จักมักคุ้นกับแหล่งวัตถุดิบ ชิ้นส่วน และแรงงาน และบริการต่างๆ ที่จะเอื้ออำนวยความสะดวกต่อการดำเนินธุรกิจทางด้านอื่นๆ ด้วย

กล่าวโดยสรุป ข้อพิจารณาต่างๆ ในการเลือกแหล่งที่ตั้ง โรงงานอุตสาหกรรม อาจแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ได้ดังนี้

1. ข้อพิจารณาทางด้านการตลาด
2. ข้อพิจารณาเกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการก่อตั้งกิจการ และก่อสร้าง โรงงานอุตสาหกรรม
3. ข้อพิจารณาค่าใช้จ่ายในการจัดหาปัจจัยการผลิตต่างๆ รวมทั้งกิจกรรมการบริการต่อธุรกิจด้านต่างๆ และ
4. ข้อพิจารณาทางด้านค่าใช้จ่ายและความสะดวกในการขนส่งสินค้าวัตถุดิบ และการติดต่อทางธุรกิจ

ข้อพิจารณาเหล่านี้จะมีความสำคัญแตกต่างกันไปสำหรับอุตสาหกรรมแต่ละประเภท และผู้ประกอบการที่มีพื้นเพแตกต่างกัน ก็อาจมีการให้น้ำหนักในปัจจัยต่างๆ ที่แตกต่างกัน ในบางกรณีผู้ประกอบการของกิจการอุตสาหกรรมหนึ่งๆ จะพิจารณาว่า ระหว่างการตั้งใกล้ตลาด การตั้งใกล้กับแหล่งวัตถุดิบ และการตั้งอยู่ในสถานที่ที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกอยู่พร้อมมูล อย่างไม่ให้ผลตอบแทนสุทธิมากกว่ากัน เช่น ถ้าตั้งอยู่ใกล้ตลาด ก็อาจต้องเสียค่าใช้จ่ายสูงในการขนส่งวัตถุดิบ และอาจมีค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างโรงงานสูงเนื่องจากที่ดินมีราคาแพง ผู้ประกอบการนั้นๆ ก็อาจจะเลือกแหล่งที่ตั้งที่อยู่ห่างไกลออกไปจากตลาดบ้าง แม้ว่ากิจกรรมอุตสาหกรรม

ที่เขาทำอยู่นั้นเป็นอุตสาหกรรมประเภทต้องพึ่งตลาดเป็นสำคัญ การเลือกแหล่งที่ตั้งโรงงาน อุตสาหกรรมในเขตจังหวัดต่างๆ ในภาคกลางที่อยู่ใกล้กับ กทม. และปริมณฑล ของนักลงทุนต่างประเทศและผู้ประกอบการจาก กทม. เช่น ในจังหวัดอยุธยา สระบุรี ราชบุรี จะเข็งเทรา ในช่วงระยะเวลา 2-3 ปีที่ผ่านมา เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า ต้นทุนของการตั้งใกล้ตลาดใหญ่ คือ กทม. และปริมณฑล เริ่มมีสูงขึ้นมาก จนผู้ประกอบการเหล่านี้เริ่มมองหาแหล่งที่ตั้งโรงงานในจังหวัดที่อยู่ห่างไกลออกไปบ้าง แต่ก็ไม่ถึงกับไกลจากตลาดใหญ่มากนัก

3.2.2 ปัจจัยต่างๆ ที่มีความสำคัญต่อการเลือกที่ตั้งโรงงาน

ในการออกแบบสอบถามเพื่อการสำรวจกิจการอุตสาหกรรมในการศึกษานี้ ได้คำนึงถึงปัจจัยต่างๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แต่มิได้ถามถึงลำดับความสำคัญของปัจจัยต่างๆ และลำดับความสำคัญนี้ จะพิจารณาจากปัจจัยต่างๆ ที่มีผู้ตอบมาว่าเป็นปัจจัยสำคัญอยู่เป็นจำนวนมาก ตารางที่ 3.7 แสดงถึงผลการสำรวจในข้อนี้ ถ้าดูจากความถี่ของคำตอบในระหว่างปัจจัยสำคัญต่างๆ จะเห็นว่าปัจจัยที่มีความสำคัญมาก 6 ประการ ตามลำดับคือ

1. การตั้งอยู่ใกล้กับตลาด
2. ความสะดวกในการขนส่ง
3. การอยู่ใกล้กับแหล่งวัตถุดิบ
4. ความพร้อมของน้ำประปาและไฟฟ้า
5. ข้อพิจารณาทางด้านราคาที่ดิน และ
6. ความสะดวกในการจ้างแรงงาน

สำหรับข้อพิจารณาด้านอื่นๆ คือ การอยู่ใกล้อุตสาหกรรมต่อเนื่อง ความสะดวกในการติดต่อกับหน่วยงานทางราชการและธุรกิจทั่วไป ความสะดวกทางด้านบริการซ่อมแซมเครื่องจักร ความสะดวกในการกำจัดของเสียจากการผลิต ดูจะมีความสำคัญน้อยกว่ามาก

อันที่จริง ข้อที่ 1 (ใกล้ตลาด) และ 3 (ใกล้แหล่งวัตถุดิบ) มีความเกี่ยวเนื่องกับข้อ 7 (การขนส่งสะดวก) อยู่มาก เนื่องจากสิ่งที่จะทำการขนส่งที่สำคัญก็คือสินค้าและวัตถุดิบนั่นเอง ฉะนั้นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการขนส่งสินค้าและวัตถุดิบ จึงเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก อย่างไรก็ตาม การอยู่ใกล้ตลาดนั้นก็มีความหมายกว้างกว่าการประหยัดค่าขนส่งสินค้า ซึ่งน่าจะหมายรวมถึงความสะดวกในการติดต่อกับลูกค้าหรือการเข้าถึงลูกค้าด้วย นอกจากนั้นความสะดวกทางด้านขนส่งสินค้า ยังหมายรวมถึงการตั้งอยู่ในทำเลที่มีถนนเข้าถึงได้ดี สามารถติดต่อธุรกิจได้สะดวกอีกด้วย

ปัจจัยที่มีความสำคัญมากที่รองลงมาจากตลาดและวัตถุดิบ คือ ความพร้อมมูลของสิ่ง
สาธารณูปโภคทางด้านน้ำและไฟฟ้า ซึ่งอาจหมายรวมถึงสิ่งสาธารณูปโภคทางด้านอื่นๆ ด้วย

การมีผู้ให้คำตอบมากในข้อเกี่ยวกับราคาที่ดิน แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของปัจจัยทาง
ด้านค่าใช้จ่ายในการจัดตั้ง โรงงานอุตสาหกรรมต่อการตัดสินใจเลือกที่ตั้ง เป็นที่ทราบกันว่า ราคา
ที่ดินในเขต กทม. และจังหวัดใกล้เคียงพุ่งสูงขึ้นมากในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา ทั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นผล
สืบเนื่องมาจากการเก็งกำไรในที่ดิน และที่ดินที่มีถนนตัดผ่าน ราคาที่ดินที่จะพุ่งสูงขึ้นมาก นอกจาก
ในเขต กทม. และปริมณฑลแล้ว ที่ดินในจังหวัดที่เป็นเมืองศูนย์กลางในเขตภูมิภาคเช่น เชียงใหม่
และในจังหวัดที่คาดกันว่าจะมีการสร้างเขตอุตสาหกรรมและเขตชุมชน หรือสถานที่การท่องเที่ยว
เช่น ระยอง ชลบุรี ก็จะมีราคาที่ดินสูงขึ้นเช่นกัน การเก็งกำไรในราคาที่ดินนี้ ถ้ามองใน
ด้านหนึ่ง จะเป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นให้กิจการอุตสาหกรรม กระจายออกไปสู่จังหวัดหรือท้องถิ่น
ที่ยังมีราคาที่ดินไม่สูงนัก และก็ยังมีความสะดวกทางการอยู่ไม่ไกลจากตลาดและแหล่งวัตถุดิบ
รวมทั้งวัตถุดิบและสินค้าชั้นกลางที่ต้องนำเข้าจากต่างประเทศ เช่น จังหวัดต่างๆ ในเขตที่อยู่รอบ
นอก กทม. และปริมณฑล เราอาจคาดหมายกันได้ว่า ในอนาคตข้างหน้าเมื่อราคาที่ดินในจังหวัด
เหล่านี้เพิ่มสูงขึ้น และความแออัดของ กทม. และปริมณฑลเริ่มแผ่กระจายไปสู่จังหวัดเหล่านี้
นี้อุตสาหกรรมต่างก็อาจขยายสถานที่การลงทุนทางอุตสาหกรรม ไปสู่จังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกับ
จังหวัดที่อยู่รอบนอก กทม. เหล่านี้อีกทอดหนึ่ง การขยายตัวในขอบเขตอุตสาหกรรมในลักษณะ
เช่นนี้ จะมีผลทำให้มีการสร้างชุมชนทางธุรกิจอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดขึ้นในประเทศไทย และแม้
จะทำให้ความแออัดของกิจกรรมอุตสาหกรรมใน กทม. และปริมณฑลลดน้อยลงไป หรือไม่เพิ่ม
ความรุนแรงมากขึ้น แต่ก็จะมีผลทำให้ความเหลื่อมล้ำระหว่างภูมิภาคต่างๆ คือ ภาคกลาง เมื่อ
เทียบกับภูมิภาคอื่นๆ มีมากขึ้น

ถ้าพิจารณาจากคำตอบของกิจการที่ตั้งอยู่ในต่างภูมิภาคกัน จะเห็นว่า กิจการอุตสาหกรรมที่
ตั้งอยู่ในจังหวัดต่างๆ ในภาคกลางที่อยู่รอบนอก กทม. และปริมณฑล จะให้ความสำคัญแก่ปัจจัยทางด้าน
การตลาดมากกว่า โดยเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่นๆ สิ่งที่น่าสนใจคือกิจการที่ตั้งอยู่ใน กทม.
และปริมณฑลเอง กลับมีผู้ตอบว่าการตั้งอยู่ใกล้ตลาดเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเลือกแหล่งที่ตั้งน้อย
มาก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่ากิจการเหล่านี้ได้มีการตั้งอยู่ "ในตลาด" อยู่แล้ว คำถามที่ถามว่า
"ใกล้ตลาด" เขาจึงเห็นว่าไม่สำคัญ อย่างไรก็ตาม ความสำคัญของปัจจัย ความสะดวกของ
การคมนาคมขนส่งที่มองเห็นโดยชาว กทม. โดยเปรียบเทียบกับกิจการในภูมิภาคอื่นๆ อาจจะ
สะท้อนให้เห็นว่ากิจการเหล่านี้มีการเห็นถึงความสำคัญของการอยู่ใกล้ตลาดบ้าง

สำหรับการตั้ง โกลด์แหล่งวัตถุดิบนั้น กิจกรรมในภูมิภาคจะให้ความสำคัญมากกว่ากิจกรรมที่ตั้งอยู่ใน กทม. และปริมณฑลอยู่มาก โดยเฉพาะกิจกรรมในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งให้ความสำคัญแก่ปัจจัยทางด้านวัตถุดิบมากกว่ากิจกรรมในภาคอื่นๆ ทั้งนี้อาจสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของกิจกรรมอุตสาหกรรมที่อยู่ในข่ายการสำรวจในภูมิภาคนี้ ซึ่งมีกิจกรรมในอุตสาหกรรมอาหารอยู่เป็นจำนวนมาก

สำหรับความสะดวกในการจ้างแรงงานนั้น กลับปรากฏว่ากิจกรรมใน กทม. และปริมณฑลไม่ได้ให้ความสำคัญแก่ปัจจัยนี้มากรายนัก เมื่อเทียบกับกิจกรรมในภูมิภาค ในกรณีนี้อาจแปลความหมายได้เช่นเดียวกับกรณีการตั้งอยู่ใกล้ตลาด คือการที่กิจกรรมใน กทม. และปริมณฑลมีการเห็นความสำคัญในข้อนี้น้อยราย อาจเป็นเพราะว่าโรงงานที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคนี้ เมื่อเทียบกับกิจกรรมที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคอื่นๆ แล้ว มักไม่มีปัญหาในเรื่องการหาคนงานน้อยกว่า โดยเฉพาะทางด้านคนงานที่มีฝีมือ จึงมองข้ามความสำคัญของความสะดวกในการจ้างคนงานไป

การพิจารณาจากขนาดของกิจการ พบว่ากิจการขนาดย่อมจะให้ความสำคัญมากกับปัจจัยทางด้านการตลาด ความสะดวกในการขนส่ง และความพร้อมด้านสิ่งสาธารณูปโภค (น้ำและไฟ) ในขณะที่กิจการขนาดใหญ่ที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาค โดยเฉลี่ยแล้วจะให้ความสำคัญแก่ความสามารถในการขนส่งสินค้า และการอยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบมากกว่าสิ่งอื่นๆ

เมื่อพิจารณาตามประเภทอุตสาหกรรม ในระดับ TSIC 3 หลัก จะเห็นว่า มีกลุ่มอุตสาหกรรม 5 กลุ่ม คือ อาหาร (311-312) ยาสูบ (314) กระดาษ (34) ผลิตภัณฑ์เคมีอื่นๆ (352) และเครื่องปั้นดินเผา (361) ที่มีกิจการที่ตอบว่า การอยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบเป็นปัจจัยสำคัญในการเลือกที่ตั้งอุตสาหกรรม ในจำนวนที่มากกว่าผู้ตอบที่ให้ความสำคัญแก่ปัจจัยด้านการตลาด สำหรับอุตสาหกรรมที่น่าจะพึ่งวัตถุดิบมากเช่นกัน เช่นผลิตภัณฑ์ไม้ (331) ผลิตภัณฑ์ยาง (355) และผลิตภัณฑ์โลหะอื่นๆ (369) ก็มีผู้ตอบที่ให้ความสำคัญแก่ปัจจัยทางด้านวัตถุดิบมากเช่นกัน แต่ยังมีอยู่น้อยกว่าปัจจัยทางการอยู่ใกล้กับตลาด แต่สำหรับกิจกรรมอุตสาหกรรมที่มีลักษณะเป็นการพึ่งตลาด (market-oriented industries) เช่น ผลิตภัณฑ์โลหะและเครื่องจักรกล (382) เครื่องไฟฟ้า (383) และอุปกรณ์ขนส่ง (384) ได้ให้ความสำคัญแก่ปัจจัยด้านการตลาดที่มากกว่าอย่างชัดเจน สำหรับความสะดวกในด้านการขนส่ง จะมีการให้ความสำคัญเป็นพิเศษในอุตสาหกรรมไม้และเฟอร์นิเจอร์ ผลิตภัณฑ์โลหะ และเครื่องจักรกล นอกจากนี้กิจกรรมในกลุ่มเครื่องจักรกลและอุปกรณ์ขนส่ง ได้ให้ความสำคัญแก่ความสะดวกในเรื่องบริการซ่อมแซมเครื่องจักรมากกว่ากลุ่มอื่นๆ สำหรับความสะดวกในการจำกัดของเสียจากการผลิต ซึ่งมีผู้ตอบค่อนข้างน้อยรายนั้น ปรากฏว่า มีผู้ตอบมากโดยเปรียบเทียบในกลุ่มอุตสาหกรรมอาหาร เคมีภัณฑ์ และเครื่องจักรกล นอกจากนี้ อุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์โลหะและเครื่องจักรกล อุปกรณ์

ขนส่ง ยังให้ความสำคัญแก่ความสะดวกในการจัดหาแรงงานมากกว่ากิจการในอุตสาหกรรมอื่นๆ แต่กิจการในอุตสาหกรรมสิ่งทอ ผลิตภัณฑ์ไม้ และผลิตภัณฑ์โลหะก็ให้ความสำคัญกับปัจจัยนี้มากเช่นกัน

ผลการศึกษาที่กล่าวมาข้างต้น มีความสอดคล้องกับผลการศึกษาก่อนหน้านี้ในประเทศไทย เช่น ในโครงการ Rural Off-Farm Employment (Mead, 1982) ซึ่งสรุปได้ว่าปัจจัยทั่วๆ ไป ที่มีความสำคัญต่อการก่อกำเนิดและการขยายตัวของอุตสาหกรรมในชนบท คือ

1. ความต้องการสินค้าของคนในท้องถิ่น
2. การอยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบ
3. การมีคนงานที่มีทักษะในการผลิต และ
4. ระดับการพัฒนาของสิ่งสาธารณูปโภค

นอกจากนี้ การศึกษาปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเลือกที่ตั้งอุตสาหกรรมของ Tingsabadh (1982) ซึ่งได้วิเคราะห์ถึงสาเหตุของการกระจุกตัวของอุตสาหกรรมในส่วนกลางและปัจจัยสำคัญที่ทำให้กิจการอุตสาหกรรมเลือกที่ตั้งใน กทม. และในที่อื่นๆ โดยการสำรวจกิจการอุตสาหกรรมต่างๆ ใน กทม. และในจังหวัดอื่นๆ อย่างละ 50 กิจการ และสรุปว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้กิจการตั้งอยู่ใน กทม. เนื่องจากได้รับประโยชน์ต่างๆ จากการตั้งอยู่ในเมืองใหญ่ เช่น การประหยัดค่าขนส่ง ความพร้อมมูลของสิ่งอำนวยความสะดวก และบริการต่างๆ และอยู่ใกล้อุตสาหกรรมต่อเนื่อง ซึ่งในกรณีของการอยู่ใกล้อุตสาหกรรมต่อเนื่องนี้ ในการศึกษาของเราพบว่า ยังมีความสำคัญน้อยเมื่อเทียบกับปัจจัยทางด้าน ตลาด วัตถุดิบ ค่าขนส่ง และสิ่งสาธารณูปโภค

ผลการสำรวจของเรายังคงค่อนข้างสอดคล้องกับผลการศึกษาในเรื่องปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการเลือกที่ตั้งอุตสาหกรรมในประเทศอื่นๆ เช่น Lee and Cho (1985) ซึ่งศึกษาในกรณีของเมือง Seoul ในเกาหลี ซึ่งพบว่าลักษณะของกิจการทางด้านสินค้าที่ผลิต ความต้องการแรงงานฝีมือ ขนาดพื้นที่ของโรงงาน และสัดส่วนของแรงงานที่มีฝีมือ ฯลฯ มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเลือกที่ตั้งโรงงาน และการตั้งใกล้ตลาด วัตถุดิบ และการคมนาคมขนส่ง เป็นปัจจัยที่มีความสำคัญในการเลือกที่ตั้งโรงงาน แต่สิ่งที่แตกต่างกันจากผลการศึกษาของเมือง Seoul นี้ คือ Lee และ Cho พบว่า ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการพิจารณาย้ายสถานที่ตั้งโรงงานคือ ราคาที่ดิน และสิ่งปลูกสร้าง การอยู่ใกล้ลูกค้าและแหล่งวัตถุดิบ และการเข้าถึงบริการของรัฐ ในขณะที่ความสะดวกในการหาคนงาน อัตราค่าจ้างและคุณภาพและราคาของสิ่งสาธารณูปโภคเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญน้อยโดยเปรียบเทียบ ซึ่งในการศึกษาของเรา นี้ ไม่ได้ศึกษาถึงกรณีการเคลื่อนย้ายสถานที่ตั้งโรงงาน นอกจากนี้ ผลการสำรวจของเรายังชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของสิ่งสาธารณูปโภค และความไม่

สำคัญของการเข้าถึงบริการของรัฐ ซึ่งแตกต่างกับกรณีของเกาหลี ซึ่งการเข้าถึงบริการของรัฐ นับว่าเป็นปัจจัยสำคัญต่อการเคลื่อนย้ายสถานที่ตั้ง โรงงาน

สิ่งที่ยังขาดอยู่ของการศึกษานี้ คือ การประเมินผลของนโยบายของรัฐต่อการเลือกที่ตั้ง อุตสาหกรรม ทั้งนี้เป็นเพราะว่าในกรณีของไทย แม้จะมีการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมและมีการ กำหนดเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมโดยคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงบ่อย ครั้ง แต่ก็ยังไม่มียุทธศาสตร์ทางด้านสถานที่ตั้ง โรงงานอุตสาหกรรมที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม การ ศึกษาในประเทศอื่นๆ เช่น ของ Townrose (1983) ในบราซิล หรือของ Herrin and Pernia (1987) ในฟิลิปปินส์ ชี้ให้เห็นว่า ปัจจัยที่ผู้ประกอบการเห็นว่ามีผลสำคัญมากต่อการ เลือกที่ตั้งอุตสาหกรรม คือ การอยู่ใกล้ตลาด การมีสิ่งสาธารณูปโภค โดยเฉพาะการไฟฟ้า โทรคมนาคมและการขนส่ง ความสะดวกในการติดต่อธุรกิจ และการมีที่ดินที่เหมาะสมแก่การประกอบ และขยายกิจการ ซึ่งค่อนข้างจะสอดคล้องกับผลการสำรวจของเราในที่นี้ แต่สำหรับสิ่งจูงใจ ต่างๆ ของรัฐ เช่น การยกเว้นภาษีในลักษณะต่างๆ การศึกษาในบราซิล และฟิลิปปินส์ พบว่ามี ความสำคัญต่อการตัดสินใจเลือกที่ตั้งกิจการน้อยมาก อย่างไรก็ตาม ข้อกำหนดและข้อเสนอแนะ ของรัฐเกี่ยวกับที่ตั้งอุตสาหกรรม นับว่ามีอิทธิพลต่อการเลือกที่ตั้งอุตสาหกรรมพอสมควร ผลการ ศึกษาที่น่าจะไม่แตกต่างกับกรณีของไทยมากนัก

ตารางที่ 3.1
การศึกษาของเจ้าของกิจการหรือผู้ถือหุ้นรายใหญ่

(หน่วย: จำนวนโรงงานตัวอย่าง)

ระดับการศึกษา	กรุงเทพฯ และปริมณฑล	จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	รวม
ไม่มีการศึกษา	1 (0.86)	13 (6.10)	13 (6.07)	6 (2.84)	9 (4.17)	42 (4.33)
ประถมศึกษา	29 (25.00)	80 (37.6)	79 (36.92)	97 (45.97)	82 (37.96)	367 (37.84)
มัธยมศึกษา	30 (25.86)	63 (29.58)	67 (31.31)	47 (22.27)	79 (36.57)	286 (29.48)
อาชีวศึกษา	17 (14.66)	13 (6.10)	24 (11.21)	19 (9.00)	18 (8.33)	91 (9.38)
ปริญญาตรี และสูงกว่า	37 (31.90)	38 (17.84)	30 (14.02)	40 (18.96)	20 (9.26)	165 (17.01)
อื่นๆ	2 (1.72)	6 (2.82)	1 (0.47)	2 (0.95)	8 (3.70)	19 (1.96)
รวม	116 (100.00)	213 (100.00)	214 (100.00)	211 (100.00)	216 (100.00)	970 (100.00)

หมายเหตุ: ข้อมูลในวงเล็บคือร้อยละ

ที่มา: การสำรวจในโครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 3.2
อายุของผู้ประกอบการ

(หน่วย: จำนวนโรงงานตัวอย่าง)

ภูมิภาค	ช่วงอายุ					รวม
	20 - 29	30 - 39	40 - 49	50 - 59	60 ขึ้นไป	
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	6 (5.13)	33 (28.21)	53 (45.30)	20 (17.09)	5 (4.27)	117 (100.00)
จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	8 (3.70)	64 (29.63)	55 (25.46)	62 (28.70)	27 (12.50)	216 (100.00)
ภาคเหนือ	15 (6.98)	57 (26.51)	63 (29.30)	57 (26.51)	23 (10.70)	215 (100.00)
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	12 (5.53)	68 (31.34)	66 (30.41)	52 (23.96)	19 (8.76)	217 (100.00)
ภาคใต้	19 (8.72)	76 (34.86)	70 (32.11)	36 (16.51)	17 (7.80)	218 (100.00)
รวม	60 (6.10)	298 (30.20)	307 (31.23)	227 (23.09)	91 (9.26)	983 (100.00)

หมายเหตุ: ข้อมูลในวงเล็บคือร้อยละ

ที่มา: การสำรวจในโครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการ
พัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 3.3
อาชีพของผู้ประกอบการก่อนที่จะมาตั้งกิจการปัจจุบัน
(หน่วย: จำนวนโรงงานตัวอย่าง)

อาชีพ	กรุงเทพฯ และปริมณฑล	จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	รวม
ค้าขาย	34 (29.57)	53 (24.54)	50 (24.27)	76 (36.36)	38 (17.51)	251 (26.06)
เป็นเจ้าของโรงงานอุตสาหกรรม	24 (20.87)	31 (14.35)	22 (10.68)	29 (13.88)	25 (11.52)	131 (13.60)
ช่วยงานในโรงงานอุตสาหกรรม ของครอบครัว	15 (13.04)	34 (15.74)	24 (11.65)	14 (6.70)	13 (5.99)	100 (10.38)
รับจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม	11 (9.57)	42 (19.44)	44 (21.36)	35 (16.75)	55 (25.35)	187 (19.42)
รับจ้างในธุรกิจที่ไม่ใช่โรงงานอุตสาหกรรม	7 (6.09)	11 (5.09)	18 (8.74)	13 (6.22)	22 (10.14)	71 (7.37)
ช่วยกิจการครอบครัวซึ่งไม่ใช่ โรงงานอุตสาหกรรม	5 (4.35)	7 (3.24)	14 (6.80)	10 (4.78)	6 (2.76)	42 (4.36)
รับราชการ/งานรัฐวิสาหกิจที่ไม่ใช่โรงงาน	6 (5.22)	4 (1.85)	10 (4.85)	1 (0.48)	10 (4.61)	31 (3.22)
อาชีพอิสระ	3 (2.61)	8 (3.70)	2 (0.97)	5 (2.39)	9 (4.15)	27 (2.80)
เกษตรกรรวม	1 (0.87)	8 (3.70)	14 (6.80)	12 (5.74)	19 (8.76)	54 (5.61)
จำไม่ได้	3 (2.61)	6 (2.78)	5 (2.43)	1 (0.48)	3 (1.38)	18 (1.87)
อื่นๆ	2 (1.74)	5 (2.31)	1 (0.49)	4 (1.91)	5 (2.30)	17 (1.77)
ไม่ระบุ	4 (3.48)	7 (3.24)	2 (0.97)	9 (4.31)	12 (5.53)	34 (3.53)
รวม	115 (100.0)	216 (100.0)	206 (100.0)	209 (100.0)	217 (100.0)	963 (100.0)

หมายเหตุ: ข้อมูลในวงเล็บคือร้อยละ

ที่มา: การสำรวจในโครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 3.4
สาเหตุที่เจ้าของหรือผู้ถือหุ้นรายใหญ่เลือกทำกิจการประเภทนี้

(หน่วย: จำนวนโรงงานตัวอย่าง)

สาเหตุที่เลือกทำกิจการนี้	กรุงเทพฯ และปริมณฑล	จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	รวม
เห็นว่ามิตลาดอยู่	64 (37.65)	85 (29.93)	87 (28.25)	107 (36.39)	98 (30.72)	441 (32.07)
ตัวเอง/คนในครอบครัวมีความรู้ ในกิจการอย่างนี้อยู่แล้ว	43 (25.29)	79 (27.82)	109 (35.39)	76 (25.85)	97 (30.41)	404 (29.38)
มีผู้ร่วมหุ้น/พนักงาน ที่รู้จักเทคนิคการผลิต	9 (5.29)	11 (3.87)	8 (2.60)	7 (2.38)	16 (5.02)	51 (3.71)
มีผู้ร่วมหุ้น/พนักงานที่รู้เรื่องตลาด	5 (2.94)	6 (2.11)	3 (0.97)	4 (1.36)	13 (4.08)	31 (2.25)
ญาติพี่น้อง/เพื่อนแนะนำ	16 (9.41)	27 (9.51)	35 (11.36)	39 (13.27)	38 (11.91)	155 (11.27)
เป็นกิจการของครอบครัวที่สืบทอดกันมา	24 (14.12)	53 (18.66)	45 (14.61)	32 (10.88)	31 (9.72)	185 (13.45)
อื่นๆ	9 (5.29)	23 (8.10)	21 (6.82)	29 (9.86)	26 (8.15)	108 (7.85)
รวม	170 (100.00)	284 (100.00)	308 (100.00)	294 (100.00)	319 (100.00)	1375 (100.00)

หมายเหตุ: ข้อมูลในวงเล็บคือร้อยละ

ที่มา: การสำรวจในโครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 3.5
พื้นที่เพิ่มเติมของเจ้าของหรือผู้ถือหุ้นรายใหญ่

(หน่วย: จำนวนโรงงานตัวอย่าง)

พื้นที่เพิ่มเติม	กรุงเทพฯ และปริมณฑล	จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	รวม
จังหวัดนี้	50 (42.02)	148 (68.52)	133 (62.15)	127 (58.26)	118 (54.88)	576 (58.66)
จังหวัดอื่นในภาคที่ทำการสัมภาระ	8 (6.72)	20 (9.26)	27 (12.62)	17 (7.80)	41 (19.07)	113 (11.51)
จังหวัดอื่นในภาคอื่นที่ไม่ใช่ กทม. และปริมณฑล	6 (5.04)	14 (6.48)	21 (9.81)	29 (13.30)	17 (7.91)	87 (8.86)
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	48 (40.34)	25 (11.57)	27 (12.62)	38 (17.43)	35 (16.28)	173 (17.62)
ต่างประเทศ	7 (5.88)	9 (4.17)	6 (2.80)	4 (1.83)	7 (3.26)	33 (3.36)
รวม	119 (100.00)	216 (100.00)	214 (100.00)	218 (100.00)	215 (100.00)	982 (100.00)

หมายเหตุ: ข้อมูลในวงเล็บคือร้อยละ

ที่มา: การสำรวจในโครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 3.6
สาเหตุที่เลือกตั้งกิจการในพื้นที่ปัจจุบัน

(หน่วย: จำนวนโรงงานตัวอย่าง)

ภูมิภาค	สาเหตุที่เลือกตั้งกิจการในพื้นที่ปัจจุบัน					รวม
	1	2	3	4	5	
กรุงเทพฯ และปริมณฑล	45 (54.22)	7 (8.43)	4 (4.82)	18 (21.69)	9 (10.84)	83 (100.00)
จังหวัดอื่น ๆ ในภาคกลาง	116 (62.03)	21 (11.23)	3 (1.60)	33 (17.65)	14 (7.49)	187 (100.00)
ภาคเหนือ	128 (64.32)	31 (15.58)	10 (5.03)	24 (12.06)	6 (3.02)	199 (100.00)
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	114 (60.64)	21 (11.17)	11 (5.85)	26 (13.83)	16 (8.51)	188 (100.00)
ภาคใต้	120 (61.86)	24 (12.37)	3 (1.55)	36 (18.56)	11 (5.67)	194 (100.00)
รวม	523 (61.64)	104 (12.22)	31 (3.64)	137 (16.10)	56 (6.59)	851 (100.00)

หมายเหตุ: 1 = เป็นถิ่นกำเนิดเดิม/เคยอยู่มานานหลายปี
2 =ญาติ/เพื่อนซึ่งเป็นคนจังหวัดคนแ่ละ/ชักชวน
3 = ญาติ/เพื่อนซึ่งเป็นคนจังหวัดอื่นแ่ละ/ชักชวน
4 = เคยติดต่อธุรกิจ ในท้องถิ่นมาก่อน
5 = อื่นๆ

ข้อมูลในวงเล็บคือร้อยละ

ที่มา: การสำรวจในโครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

ตารางที่ 3.7
ปัจจัยสำคัญที่พิจารณาเมื่อเลือกที่ตั้งโรงงาน จำแนกตามภูมิภาค
(หน่วย: จำนวนโรงงานตัวอย่าง)

ปัจจัยที่พิจารณา	กรุงเทพฯ และปริมณฑล	จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง	ภาคเหนือ	ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ภาคใต้	รวม
ใกล้ตลาด	47 (15.77)	110 (23.40)	92 (19.05)	67 (16.03)	90 (18.67)	406 (18.87)
ใกล้แหล่งวัตถุดิบ	19 (6.38)	64 (13.62)	66 (13.66)	73 (17.46)	74 (15.35)	296 (13.76)
สะดวกในการจ้างแรงงาน	37 (12.42)	42 (8.94)	64 (13.25)	38 (9.09)	32 (6.64)	213 (9.90)
น้ำไม่มีอยู่แล้ว	48 (16.11)	58 (12.34)	69 (14.29)	31 (7.42)	48 (9.96)	254 (11.81)
ใกล้อุตสาหกรรมต่อเนื่อง	12 (4.03)	16 (3.40)	7 (1.45)	10 (2.39)	22 (4.56)	67 (3.11)
ราคาที่ดิน/ค่าเช่าต่ำ	34 (11.41)	27 (5.74)	64 (13.25)	47 (11.24)	67 (13.90)	239 (11.11)
การขนส่งสะดวก	64 (21.48)	85 (18.09)	62 (12.84)	75 (17.94)	74 (15.35)	360 (16.74)
ติดต่อหน่วยราชการและธุรกิจ ทั่วไปสะดวก	11 (3.69)	12 (2.55)	10 (2.07)	8 (1.91)	18 (3.73)	59 (2.74)
สะดวกในเรื่องบริการซ่อมแซม เครื่องจักรเครื่องมือ	7 (2.35)	12 (2.55)	23 (4.76)	8 (1.91)	9 (1.87)	59 (2.74)
สะดวกในการกำจัดของเสีย จากการผลิต	4 (1.34)	10 (2.13)	8 (1.66)	10 (2.39)	12 (2.49)	44 (2.05)
อื่นๆ	15 (5.03)	34 (7.23)	18 (3.73)	51 (12.20)	36 (7.47)	154 (7.16)
รวม	298 (100.00)	470 (100.00)	483 (100.00)	418 (100.00)	482 (100.00)	2151 (100.00)

หมายเหตุ: ข้อมูลในวงเล็บคือร้อยละ

ที่มา: การสำรวจในโครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท, สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2532.

4. สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะทางนโยบาย

4.1 สรุปผลการศึกษา

ระดับการพัฒนาอุตสาหกรรม พิจารณาจากสัดส่วนของภาคอุตสาหกรรมต่อผลิตภัณฑ์มวลรวม ในภูมิภาคต่างๆ มีความเหลื่อมล้ำกันมาก และในภูมิภาคเดียวกัน ก็มีจังหวัดที่มีระดับการพัฒนา อุตสาหกรรมที่แตกต่างกันอยู่มาก

กิจการทางอุตสาหกรรมมีการกระจุกตัวใน กทม. และจังหวัดใกล้เคียง ในปี 2530 ร้อยละ 76.8 ของมูลค่าเพิ่มในภาคอุตสาหกรรมเกิดจากการผลิตใน กทม. และปริมณฑล ถ้ารวม จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางเข้าไปด้วยแล้ว มูลค่าเพิ่มในภาคอุตสาหกรรมทั้งหมด (รวมทั้ง กทม.) จะสูงถึงร้อยละ 89.1 และภูมิภาคอื่นๆ ในประเทศมีส่วนแบ่งในการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมเพียง ประมาณร้อยละ 10 เท่านั้น

ลักษณะการกระจุกตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรมตามภูมิภาค มิได้ลดน้อยลง แต่กลับมีแนวโน้ม เพิ่มขึ้นเมื่อเวลาผ่านไป การพิจารณาจากสัดส่วนของมูลค่าเพิ่ม และการจ้างงานในภาค อุตสาหกรรม ตลอดจนการกระจายตามภูมิภาคของ โรงงานอุตสาหกรรม มีผลออกมาที่สอดคล้องกัน คือ แม้การขยายตัวของกิจกรรมใน กทม. เอง จะชะลอตัวลงในช่วงประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา แต่จังหวัดในปริมณฑล และจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง มีอัตราการขยายตัวในภาคอุตสาหกรรมที่สูง มาก และสัดส่วนของกิจกรรมทางอุตสาหกรรมของภาคกลาง (รวมทั้ง กทม.) จะเพิ่มขึ้นตาม กาลเวลา ในระหว่างปี 2524 ถึง 2530 จังหวัดในภาคกลางอื่นๆ มีอัตราการขยายตัวใน กิจกรรมอุตสาหกรรม สูงที่สุด รองลงมาคือ กทม. และปริมณฑล และภาคใต้มีอัตราการขยายตัว ต่ำสุด

เมื่อพิจารณาจากโครงสร้างอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ พบว่า ความหลากหลายของ กิจกรรมอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดนอก กทม. และปริมณฑลมีอยู่น้อย โดยเฉพาะจังหวัดที่อยู่ห่าง ไกลจาก กทม. ที่ไม่ได้เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของภูมิภาค ไม่เพียงแต่มีโรงงานอุตสาหกรรม น้อยแล้ว ยังมีการผลิตสินค้าเพียงไม่กี่ประเภทด้วย ประเภทของ โรงงานอุตสาหกรรมที่พบบ่อย ยกเว้นโรงสีข้าว มีผลิตภัณฑ์อาหาร ผลิตภัณฑ์ไม้และเฟอร์นิเจอร์ เครื่องปั้นดินเผา และผลิต ภัณฑ์ท่อโลหะอื่นๆ ผลิตภัณฑ์โลหะและเครื่องจักรกล และอุปกรณ์การขนส่ง ซึ่งมีลักษณะเป็นการ แปรรูปสินค้าขั้นปฐม ผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในการก่อสร้าง และกิจกรรมประเภทบริการซ่อมแซม ในบาง จังหวัดอาจมีสินค้าหัตถกรรมพื้นเมืองอยู่ด้วย

การแยกแยะองค์ประกอบโดยวิธีการศึกษา Shift-Share แสดงให้เห็นว่า การขยายตัวทางเศรษฐกิจโดยส่วนรวมมีผลสำคัญที่สุดต่อการขยายตัวในภาคอุตสาหกรรม และในภูมิภาคอื่นๆ นอกจาก กทม. และภาคกลาง ความสามารถในการแข่งขันในภาคอุตสาหกรรมอ่อนมาก คือ มีปัจจัยเฉพาะภูมิภาคติดลบ ในระหว่างปี 2524-2530

ปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการกำหนดระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดต่างๆ คือ ระดับรายได้ของประชาชน จำนวน และความหนาแน่นของประชากร ความพร้อมของสิ่งสาธารณูปโภค ระดับการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและการเงิน และการมีที่ตั้งที่อยู่ใกล้กับ กทม. จังหวัดที่มีรายได้เฉลี่ยต่อหัวสูง มีประชากรมาก ตั้งอยู่ใกล้กับ กทม. มีการพัฒนาทางด้านสถาบันเศรษฐกิจและการเงิน และมีสิ่งสาธารณูปโภคทางด้านน้ำไฟพร้อมมูลกว่า จะมีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมมากกว่าเมื่อเทียบกับจังหวัดที่มีสิ่งเหล่านี้น้อยกว่า การมีแหล่งที่ตั้งใกล้กับหรือห่างไกลจาก กทม. ซึ่งเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของประเทศ นับว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญที่มีส่วนกำหนดระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัดต่างๆ

การพิจารณาความได้เปรียบเชิงเปรียบเทียบ (Revealed Comparative Advantage: RCA) ของการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ พบว่า กทม. และปริมณฑลมีการผลิตสินค้าอุตสาหกรรมมากชนิด และมีความได้เปรียบเปรียบเทียบในการผลิตสินค้าที่หนึ่งตลาด กทม. หรือส่งออก เช่น สิ่งทอ เสื้อผ้า รองเท้า เคมีภัณฑ์ เครื่องไฟฟ้าอิเล็กทรอนิกส์ และอุปกรณ์ขนส่ง ส่วนในภูมิภาคอื่นๆ จะมีความได้เปรียบในเชิงเปรียบเทียบในอุตสาหกรรมน้อยกลุ่ม และมีค่า RCA สูงกว่า 1 ใน อุตสาหกรรมอาหารและเครื่องดื่ม ในทุกภูมิภาค นอกจากนี้ ในภาคกลาง กลุ่มอุตสาหกรรมที่มี RCA สูง คือ ผลิตภัณฑ์โลหะ และกระดาษ ในภาคเหนือมี ผลิตภัณฑ์ไม้ และกระดาษ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมี เครื่องหนัง ผลิตภัณฑ์ไม้ กระดาษ และผลิตภัณฑ์โลหะ และในภาคใต้ ก็มีผลิตภัณฑ์ไม้ ผลิตภัณฑ์ยาง กระดาษ และผลิตภัณฑ์โลหะ โดยทั่วไป ความได้เปรียบเปรียบเทียบของอุตสาหกรรมในแต่ละภูมิภาค จะเกิดขึ้นจากการผลิตในไม่กี่จังหวัด เช่น ค่า RCA ที่สูงของกลุ่มอุตสาหกรรมโลหะในภาคกลาง เกิดจากการผลิตของอุตสาหกรรมในจังหวัดสระบุรี และอุตสาหกรรมเครื่องหนังในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เกิดจากการผลิตของอุตสาหกรรมในจังหวัดขอนแก่น เป็นสำคัญ

กิจการอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดมักมีความเชื่อมโยงกันกับเศรษฐกิจของท้องถิ่นที่กิจการนั้นตั้งอยู่ ในฐานะผู้ผลิตสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดท้องถิ่น ผู้จ้างแรงงานจากคนในท้องถิ่นและใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น โดยทั่วไปแล้ว กิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อมจะมีการพึ่งตลาดท้องถิ่นมาก กลุ่มอุตสาหกรรมที่พบว่า มีการพึ่งพาตลาดท้องถิ่นมาก ได้แก่ อุตสาหกรรมอาหาร

ผลิตภัณฑ์ไม้ และเฟอร์นิเจอร์ ผลิตภัณฑ์โลหะ เครื่องจักรกล และอุปกรณ์ขนส่ง ในระหว่างภูมิภาคต่างๆ กิจกรรมในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีการพึ่งเศรษฐกิจในท้องถิ่นของตนทั้งทางด้านตลาด แรงงานและวัตถุดิบมากกว่าภูมิภาคอื่นๆ

กิจกรรมอุตสาหกรรมต่างจังหวัด มักมีปริมาณการผลิตและการจ้างงานขึ้นลงตามฤดูกาล และมีการใช้กำลังการผลิตไม่เต็มที่ สาเหตุของการผลิตไม่เต็มที่ ที่สำคัญคือข้อจำกัดทางด้านอุปสงค์ของสินค้า และการขาดแคลนวัตถุดิบ กิจกรรมอุตสาหกรรมขนาดย่อมจะมีปัญหานี้มากกว่าโดยเปรียบเทียบ กิจกรรมในภูมิภาคจะมีสัดส่วนของการผลิตไม่สม่ำเสมอ และการใช้กำลังการผลิตไม่เต็มที่สูงกว่ากิจกรรมใน กทม. และปริมณฑล

ปัญหาการประกอบการที่สำคัญของกิจกรรมอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด จะพบมากในปัญหาที่เกี่ยวข้องกับข้อจำกัดทางด้านตลาด วัตถุดิบ เงินทุน และแรงงาน การขาดแคลนแรงงานที่มีฝีมือกำลังเป็นปัญหามากสำหรับกิจการขนาดย่อมที่ต้องอาศัยช่างฝีมือ เช่นกิจการที่อยู่ในกลุ่มอุตสาหกรรมวิศวกรรม การเข้าถึงบริการของรัฐที่จัดโดยหน่วยงานการส่งเสริมอุตสาหกรรมยังมีน้อย กิจกรรมในต่างจังหวัดส่วนใหญ่ไม่เคยรู้จักกับหน่วยงานเหล่านี้มาก่อน และที่เคยใช้บริการมีอยู่น้อยมาก แต่ผู้ที่เคยใช้บริการมักเห็นว่าบริการที่ให้นั้นมีประโยชน์ต่อกิจการมาก

ผู้ประกอบการของกิจกรรมอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดมักมีระดับการศึกษาต่ำ ความรู้และประสบการณ์ในทางธุรกิจนับว่ามีส่วนสำคัญ ในการเอื้ออำนวยให้ผู้ประกอบการทำการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม โดยกลุ่มที่มีพื้นฐานทางธุรกิจอยู่ก่อนมีอยู่เป็นจำนวนมากที่สุด การเห็นว่ามิตลาดรองรับสินค้าเป็นปัจจัยสำคัญที่ชักจูงให้มีการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม และความรู้และประสบการณ์ที่ได้มาจากอุตสาหกรรมประเภทเดียวกัน มีส่วนเกื้อหนุนต่อการก่อตั้งกิจการในปัจจุบัน

กว่าครึ่งของผู้ประกอบการอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดที่อยู่ในการสำรวจ มีภูมิลำเนาอยู่ในจังหวัดที่กิจการนั้นตั้งอยู่ และสาเหตุสำคัญของการเลือกที่ตั้งโรงงานอุตสาหกรรมที่นั่นตามลำดับความสำคัญ คือ เป็นคนในท้องถิ่นนั้น เคยติดต่อกับธุรกิจกับท้องถิ่นนั้นมาก่อน หรือญาติหรือเพื่อนที่อยู่ในท้องถิ่นนั้น เป็นผู้แนะนำ ผู้ประกอบการท้องถิ่นจะมีสัดส่วนสูงมากในกิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อม

สำหรับผู้ประกอบการจาก กทม. และต่างประเทศ ที่ไปก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรมในเขตภูมิภาค มักจะจำกัดอยู่ในจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกับ กทม. หรือจังหวัดที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจสูงในภูมิภาค เช่นชลบุรีในภาคกลาง นครราชสีมาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเชียงใหม่ใน

ภาคเหนือ จังหวัดที่อยู่ในท้องที่ห่างไกลความเจริญ จะไม่มีผู้สนใจไปทำการลงทุน และกิจกรรมอุตสาหกรรมส่วนใหญ่เกิดจากการก่อตั้งกิจการโดยคนที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเดียวกัน

ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการตัดสินใจเลือกแหล่งที่ตั้งโรงงาน เรียงตามลำดับคือ การอยู่ใกล้ตลาด มีความสะดวกในการขนส่ง อยู่ใกล้แหล่งวัตถุดิบ การมีน้ำไฟอยู่พร้อม ความสูงต่ำของราคาที่ดิน และข้อพิจารณาทางด้านการจ้างคนงาน ปัจจัยอื่นๆ เช่น ความสะดวกในการติดต่อกับหน่วยราชการ การอยู่ใกล้กับอุตสาหกรรมต่อเนื่อง และความสะดวกในการซ่อมแซมเครื่องจักร มีความสำคัญน้อยกว่ามาก โดยเปรียบเทียบ

4.2 ข้อคิดทางนโยบาย

กทม. และปริมณฑลมีข้อได้เปรียบอยู่มาก ในฐานะเป็นแหล่งที่ตั้งของกิจการอุตสาหกรรม และข้อได้เปรียบที่มีอยู่ยากที่จะชดเชยโดยมาตรการใดๆ ทางนโยบายของรัฐ ในช่วง 4-5 ปีที่ผ่านมา กิจการอุตสาหกรรมเริ่มขยายตัวไปในจังหวัดอื่นๆ ในภาคกลาง ซึ่งเป็นจังหวัดที่อยู่ติดกับปริมณฑล เขตพื้นที่ในจังหวัดต่างๆ ที่อยู่ใกล้อยู่รอบๆ กทม. นับวันจะกลายเป็นเขตเศรษฐกิจอุตสาหกรรมที่ใหญ่ขึ้น ถ้ามองในแง่การลดอัตราเพิ่มของความแออัดใน กทม. และปริมณฑลแล้ว วิศวนาการ ดังกล่าวเป็นสิ่งน่ายินดี แต่การที่กิจกรรมอุตสาหกรรมในเขตภาคกลางขยายตัวในอัตราสูงกว่าภูมิภาคอื่นๆ ก็ย่อมหมายความว่า ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างภูมิภาคต่างๆ ของประเทศจะมีมากขึ้นอีกในอนาคต

ปรากฏการณ์อีกอย่างหนึ่งที่น่าสนใจ คือ ในจังหวัดที่เป็นเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของภูมิภาค จะมีการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรมสูง และมีนักลงทุนจาก กทม. และต่างประเทศเข้าไปลงทุนมากขึ้น แต่สำหรับจังหวัดที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจที่ล่าช้า การลงทุนในอุตสาหกรรมส่วนมากจะอาศัยผู้ประกอบการในท้องถิ่น ซึ่งมักจะเป็นกิจการอุตสาหกรรมขนาดเล็ก และมีความเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจในท้องถิ่นสูง การกระจายความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมออกไปสู่จังหวัดต่างๆ ในภูมิภาค จึงมีอยู่เป็นสามลักษณะ คือ

1. การกระจายกิจกรรมอุตสาหกรรมจาก กทม. และปริมณฑลไปสู่จังหวัดอื่นๆ ในภาคกลางที่อยู่ใกล้เคียง
2. การกระจายกิจกรรมอุตสาหกรรมไปสู่จังหวัดที่มีลักษณะเป็น "เมืองหลัก" หรือ "เมืองศูนย์กลาง" ในภูมิภาค และ
3. การกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมอุตสาหกรรมในจังหวัดหรือท้องถิ่นที่ยังด้อยความเจริญทางเศรษฐกิจ

การกระจายกิจกรรมอุตสาหกรรมในลักษณะที่ 1 เป็นการลดอัตราเพิ่มของความแออัดใน กทม. และปริมณฑล และเป็นแนวโน้มที่จะเกิดขึ้นตามธรรมชาติ กล่าวคือเมื่อ กทม. และปริมณฑล มีความแออัดมากขึ้น และมีต้นทุนในการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมสูงขึ้น กิจกรรมอุตสาหกรรมที่ตั้ง ใหม่ก็จะพิจารณาแหล่งที่ตั้งในจังหวัดเหล่านี้เป็นอันดับแรกๆ เนื่องจากตั้งอยู่ไม่ไกลจากตลาดใหญ่ และท่าเรือ และมีสิ่งอำนวยความสะดวกอยู่พร้อมมูลพอควร

สิ่งที่ควรคำนึงถึงประการหนึ่งสำหรับวิวัฒนาการดังกล่าวคือ เขตจังหวัดภาคกลางที่อยู่รอบๆ กทม. นี้ ไม่เพียงแต่จะเป็นเขตอุตสาหกรรมที่ใหญ่ที่สุดของประเทศ แต่ยังเป็นเขตชุมชนที่ใหญ่ ที่สุดด้วย และเขตพื้นที่ที่ใช้ในการเพาะปลูกทางด้าน การเกษตรและป่าไม้ จะลดน้อยลง ในอัตราที่ รวดเร็ว ปัญหาทางสภาพแวดล้อม มลภาวะที่เกิดจากมลพิษและของเสียของกิจการอุตสาหกรรม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติทางด้านป่าไม้และการประมง และการมีเขตพื้นที่สีเขียวลดน้อยลง ก็ จะติดตามมา หากไม่มีการวางแผนไว้เพื่อป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นนี้ แม้ในระยะสั้น การเจริญ เติบโตของอุตสาหกรรมในจังหวัดเหล่านี้ จะเป็นการช่วยระบายนความแออัดของ กทม. และ ปริมณฑล แต่เมื่อเวลาผ่านไป ความแออัดต่างๆ ทางด้านการจราจร มลพิษ ฯลฯ ที่เกิดขึ้นใน กทม. และปริมณฑล ในปัจจุบัน ก็จะแผ่กระจายไปสู่จังหวัดเหล่านี้ จึงน่าจะคิดกันว่า ควรจะมีการ กำหนดเขตพื้นที่อุตสาหกรรม โดยเฉพาะอุตสาหกรรมที่มีมลพิษและของเสียเกิดขึ้นมาก ให้อยู่ใน เขตพื้นที่ในบริเวณหนึ่งหรือไม่ และจะบังคับให้ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมให้ความสนใจในการจัด มลพิษและของเสียที่เกิดจากการผลิตทางอุตสาหกรรมอย่างไร

การสร้างนิคมอุตสาหกรรมโดยรัฐ ไม่น่าจะเป็นวิธีการแก้ปัญหาดังกล่าวที่ดี เพราะกิจการ อุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นจะมีอยู่เป็นจำนวนมาก และการสร้างนิคมอุตสาหกรรมต้องมีการลงทุนก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ มาก โดยหลักการแล้ว กิจการอุตสาหกรรมควรเป็นผู้รับภาระ การจัดมลพิษและของเสียจากอุตสาหกรรม และภาระดังกล่าวนี้ ไม่ควรแบกรับโดยรัฐบาลหรือ ประชาชนผู้เสียภาษีอากร การกำหนดเขตอุตสาหกรรม และการเข้มงวดกวดขันทางด้าน การปล่อย มลพิษและของเสีย จึงเป็นสิ่งที่รัฐน่าจะทำมากกว่า การช่วยลดต้นทุนของนักอุตสาหกรรม โดย การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ในลักษณะนิคมอุตสาหกรรม โดยไม่คิดค่าใช้จ่ายทั้งหมด จากผู้ลงทุนในการสนับสนุนส่งเสริม หรือการให้สิ่งจูงใจทางด้านภาษีอากร และสิทธิประโยชน์ อื่นๆ ก็ไม่น่าจะเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการลงทุนในเขตจังหวัดที่อยู่ใกล้เคียงกับ กทม. และปริมณฑล เนื่องจากแม้ไม่มีการส่งเสริมโดยรัฐ อุตสาหกรรมต่างๆ ก็จะเกิดขึ้นอยู่แล้ว และการเกิด อุตสาหกรรมเหล่านี้ แม้ในด้านหนึ่งเป็นการช่วยเสริมสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจแก่ประเทศ ชาติโดยส่วนรวม แต่ในอีกด้านหนึ่งก็ทำให้เกิดต้นทุนทางสังคมทางด้านต่างๆ ดังที่ได้กล่าวมา รัฐ จึงไม่มีความจำเป็นต้องไปให้การอุดหนุน (subsidy) แก่สิ่งที่จะเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติอยู่แล้ว

สำหรับการกระจายอุตสาหกรรมในลักษณะที่ 2 อาจเกิดขึ้นโดยไม่ต้องมีการสนับสนุนจากรัฐบาลมากนัก อุตสาหกรรมในต่างจังหวัดหรือในเขตภูมิภาคไม่เกิดหรือไม่ขยายตัวเพราะข้อเสียเปรียบต่างๆ ที่มีอยู่มากเมื่อเทียบกับอุตสาหกรรมใน กทม. และปริมณฑล กิจกรรมอุตสาหกรรมจำเป็นต้องมีสิ่งต่างๆ สนับสนุน ในเมืองที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของภูมิภาค สิ่งสนับสนุนเหล่านี้มักมีอยู่พร้อมมูลกว่าในท้องที่อื่นๆ ในภูมิภาคเดียวกัน การสร้างกิจกรรมอุตสาหกรรมในเมืองศูนย์กลางเช่นนี้จึงมีความเป็นไปได้ และเสียค่าใช้จ่ายทางด้านสิ่งสาธารณูปโภคน้อยกว่าอย่างไรก็ดี เมื่อเทียบกับ กทม. และปริมณฑลแล้ว กิจกรรมที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาค แม้จะอยู่ในเมืองศูนย์กลางหรือเมืองหลัก ก็ยังมีข้อเสียเปรียบอยู่มาก ฉะนั้น การสร้างกิจกรรมอุตสาหกรรมขึ้นในจังหวัดเหล่านี้ อาจต้องมีการกระตุ้นโดยรัฐในลักษณะต่างๆ บ้าง เช่น การให้บริการทางด้านข่าวสาร หรือการขจัดสิ่งกีดขวางให้เกิดความไม่สะดวกที่ยังมีเหลืออยู่ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม การให้การส่งเสริมในลักษณะการให้สิ่งจูงใจทางด้านภาษีอากรจะไม่ได้ผลมากนัก ในการกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาค โดยเฉพาะต่อการชักจูงอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งตลาด กทม. และต้องพึ่งการขนส่งระหว่างประเทศทางด้านสินค้าและวัตถุดิบ เพราะกิจการอุตสาหกรรมเหล่านี้สามารถประหยัดต้นทุนได้มากกว่า ถ้าหากตั้งใกล้กับ กทม. กิจการอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นในเมืองหลักในภูมิภาคที่อยู่ห่างไกลจาก กทม. จึงเป็นอุตสาหกรรมที่ต้องพึ่งพาวัตถุดิบในภูมิภาคนั้น หรือผลผลิตสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของภูมิภาค อย่างไรก็ตาม ในเมืองศูนย์กลางที่อยู่ใกล้กับท่าเรือ เช่น ชลบุรี หรือสงขลา หรือในจังหวัดที่อยู่ใกล้กับชายแดนระหว่างไทยและประเทศเพื่อนบ้าน ก็จะมีอุตสาหกรรมที่ผลิตเพื่อการส่งออกเกิดขึ้นด้วย ปัญหาต่างๆ ที่เกิดจากการกระจุกตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นใน กทม. ในปัจจุบัน จะเกิดขึ้นได้ในอนาคตข้างหน้า สำหรับจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมสูงในภูมิภาค การจัดเขตอุตสาหกรรมที่เหมาะสมจึงเป็นสิ่งจำเป็นต้องมีการพิจารณา

ถ้าวัตถุประสงค์ของการกระจายอุตสาหกรรมไปสู่เขตต่างจังหวัด คือ การเพิ่มโอกาสการจ้างงานและรายได้ของชาวต่างจังหวัด และช่วยส่งเสริมให้มีการพัฒนาเศรษฐกิจในเขตพื้นที่ที่มีรายได้ต่ำแล้ว การส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมอุตสาหกรรมในจังหวัดที่มีความล้าหลังทางเศรษฐกิจในลักษณะที่ 3 เป็นสิ่งที่น่าจะได้รับความสะดวกจากรัฐมากเป็นพิเศษ และวิธีการหนึ่งที่จะส่งเสริมการเกิดกิจกรรมอุตสาหกรรมท้องถิ่นเหล่านี้ ก็คือการพัฒนาผู้ประกอบการจากผู้ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่น การส่งเสริมโดยหน่วยงานของรัฐในลักษณะการให้บริการช่วยเหลือทางด้านต่างๆ นอกจากจะช่วยให้เกิดกิจกรรมอุตสาหกรรมขึ้นในจังหวัดเหล่านั้นแล้ว ยังจะช่วยให้กิจการอุตสาหกรรมที่ตั้งอยู่แล้ว มีการปรับปรุงประสิทธิภาพทางด้านการผลิต การตลาด และการจัดการ ซึ่งจะช่วยให้อุตสาหกรรมเหล่านั้นสามารถขยายตัวและมีการพัฒนาในระดับที่สูงขึ้นด้วย การศึกษาถึงประเภทของอุตสาหกรรมในแต่ละท้องที่มีข้อได้เปรียบโดยเปรียบเทียบ และข้อจำกัดต่างๆ ของแต่ละท้อง

ถิ่นทางด้านการพัฒนาอุตสาหกรรม จะช่วยให้การส่งเสริมของรัฐประสบผลสำเร็จมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ในระยะยาวปัจจัยที่มีความสำคัญที่สุดที่จะทำให้เกิดกิจกรรมอุตสาหกรรมในจังหวัดต่างๆ คือ การมีตลาดรองรับสินค้าที่ผลิตขึ้น ฉะนั้น แม้ว่าการสร้างกิจกรรมทางอุตสาหกรรมจะเป็นหนทางหนึ่ง ในการสร้างรายได้และการจ้างงานในท้องถิ่นเหล่านี้ แต่มาตรการอื่นๆ ที่จะเสริมสร้างรายได้ของประชาชนในจังหวัดเหล่านี้ เช่น นโยบายและมาตรการทางด้านเกี่ยวกับการพัฒนาชนบท และราคาสินค้าเกษตร การส่งเสริมการท่องเที่ยว ฯลฯ จะเป็นสิ่งช่วยสนับสนุนให้กิจกรรมอุตสาหกรรมเกิดขึ้นได้ และสามารถขยายตัวต่อไป

ผลการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยต่างๆ ในการเลือกที่ตั้งอุตสาหกรรม และพฤติกรรมของผู้ประกอบการที่มีภูมิฐานะต่างกัน เกี่ยวกับการเลือกที่ตั้งอุตสาหกรรม ชี้ให้เห็นว่า หากทางรัฐบาลมีการกำหนด "เขตส่งเสริมอุตสาหกรรม" ในพื้นที่ครอบคลุมไปถึงหลายๆ จังหวัดดังที่ BOI ทำอยู่ในปัจจุบัน ผู้ประกอบการจากภายนอกภูมิภาคก็มักจะเลือกการลงทุนในจังหวัด หรือท้องที่ที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจสูง และมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่พร้อมกว่าในเขตอุตสาหกรรมเดียวกันนี้ และจะไม่สนใจไปลงทุนในจังหวัดที่อยู่ห่างไกลความเจริญ ด้วยเหตุนี้เอง จึงควรมีการตั้งคำถามว่า คำว่า "การกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาค" นี้ มีความหมายอย่างไร และมีวัตถุประสงค์อะไร หากวัตถุประสงค์หลัก คือ การเสริมสร้างรายได้และการจ้างงานในเขตจังหวัดที่มีรายได้ต่ำ และมีโอกาสการจ้างงานต่ำแล้ว การส่งเสริมการลงทุนในลักษณะให้สิ่งจูงใจแก่ผู้ลงทุนทางด้านภาษีอากร โดยการกำหนดเขตส่งเสริมอย่างกว้างขวางดังที่ทาง BOI ทำอยู่นี้ จะไม่ประสบผลตามวัตถุประสงค์

ผลการศึกษาในโครงการวิจัยนี้ แสดงให้เห็นว่า คำว่า "อุตสาหกรรมภูมิภาค" หรือ "อุตสาหกรรมต่างจังหวัด" มีความหมายครอบคลุมไปถึงอุตสาหกรรมหลายๆ ประเภท หลายๆ ขนาด ที่ตั้งขึ้นโดยผู้ประกอบการที่มีข้อพิจารณาเกี่ยวกับการเลือกแหล่งที่ตั้งอุตสาหกรรมที่ต่างกัน การส่งเสริมการลงทุน โดยไม่ได้พิจารณาถึงข้อแตกต่างของประเภทอุตสาหกรรม จะก่อให้เกิดผลในการให้การส่งเสริมแก่กิจการอุตสาหกรรม ที่แม้จะไม่มีมาตรการส่งเสริมก็จะไปตั้งในเขตภูมิภาคอยู่แล้ว เช่น ด้วยความจำเป็นในการตั้งใกล้แหล่งวัตถุดิบ หรือ ตั้งใกล้หรืออยู่ในตลาดที่กำลังขยายตัว ซึ่งไม่ตรงตามความประสงค์ในด้านการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคที่มีเศรษฐกิจช้าหลัง (หากความประสงค์เป็นเช่นนั้นจริง)

นอกจากนี้ คำว่า "การส่งเสริม" ก็น่าจะมีคำจำกัดความที่ชัดเจน เพราะอาจหมายถึง การลดต้นทุนแก่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมโดยการสนับสนุน (Subsidize) ในลักษณะต่างๆ เช่น สร้างนิคมอุตสาหกรรม หรือสร้างสิ่งสาธารณูปโภคให้ โดยไม่ได้เก็บค่าบริการกับกิจการอุตสาหกรรมที่ไปใช้บริการเหล่านี้อย่างเต็มที่ตามต้นทุนการก่อสร้างหรือการให้สิทธิประโยชน์ทาง

ด้านการยกเว้นภาษีอากร หรืออาจหมายถึง การให้ข่าวสารและการให้บริการในลักษณะต่าง ๆ ซึ่งในบางกรณีเป็นการเอื้ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมและบางกรณีก็เป็นการช่วยเสริมสร้างสมรรถภาพของกิจการอุตสาหกรรม เช่น การฝึกอบรมในลักษณะต่าง ๆ ด้วยตนเอง คำถามที่จะต้องตอบโดยผู้วางนโยบายก็คือ ควรจะมีการส่งเสริมอุตสาหกรรมภูมิภาคในลักษณะใด มีกลุ่มเป้าหมายในการส่งเสริมอะไร และรัฐพร้อมที่จะให้การอุดหนุนมากน้อยเพียงใด

การกระจุกตัวของกิจการอุตสาหกรรมใน กทม. และปริมณฑล ที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน แม้จะเป็นผลมาจากปัจจัยหลาย ๆ ประการ แต่คงจะปฏิเสธไม่ได้ว่า นโยบายทางด้าน การส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ผ่านมา และนโยบายทางด้าน การกระจายรายได้ ที่มีผลทำให้ชาวเมืองในส่วนกลาง มีการเพิ่มขึ้นของรายได้ในอัตราสูงกว่าชาวบ้านในส่วนภูมิภาค มีผลกระทบต่อ การกระจุกตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรมดังที่เป็นอยู่ เนื่องจากอุตสาหกรรมมีการส่งเสริมให้เกิดขึ้น เป็นอุตสาหกรรมที่ตอบสนองความต้องการของคนในเมือง และสิ่งจูงใจที่ให้ เช่น การลดภาษีในเครื่องจักร ชิ้นส่วนและวัตถุดิบนำเข้า ช่วยทำให้มีการลดต้นทุนการผลิต หากมีการตั้ง โรงงาน ใกล้กับท่าเรือ นโยบายการส่งเสริมการส่งออกที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน ก็มีผลต่อการ เลือกตั้ง เขตที่ตั้ง อุตสาหกรรมในลักษณะคล้ายคลึงกัน ที่กล่าวมานี้มิได้หมายความว่า นโยบายส่งเสริมการส่งออก หรือแม้ นโยบายทดแทนการนำเข้า เป็นสิ่งไม่พึงปรารถนาหรือเป็นสิ่งที่ไม่ควรทำ แต่เราควรตระหนักถึง "ผลข้างเคียง" ที่ตามมาทางด้าน การกระจุกตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรมจากนโยบายดังกล่าว เราไม่ควรพยายามจะลบล้างผลการกระจุกตัวด้วยมาตรการให้การอุดหนุน หรือ ไปให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีอากรให้แก่อุตสาหกรรมเหล่านี้ เพียงเพื่อให้เขา ไปตั้งอยู่ห่างไกลจาก กทม. ออกไปอีก ประมาณ 100 กิโลเมตร ซึ่งจะเป็นการสร้างการกระจุกตัวของกิจกรรมอุตสาหกรรมให้อยู่ในเขตภาคกลางมากขึ้น ถ้าหากวัตถุประสงค์ของรัฐ เป็น เพื่อเพียง ไม่อยากเห็น กทม. และปริมณฑลมีกิจกรรมเพิ่มขึ้นอีก ซึ่งจะมีผลเสียแก่ภาวะแวดล้อม สิ่งที่จะทำได้ผลคือ ประกาศห้ามตั้ง ห้ามขยายกิจการอุตสาหกรรมในเขต กทม. และปริมณฑล แต่ นโยบายเช่นนี้ ต้องมีการพิจารณาด้วยความระมัดระวัง เนื่องจากแม้ในเขต กทม. เอง ก็ยังมีพื้นที่ที่เหลือที่เหมาะสมแก่การเป็นแหล่งที่ตั้งของอุตสาหกรรมบางประเภท ที่จะ ไม่ก่อให้เกิดผลเสียทางด้านมลภาวะ หรือ เป็นเขตที่รองรับการย้ายแหล่งที่ตั้งของกิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อมต่าง ๆ ที่แออัดอยู่ในใจกลางเมืองและสร้างปัญหาแก่ชาวเมืองได้ การกำหนดเขตที่ห้ามตั้งห้ามขยายโรงงานอุตสาหกรรม ถ้าจะทำก็ควรจะต้องศึกษาให้ชัดเจนและกำหนดเฉพาะ เขตที่มีความแออัดมากหรือ เขตที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัย เท่านั้น มาตรการนี้ควรทำไปควบคู่กับการกำหนดพื้นที่ในเขตชานเมืองใน กทม. หรือในปริมณฑลที่จะเป็นเขตพื้นที่ที่จะรองรับกิจกรรมอุตสาหกรรม ที่ต้องถูกบังคับให้ย้ายออกไปจากเขตชุมชนและที่อยู่อาศัยในตัวเมือง

การศึกษาในโครงการวิจัยนี้ และการศึกษาอื่นๆ ก่อนหน้านี้ ชี้ให้เห็นถึงปัญหานานาประการ ที่กิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อมในภูมิภาคประสบอยู่ หากรัฐบาลมีความประสงค์ที่จะส่งเสริม อุตสาหกรรมขนาดย่อมในภูมิภาคดังที่ได้วางแผนไว้ การส่งเสริมในลักษณะช่วยจัดปัญหา เหล่านี้แก่กิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อมในภูมิภาค จะช่วยให้กิจการเหล่านี้สามารถอยู่รอด และ ขยายตัวต่อไป ตัวอย่างอันหนึ่งคือ ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดตั้งบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมขนาด ย่อม ซึ่งไม่เพียงแต่จะเป็นสถาบันที่จะให้เงินกู้แก่กิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อมเท่านั้น แต่ยังให้ บริการช่วยเหลือทางด้านการวิเคราะห์โครงการ การจัดทำบัญชี ซึ่งเป็นสิ่งที่จะช่วยแก้ไขข้อเสีย เปรียบของกิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อมในภูมิภาค ในการเข้าถึงแหล่งเงินกู้ที่เป็นแหล่งตลาดใน ระบบการเงิน ซึ่งมีกรกล่าวขวัญถึงบ่อยครั้ง แต่ไม่ได้มีการศึกษากันอย่างจริงจัง และข้อเสนอตั้ง กล่าวแม้จะมีมาเป็นเวลานานแล้ว แต่ก็มีได้มีการนำไปสู่การปฏิบัติ นอกจากนี้ โครงการส่งเสริมต่างๆ ของหน่วยงานต่างๆ ของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม หากมีการประเมินผลกันอย่างจริงจัง และขยายขอบเขตของโครงการที่มีประสิทธิผลต่อการส่งเสริมอุตสาหกรรมในภูมิภาค และยกเลิกโครงการที่มีค่าใช้จ่ายสูง แต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ก็จะมีผลทำให้การส่งเสริมอุตสาหกรรมใน ภูมิภาคมีประสิทธิผลมากขึ้น

การศึกษาหน่วยงานที่ให้บริการต่างๆ ของ วัฒนา ณ ระนอง ในโครงการวิจัยนี้ ได้ชี้ให้เห็นถึงปัญหาเกี่ยวกับการให้บริการ ในลักษณะการส่งเสริมอุตสาหกรรมในภูมิภาคหลายประการ เช่น การขาดข่าวสารข้อมูลของผู้รับบริการที่อยู่ในกลุ่มเป้าหมาย การทำงานซ้ำซ้อนกันของหน่วยงานที่ให้บริการ ตลอดจนข้อจำกัดของขอบเขตของการให้บริการทางด้านพื้นที่ และจำนวนที่ครอบคลุม การหาแนวทางประสานงานกันระหว่างหน่วยงานต่างๆ ของรัฐและเอกชน หรือหน่วยงาน ของรัฐเอง จึงเป็นสิ่งพึงพิจารณา การส่งเสริมอุตสาหกรรมในลักษณะการให้บริการนี้ แม้จะเป็น การให้การอุดหนุน (Subsidize) แก่กิจการอุตสาหกรรมในลักษณะหนึ่ง แต่ก็จะมีผลดีว่าการ ส่งเสริมโดยการให้สิทธิประโยชน์ทางด้านภาษีอากร หรือช่วยสร้างสิ่งสาธารณูปโภคให้แก่กิจการ อุตสาหกรรมเพียงไม่กี่แห่ง ทั้งนี้ เนื่องจากทรัพยากรที่จำเป็นต้องใช้ในการนี้จะมีน้อยกว่า และ การส่งเสริมในลักษณะเช่นนี้ จะมีผลช่วยเสริมสร้างประสิทธิภาพของอุตสาหกรรมขนาดย่อมใน ภูมิภาคในระยะยาวได้

4.3 แนวนโยบายและมาตรการในการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาค

4.3.1 แนวนโยบาย

เนื่องจากกิจกรรมอุตสาหกรรมในภูมิภาคมีลักษณะที่แตกต่างกัน และการกระจายกิจการ อุตสาหกรรมมีแนวทางที่แตกต่างกัน การวางแผนนโยบายและมาตรการในการส่งเสริมการ พัฒนา

อุตสาหกรรมในภูมิภาค จึงควรมีกลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจน ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น การกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาคมีแนวทางที่แตกต่างกันคือ

1. การกระจายกิจกรรมจาก กทม. และปริมณฑลไปสู่จังหวัดอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง อันจะเป็นการช่วยลดอัตราเพิ่มของความแออัดใน กทม. และปริมณฑล

2. การกระจายกิจกรรมอุตสาหกรรมไปสู่จังหวัดที่มีลักษณะเป็น "เมืองหลัก" หรือเมืองศูนย์กลางทางเศรษฐกิจในภูมิภาค ซึ่งนอกจากจะช่วยลดอัตราเพิ่มของความแออัดใน กทม. และปริมณฑลแล้ว ยังมีส่วนช่วยในการกระจายความเจริญไปสู่ภูมิภาคได้ในระดับหนึ่ง

3. การกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมอุตสาหกรรมในจังหวัด หรือท้องถิ่นที่ต่อความเจริญทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะเป็นการช่วยเสริมสร้างรายได้และการจ้างงานในท้องถิ่นนั้นๆ และหากประสบผลสำเร็จ จะช่วยลดความเหลื่อมล้ำในความเจริญของเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ หรืออย่างน้อยก็ทำให้ความเหลื่อมล้ำนี้ ไม่ทวีความรุนแรงขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังที่เป็นมาตราบดีทุกวันนี้

แนวทางทั้งสามนี้ จะต้องทำควบคู่กันไป แต่กลยุทธ์ที่จะทำให้บรรลุผลในแต่ละแนวทางมีข้อแตกต่างกันมาก การกระจายอุตสาหกรรมในลักษณะที่ 1 (จาก กทม. และปริมณฑลไปสู่จังหวัดใกล้เคียงในภาคกลาง) เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามกลไกตลาด โดยไม่ต้องมีการให้การจูงใจใดๆ สิ่งที่รัฐต้องให้ความสนใจสำหรับการกระจายกิจกรรมอุตสาหกรรมในลักษณะนี้ คือ ปัญหาที่จะเกิดขึ้นกับสภาพแวดล้อม เมื่อมีกิจกรรมอุตสาหกรรมกระจุกตัวในภาคกลางมากขึ้น โดยการขยายจากเขต กทม. และปริมณฑลไปสู่จังหวัดใกล้เคียง แนวนโยบาย คือ ให้แต่ละจังหวัดมีส่วนร่วมในการกำหนดเขตอุตสาหกรรม เกษตรกรรมและพื้นที่ที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัยให้เหมาะสม นอกจากนี้ควรมีการวางมาตรการป้องกันมลภาวะ และสภาพแวดล้อมที่ชัดเจน การส่งเสริมให้ภาคเอกชนสร้างนิคมอุตสาหกรรมในจังหวัดต่างๆ ในภูมิภาคนี้ จะมีผลทำให้การกระจายอุตสาหกรรมไปสู่ภูมิภาคในลักษณะนี้ มีอัตราการขยายตัวที่รวดเร็วขึ้น แต่ก็ควรยึดถือแนวนโยบายที่จะให้ภาคเอกชนคือ ผู้สร้างนิคมอุตสาหกรรมและผู้ประกอบการอุตสาหกรรมแบกรับภาระในการจัดมลภาวะ และสิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ที่จะต้องมีการสร้างขึ้นเพิ่มเติม

การกระจายอุตสาหกรรมในแนวทางที่สอง ไปสู่เมืองศูนย์กลางที่จังหวัดที่มีความเจริญทางเศรษฐกิจสูงในภูมิภาค ก็เป็นสิ่งที่เป็นไปได้ตามกลไกของตลาด และการกระจายกิจกรรมอุตสาหกรรมดังกล่าวก็ได้เกิดขึ้นบ้างแล้วในช่วงเวลาที่ผ่านมา เพื่อเร่งรัดการกระจายกิจกรรมอุตสาหกรรมในลักษณะดังกล่าวนี้ รัฐอาจให้การส่งเสริมในบางลักษณะ แนวทางการส่งเสริม

ของรัฐควรเป็นไปในทางที่จะช่วยเสริมสร้างบริการพื้นฐาน และสิ่งสาธารณูปโภคที่ยังไม่เพียงพอ และการกระจายข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสการลงทุนในภูมิภาคนั้นๆ การส่งเสริมการลงทุน โดยผู้ประกอบการจาก กทม. และจากต่างประเทศ ก็เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยก่อให้เกิดกิจกรรม อุตสาหกรรมในลักษณะนี้ นอกจากนี้ การกระตุ้นให้ผู้ประกอบการที่อยู่ในภูมิภาคนั้นๆ เข้าทำการ ประกอบการอุตสาหกรรมในภูมิภาคของตนเอง และการเสริมสร้างประสิทธิภาพของกิจการ อุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิม โดยมาตรการส่งเสริมในลักษณะต่างๆ ก็ควรมีการทำควบคู่กันไปด้วย

การส่งเสริมการเกิดกิจกรรมอุตสาหกรรม ในจังหวัดที่ยังมีความล่าช้าทางเศรษฐกิจ และ ยังมีกิจกรรมอุตสาหกรรมอยู่น้อย ตามแนวทางการกระจายอุตสาหกรรมในลักษณะที่สาม เพื่อการ สร้างรายได้ การจ้างงาน และการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยส่วนรวมในเขตจังหวัดเหล่านี้ เป็นสิ่งที่รัฐควรให้ความสนใจเป็นพิเศษ แต่การส่งเสริมการกระจายอุตสาหกรรมในลักษณะนี้ จะ มีความยากลำบากกว่าแนวทางอื่นๆ คือ ถ้าอาศัยกลไกทางตลาด โดยไม่มีการแทรกแซงจาก รัฐบาลเลย กิจกรรมอุตสาหกรรมที่จะเกิดขึ้นใหม่ในเขตจังหวัดเหล่านี้ จะมีอยู่อย่างจำกัดมาก แต่ ถ้าหากว่ารัฐจะมุ่งส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมอุตสาหกรรมตามแนวทางนี้อย่างจริงจัง ก็จะมีข้อจำกัด อย่างมาก ทั้งทางด้านงบประมาณและกำลังคน ตลอดจนการหามาตรการส่งเสริมที่เหมาะสม และมีประสิทธิผล ทั้งนี้ เนื่องจากจังหวัดที่จัดอยู่ในข่ายที่ควรได้รับการส่งเสริมตามแนวทางนี้มีอยู่ เป็นจำนวนมาก และมาตรการที่จะนำมาใช้ต้องไม่เป็นการสวนทางกัน หรือเป็นการพยายามหักล้างสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามกลไกของตลาด

ข้อถกเถียงประการหนึ่งเกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคคือ เป็นการสมควรและมีความจำเป็นหรือไม่ ที่รัฐจะทำการส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมในทุกจังหวัด จะไม่เป็นการเหมาะสมกว่าหรือ หากการส่งเสริมของรัฐมุ่งไปสู่การพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตจังหวัด หรือพื้นที่ ที่มีศักยภาพในการพัฒนาอุตสาหกรรมสูง และเลิกให้ความสนใจจังหวัดหรือเขตพื้นที่ที่มีศักยภาพในการพัฒนาอุตสาหกรรมต่ำ เนื่องจากรัฐมีทรัพยากรจำกัด และการแทรกแซงใดๆ ของรัฐโดยขัดแย้งกับกลไกตลาดมักจะ ไม่ประสบผลสำเร็จ ข้อถกเถียงดังกล่าวเป็นสิ่งที่น่าสนใจ แต่หากหัน มาดูสภาพความเป็นจริง จะพบว่า กิจกรรมอุตสาหกรรมนั้น มีอยู่ในทุกจังหวัดของประเทศ แม้ว่า บางจังหวัดจะมีกิจกรรมอุตสาหกรรมน้อยมาก อีกประการหนึ่ง กิจกรรมเศรษฐกิจต่างๆ มีความ เชื่อมโยงกัน ในจังหวัดที่มีระดับการพัฒนาอุตสาหกรรมต่ำ มักจะมีระดับรายได้และการจ้างงาน ต่ำ และมีระดับการพัฒนาของกิจกรรมอื่นๆ ทางเศรษฐกิจ เช่น การพาณิชย์และบริการอื่นๆ ต่ำ ด้วย ในลักษณะเช่นนั้น หากมีการกระตุ้นการพัฒนาอุตสาหกรรมที่เหมาะสม และหากมาตรการ เหล่านี้ประสบผลสำเร็จ ก็จะมีผลในการเพิ่มระดับรายได้ การจ้างงาน และความเจริญทาง เศรษฐกิจในเขตพื้นที่ที่มีความล่าช้าทางเศรษฐกิจเหล่านี้ ข้อพิจารณาไม่เพียงแต่เป็นการ พิจารณาทางด้าน การกระจายรายได้และการลดความเหลื่อมล้ำ หรือลดอัตราความทุกข์ของ

เหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจระหว่างภูมิภาคเท่านั้น แต่ยังคงคล้องกับหลักประสิทธิภาพด้วย ถ้าหากว่ามาตรการที่ใช้ นั้น เป็นไปในทางเสริมสร้างประสิทธิภาพของกิจกรรมอุตสาหกรรมที่มีอยู่เดิม และกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมอุตสาหกรรมที่ท้องถิ่นนั้นๆ มีข้อได้เปรียบเปรียบเทียบกับข้างโดยไม่ได้ไปฝืนหรือขัดแย้งกับกลไกของตลาด

กลยุทธ์หรือแนว โยบายในการส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตภูมิภาคในลักษณะนี้ควร เน้นการกระตุ้นให้เกิดอุตสาหกรรมโดยผู้ประกอบการท้องถิ่น และการเสริมสร้างประสิทธิภาพของ กิจการอุตสาหกรรม โดยการให้บริการช่วยเหลือและการอำนวยความสะดวกในลักษณะต่างๆ เนื่องจากการพัฒนาอุตสาหกรรมในเขตพื้นที่เหล่านี้ มีผลเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจของท้องถิ่น ซึ่งเป็นเศรษฐกิจชนบทเป็นอย่างสูง การส่งเสริมการพัฒนาอุตสาหกรรมในลักษณะนี้ จึงควรพิจารณา ควบคู่กัน ไปด้วยกับการพัฒนาการเกษตร และการพัฒนาชนบท นอกจากนี้ ในการวางมาตรการส่งเสริมอุตสาหกรรม จะต้องคำนึงถึงลักษณะแตกต่างกันของกิจการอุตสาหกรรมที่อยู่ในเขตเมือง และกิจกรรมอุตสาหกรรมที่ทำโดยครัวเรือนชนบทด้วย

4.3.2 มาตรการส่งเสริม

แนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาค เพื่อวัตถุประสงค์ทางการส่งเสริมสร้างรายได้ และการจ้างงาน ตามการกระจายอุตสาหกรรมในลักษณะที่ 3 ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แบ่งออก ได้เป็นแนว โยบาย 4 ประการ คือ

1. การสร้างตลาดรองรับสินค้าอุตสาหกรรม
2. การสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก และบริการพื้นฐาน และการอำนวยความสะดวก แก่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรม
3. การส่งเสริมหรือกระตุ้นให้มีการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม โดยผู้ประกอบการท้องถิ่น
4. การให้บริการด้านการส่งเสริม เพื่อให้กิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคมีประสิทธิภาพ มากขึ้น

ในการเสนอแนะมาตรการการส่งเสริมในที่นี้ จะเลือกพิจารณาเฉพาะมาตรการในบาง ด้าน สิ่งที่มีการเสนอแนะโดยการศึกษาในส่วนอื่นในโครงการวิจัยเดียวกันนี้ เช่น การจัดการ บิดเบือนหรือความลำเอียงทางนโยบาย และการกำหนดมาตรการการจัดซื้อของหน่วยงานของ รัฐบาลเพื่อสร้างอุปสงค์ของสินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตในภูมิภาค จะละเว้นไม่กล่าวถึงในที่นี้

มาตรการที่จะสร้างตลาดรองรับสินค้า เกี่ยวเนื่องกับนโยบายราคาสินค้าเกษตร และการพัฒนาชนบท ซึ่งเป็นนโยบายระยะยาวที่จะสร้างรายได้และอำนาจซื้อให้แก่ชาวชนบท จะเป็นวิธีการที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการส่งเสริมอุตสาหกรรมในภูมิภาค ในระยะสั้น มาตรการที่ได้ก็คือ การให้บริการข่าวสารทางด้านการตลาด การจัดงานแสดงสินค้าพื้นเมืองใน กทม. และในเมืองศูนย์กลางในภูมิภาค การช่วยเหลือทางด้านปรับปรุงคุณภาพและรูปแบบ (design) ของสินค้า และการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดที่อยู่ห่างไกล ซึ่งจะเป็นการกระตุ้นอุปสงค์ต่อสินค้าหัตถกรรมท้องถิ่น

หน่วยงานที่มีหน้าที่ เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคในแต่ละจังหวัด เช่น สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดและพาณิชย์จังหวัด โดยความร่วมมือของภาคเอกชน ควรทำการศึกษาถึงสภาพและปัญหาการตลาดของอุตสาหกรรมที่มีอยู่ในจังหวัดของตนว่า สินค้าอุตสาหกรรมที่ผลิตขึ้นมานั้น มีการจำหน่ายให้แก่ตลาดในที่ใดบ้าง และมีสินค้าอุตสาหกรรมอะไรบ้างที่น่าจะมีศักยภาพที่จะขยายตลาดสินค้า ไปสู่ส่วนกลางและภูมิภาคอื่น ๆ หรือแม้กระทั่งส่งออกไปจำหน่ายในต่างประเทศ และทำการศึกษาว่าการจำหน่ายสินค้าในตลาดแต่ละประเภท มีปัญหาอุปสรรคประการใดบ้าง เพื่อจะได้หามาตรการแก้ไขต่อไป

การส่งเสริมการจำหน่ายสินค้าอุตสาหกรรมพื้นเมือง ทำได้โดยการจัดตั้งแหล่งแสดงสินค้าที่ถาวรสำหรับสินค้าพื้นเมืองที่ผลิตในภูมิภาคต่าง ๆ ใน กทม. และในเมืองที่เป็นศูนย์กลาง และเมืองที่มีบริการท่องเที่ยวมากในแต่ละภูมิภาค โดยส่วนราชการในระดับจังหวัด ด้วยความร่วมมือจากหอการค้าจังหวัดและสภาของสภาอุตสาหกรรมในภูมิภาค การรวบรวมข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าอุตสาหกรรมของจังหวัด รายชื่อผู้ผลิตสินค้าเหล่านี้ และการจัดให้มีศูนย์เผยแพร่ข่าวสารข้อมูลเหล่านี้ จะช่วยขยายขอบข่ายการจำหน่ายสินค้าอุตสาหกรรมบางชนิดได้ การมีศูนย์แสดงสินค้า และมีผู้ทำหน้าที่ในการให้ข่าวสารข้อมูล แม้อาจมีผลในการขยายขอบข่ายตลาดสินค้าอุตสาหกรรมในภูมิภาคอย่างจำกัด แต่ก็ เป็นมาตรการที่สามารถทำได้โดยเสียค่าใช้จ่ายไม่มากนัก และสามารถก่อให้เกิดผลพลอยได้ในลักษณะต่างๆ หลายประการ เช่น การกระตุ้นให้เกิดความคิดในการลงทุนผลิตสินค้า หรือการว่าจ้างทำการผลิตสินค้าบางอย่าง ในลักษณะการรับช่วงผลิตในบางพื้นที่ได้

สำหรับมาตรการด้านการสร้างสิ่งอำนวยความสะดวก และการเอื้ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่จะต้องตั้งกิจการอุตสาหกรรม และกิจการอุตสาหกรรมที่มีอยู่แล้วใน เขตจังหวัดที่อยู่ห่างไกล ความเจริญ การจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมอาจไม่เป็นการคุ้มค่าทางเศรษฐกิจ สิ่งควรทำก็คือ ส่วนราชการของจังหวัดต้องทำการตรวจสอบว่า สิ่งสาธารณูปโภคอะไรที่มีความจำเป็นต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม แต่ยังขาดแคลนอยู่ และรายงานมายังกระทรวงอุตสาหกรรมและสำนักงานคณะ

กรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยสศช. จะทำการวิเคราะห์ว่า จะเป็นการคุ้มค่าทางเศรษฐกิจหรือไม่ ที่จะสร้างสิ่งสาธารณูปโภคเหล่านี้ขึ้นมา และสิ่งใดที่ควรทำการสร้างขึ้นมานั้นใด และนำผลการวิเคราะห์นั้นเสนอให้รัฐบาลและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง เพื่อดำเนินการจัดสร้างต่อไป นอกจากนี้ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด ควรมีการปรับปรุงทางด้านต่างๆ เกี่ยวกับการเอื้ออำนวยความสะดวกและให้การแนะนำแก่ผู้ที่ทำการก่อตั้ง หรือขยายกิจการอุตสาหกรรม เช่น การจดทะเบียนการค้า การจดทะเบียนโรงงาน และการขอตัดตั้งการใช้ไฟฟ้า ฯลฯ ตัวแทนของกระทรวงอุตสาหกรรม ในสำนักงานนี้ ควรจะอยู่ในฐานะที่จะให้ข่าวสารข้อมูล ให้คำแนะนำและแม้กระทั่งการติดต่อประสานงานในบางกรณีได้ การกระจายอำนาจทางการออกไปอนุญาตต่างๆ จากส่วนกลางไปสู่ส่วนภูมิภาค ทั้งของส่วนราชการและหน่วยงานในภาครัฐวิสาหกิจที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการทางด้านสิ่งสาธารณูปโภค ก็เป็นแนวทางหนึ่งที่จะเอื้ออำนวยความสะดวกแก่ผู้ลงทุนอุตสาหกรรมในเขตภูมิภาค

การส่งเสริมให้เกิดกิจกรรมอุตสาหกรรม โดยผู้ประกอบการท้องถิ่นสามารถทำได้ในลักษณะการให้ข่าวสารข้อมูลทางด้านต่างๆ เกี่ยวกับโอกาสการลงทุน สภาพของปัจจัยการผลิต เช่น วัตถุดิบและแรงงาน ประเภทของอุตสาหกรรมที่น่าจะทำการพัฒนาขึ้นมาได้ และการให้การสนับสนุนทางด้านเงินทุน ตลอดจนการให้บริการทางด้านต่างๆ การจัดทำคู่มือนักลงทุนเพื่อแนะนำขั้นตอนต่างๆ และหน่วยงานที่ต้องการทำการติดต่อสำหรับผู้ที่ทำการลงทุนก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรม การจัดฝึกอบรมเกี่ยวกับขั้นตอนต่างๆ ในการก่อตั้งกิจการ และการกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงิน ก็มีส่วนช่วยได้บ้าง ข้อมูลเกี่ยวกับอุตสาหกรรมในต่างจังหวัดบางส่วน ได้มีการจัดรวบรวมขึ้นมาบ้าง เช่น โดยศูนย์ข้อมูลอุตสาหกรรมชนบทของกระทรวงอุตสาหกรรม การจัดอบรมผู้ประกอบการในลักษณะต่างๆ ก็มีการทำอยู่บ้าง โดยหน่วยงานของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม และสถาบันที่ไม่ใช่หน่วยงานของรัฐบาล (non-governmental organization) ซึ่งมักจะทำกันเป็นครั้งคราว ถ้าหากว่าในแต่ละจังหวัดมีศูนย์กลางในการเผยแพร่ข้อมูลและการฝึกอบรม เช่น โดยสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดของภาครัฐบาลและหอการค้าจังหวัดในภาคเอกชน การเผยแพร่ข้อมูล ก็จะสามารถทำได้อย่างมีประสิทธิภาพ และการฝึกอบรมก็จะสามารถทำได้อย่างต่อเนื่อง และมีการครอบคลุมเขตพื้นที่ต่างๆ อย่างทั่วถึงมากขึ้น การเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสการลงทุน นอกจากจะเป็นการกระตุ้นให้ผู้ที่อยู่ในท้องถิ่น เกิดความสนใจในการก่อตั้งกิจการอุตสาหกรรมแล้วยังเป็นการเอื้ออำนวยความสะดวกแก่นักลงทุนหากท้องถิ่นอื่นที่สนใจจะทำการลงทุนในเขตภูมินาณั้นๆ ด้วย

นอกจากการให้การสนับสนุนแก่ผู้ที่จะมาเป็นผู้ประกอบการอุตสาหกรรม การให้บริการด้านการส่งเสริมเพื่อให้กิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคมีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้กิจการอุตสาหกรรมในภูมิภาคที่ตั้งขึ้นแล้ว ทำการปรับปรุงตนเองจนทำให้สามารถอยู่รอด มีการ

ขยายตัวและพัฒนาไปสู่ระดับที่สูงขึ้นได้ การให้บริการในลักษณะนี้มีขอบข่ายครอบคลุมที่กว้างขวาง ซึ่งรวมทั้งการให้บริการทางด้านข่าวสารข้อมูล การให้คำแนะนำและการฝึกอบรม การให้บริการทางด้านข่าวสารข้อมูล นอกจากข้อมูลทางการตลาด และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับเส้นทาง การลงทุนตั้งได้กล่าวมาข้างต้นแล้ว ยังมีข้อมูลทางด้านเทคโนโลยีและการจัดการและอื่น ๆ สำหรับ การให้คำแนะนำนั้น นอกจากการแนะนำหน่วยงานที่จะไปติดต่อขอใบอนุญาตหรือเพื่อได้มาซึ่ง ข่าวสารข้อมูลแล้ว ยังมีคำแนะนำทางด้านรูปแบบและคุณภาพสินค้า และการบรรจุหีบห่อ หรือเพียง แต่ให้คำแนะนำแก่ผู้ประกอบการว่า จะต้องไปติดต่อกับหน่วยงานใด เพื่อขอความช่วยเหลือและ คำแนะนำในสิ่งเหล่านี้ ส่วนการฝึกอบรมนั้นทำได้หลายลักษณะ ทั้งการฝึกอบรมผู้ประกอบการ ผู้จัดการ ช่างฝีมือ และคนงาน การฝึกอบรมช่างฝีมือในสาขาอุตสาหกรรมที่มีมากในท้องถิ่นนั้น จะ ทำให้มีการใช้บุคลากรและเครื่องมืออุปกรณ์อย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถจัดหลักสูตรการ อบรมแก่คนงานในกิจการอุตสาหกรรมในลักษณะ เฉพาะอุตสาหกรรมและ เฉพาะลักษณะงานที่เหมาะสม กับสภาพของแต่ละภูมิภาคหรือแต่ละจังหวัดได้ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด จะต้องทำการ ปรับปรุงสมรรถภาพขึ้น เพื่อเป็นศูนย์ข่าวสารข้อมูลและสะท้อนความต้องการทางด้านบริการส่งเสริม อุตสาหกรรมของกิจการอุตสาหกรรมในจังหวัดของตนให้กับหน่วยงานต่างๆ ที่ทำหน้าที่ส่งเสริมใน กระทรวงอุตสาหกรรม เช่น กองเพิ่มผลผลิตอุตสาหกรรมและศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมในภูมิภาค เพื่อให้หน่วยงานเหล่านี้สามารถจัดโครงการบริการ และฝึกอบรมในจังหวัดของตนอย่างมีประสิทธิภาพ

ในการให้บริการแก่กิจการอุตสาหกรรมนี้ ควรจะสนับสนุนให้สถาบันการศึกษาทั้งในระดับ มหาวิทยาลัย และระดับโรงเรียนอาชีวศึกษาที่ตั้งอยู่ในเขตภูมิภาคมีบทบาทมากขึ้น สถาบันการ ศึกษาในภูมิภาคควรมีการประสานกับหน่วยงานของรัฐทางการส่งเสริมอุตสาหกรรม และ หน่วยงานของภาคเอกชน เพื่อผลิตช่างฝีมือให้ตรงกับความต้องการของท้องถิ่น จัดหลักสูตรการ ฝึกอบรม เพื่อตอบสนองความต้องการทางการปรับปรุงประสิทธิภาพของผู้ประกอบการและคน งานของอุตสาหกรรมในท้องถิ่น และมีการส่งนักศึกษาออกไปฝึกงานใน โรงงานอุตสาหกรรมใน ท้องถิ่นเป็นประจำ นักศึกษาบางคนที่มีแว้วเป็นผู้ประกอบการ ก็อาจกลายเป็นผู้ก่อตั้งกิจการ อุตสาหกรรมในท้องถิ่นในอนาคตได้ หากเขาได้มีโอกาสสัมผัสกับธุรกิจอุตสาหกรรมมากขึ้น

การส่งเสริมอุตสาหกรรมในลักษณะต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้น หน่วยงานของทางราชการ เช่น กองเพิ่มผลผลิตอุตสาหกรรม กองบริการอุตสาหกรรม และศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมที่ตั้ง อยู่ในภูมิภาคต่างๆ ของกระทรวงอุตสาหกรรม ได้มีโครงการให้บริการและฝึกอบรมทางด้านต่างๆ อยู่แล้ว แต่เท่าที่เป็นมา ยังมีขอบข่ายการครอบคลุมทั้งทางด้านพื้นที่ และผู้ที่มารับบริการอยู่จำกัด มาก แม้ผู้รับบริการส่วนใหญ่จะแสดงความพอใจ และเห็นว่าบริการที่ได้รับนั้นมีประโยชน์ เพื่อให้การส่งเสริมอุตสาหกรรมภูมิภาคในลักษณะการให้บริการนี้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น หน่วยงานของ

รัฐที่ทำหน้าที่การส่งเสริมควรมีการปรับปรุงกลยุทธ์ในการส่งเสริมบ้าง โดย 1) ขยายขอบข่ายพื้นที่ครอบคลุม 2) ปรับปรุงการประชาสัมพันธ์ โดยการออกไปหาผู้ที่รับบริการ 3) เน้นบางสาขาอุตสาหกรรมในท้องถิ่นที่กิจกรรมอุตสาหกรรมนั้นๆ มีอยู่มาก 4) มีการประเมินผล และปรับปรุงวิธีการส่งเสริมอยู่เป็นประจำ และ 5) มีการประสานงานกันเป็นประจำระหว่างหน่วยงานส่งเสริมต่างๆ ทั้งที่เป็นของรัฐและเอกชน 6) มีการประสานงานอย่างใกล้ชิดกับสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดในการให้บริการ

4.3.3 การปรับปรุงโครงสร้างสถาบัน²⁴

หลักการสำคัญที่จะทำให้การพัฒนาอุตสาหกรรมในภูมิภาคประสบผลสำเร็จ คือ

- 1) ควรมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบาย เก็บรวบรวมข้อมูล และทำหน้าที่ประสานงานการส่งเสริมในลักษณะต่างๆ อย่างต่อเนื่อง
- 2) ควรส่งเสริมความคิดริเริ่ม จากหน่วยราชการและหน่วยงานของภาคเอกชนในแต่ละจังหวัด และหน่วยงานการส่งเสริมของรัฐ ควรมีการประสานงานอย่างใกล้ชิดกับหน่วยงานของภาคเอกชนในระดับภูมิภาคและระดับจังหวัด

ปัญหาหนึ่งของการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยทั่วไป และการพัฒนาอุตสาหกรรมภูมิภาคในประเทศไทย คือ การขาดหน่วยงานกลางที่ทำหน้าที่รับผิดชอบในการกำหนดนโยบายและแผนงาน และขาดผู้ประสานงานทางด้านการปฏิบัติตามนโยบายอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบัน มีคณะกรรมการพัฒนาอุตสาหกรรมต่างจังหวัด ซึ่งมีท่านนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และมีกองแผนงานของกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมเป็นฝ่ายเลขานุการ ซึ่งฝ่ายเลขานุการนี้มีเจ้าหน้าที่อยู่เป็นจำนวนจำกัด และเจ้าหน้าที่เหล่านี้ก็มีงานประจำอื่นๆ ที่ต้องทำค่อนข้างมากอยู่แล้ว กรรมการที่อยู่ในคณะกรรมการแต่ละท่านก็มีหน้าที่รับผิดชอบมากมายหลายด้าน และการประชุมของคณะกรรมการก็มิได้ทำในลักษณะต่อเนื่อง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบายและวางแผนการพัฒนาเศรษฐกิจทางด้านต่างๆ ก็มีกำลังคนทางด้านวางแผนพัฒนาอุตสาหกรรมอยู่จำกัด

---

²⁴ รายละเอียดของข้อเสนอแนะการปรับปรุงทางสถาบันที่เกี่ยวกับหน่วยงานต่างๆ ในกระทรวงอุตสาหกรรม โปรดดู ไกรยุทธ ธีรยาศินันท์ "กระทรวงอุตสาหกรรม" รายงานผลการวิจัยในโครงการบริหารเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (ฉบับร่าง) มูลนิธิสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย ตุลาคม 2532 ประกอบ

ภาคอุตสาหกรรมของไทยมีการขยายตัวไปมาก และภาคอุตสาหกรรมได้กลายเป็นภาคเศรษฐกิจที่สัดส่วนสูงที่สุดในผลิตภัณฑ์ประชาชาติ และในการส่งออกสินค้าออก โครงสร้างการผลิตของภาคอุตสาหกรรมมีการเปลี่ยนแปลงไปมากในช่วงเวลาที่ผ่านมา ปัญหาการพัฒนาอุตสาหกรรมเป็นปัญหาที่นับวันจะมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น และต้องได้รับผลกระทบมากขึ้นจากภาวะและนโยบายทางเศรษฐกิจของประเทศอื่นๆ และการเปลี่ยนแปลงของภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศ การกำหนดนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรม จึงจำเป็นต้องมีผู้ทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ตลอดจนเสนอแนะแนวทางนโยบาย เพื่อให้สอดคล้องกับสภาวะทางเศรษฐกิจทั้งในและนอกประเทศที่แปรเปลี่ยนไป ผู้ที่จะทำหน้าที่นี้ จำเป็นต้องเป็นหน่วยงานที่สามารถทำงานได้อย่างต่อเนื่องและเต็มเวลา ไม่ใช่เพียงแต่เป็นการได้รับมอบหมายเป็นครั้งคราวเมื่อมีปัญหาเกิดขึ้นเท่านั้น ข้อพิจารณาข้างต้นนี้ นำมาสู่แนวคิดที่ว่า ถึงเวลาแล้วที่รัฐบาลไทยควรมีหน่วยงานถาวรทำหน้าที่ศึกษาเพื่อกำหนดกลยุทธ์ นโยบาย และวางมาตรการในการพัฒนาอุตสาหกรรม นับเป็นนิมิตหมายที่ดีที่กระทรวงอุตสาหกรรมได้รับอนุมัติจากคณะรัฐมนตรี ในการจัดตั้งสำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม มีฐานะเทียบเท่ากรม สังกัดกระทรวงอุตสาหกรรม เพื่อทำหน้าที่ทางด้านกำหนดแนวทางและแผนการปฏิบัติงานของกระทรวง อย่างไรก็ตาม เมื่อคำนึงถึงความสำคัญของภาคอุตสาหกรรม และภาระกิจในการกำหนดนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรม และเนื่องจากหน่วยงานที่มีหน้าที่ส่งเสริมกำกับ และควบคุมทางด้านเศรษฐกิจอุตสาหกรรมนั้น ไม่จำกัดเฉพาะที่กระทรวงอุตสาหกรรมเท่านั้น สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรมที่จะตั้งขึ้นนี้จึงจำเป็นต้องมีการประสานงานกับหน่วยงานในสังกัดอื่นๆ เช่น สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน และหน่วยงานในสังกัดกระทรวงการคลัง และกระทรวงพาณิชย์ เพื่อให้สำนักงานนี้สามารถทำหน้าที่เป็น "มันสมอง" ในการให้ข้อเสนอแนะแก่ผู้กำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจในการกำหนดนโยบาย กลยุทธ์ และมาตรการ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาอุตสาหกรรม และสามารถประสานงานอย่างใกล้ชิดกับส่วนราชการอื่นๆ สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรมนี้ ควรจะกำกับโดยคณะกรรมการพัฒนาอุตสาหกรรมแห่งชาติ ซึ่งมีท่านนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน และมีรัฐมนตรีที่รับผิดชอบทางด้านเศรษฐกิจในกระทรวงต่างๆ เลขาธิการสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เลขาธิการคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน ผู้ว่าการธนาคารแห่งประเทศไทย และตัวแทนจากหน่วยงานของเอกชนบางแห่งเป็นกรรมการ โดยมีเลขาธิการสำนักงานเป็นเลขานุการของคณะกรรมการนี้

นอกจากหน่วยงานทางด้านกำหนดนโยบายแล้ว ยังควรมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ประสานงานและปฏิบัติตามนโยบายเกี่ยวกับด้านส่งเสริมอุตสาหกรรมในภูมิภาคโดยเฉพาะ ซึ่งอาจเป็นหน่วยงานระดับกอง สังกัดกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมเรียกว่า "กองพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมภูมิภาค" หน่วยงานนี้ควรมีหน้าที่ทางด้าน การประสานงานด้านการบริการข้อมูลและการส่งเสริม

ทางด้านอื่นๆ เกี่ยวกับอุตสาหกรรมในภูมิภาค โดยรวมงานของศูนย์บริการข้อมูลอุตสาหกรรม ชุมชน และศูนย์พัฒนาอุตสาหกรรมในปัจจุบันเข้าด้วยกัน หน้าที่ของกองพัฒนาและส่งเสริม อุตสาหกรรมภูมิภาคนี้ นอกจากเป็นตัวกลางในการให้บริการทางด้านข้อมูลระหว่างสำนักงาน อุตสาหกรรมจังหวัด และหน่วยงานต่างๆ ในส่วนกลางแล้ว ยังจะทำหน้าที่ประสานงานกับหน่วย งานอื่นๆ ทั้งในกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม เช่น ศูนย์ส่งเสริมอุตสาหกรรมในภูมิภาคต่างๆ กอง ส่งเสริมหัตถกรรมไทย ฯลฯ และที่สังกัดหน่วยงานอื่น (เช่น สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการ ลงทุน กรมพัฒนาชุมชน และหน่วยงานต่างๆ ของกระทรวงเกษตร) ตลอดจนหน่วยงานทั้งของ รัฐและของเอกชนในระดับภูมิภาคอื่นๆ เพื่อดำเนินงานตามนโยบายของคณะกรรมการพัฒนา อุตสาหกรรมแห่งชาติ ในส่วนที่เกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมภูมิภาค สิ่งที่สำคัญคือ กองพัฒนา และส่งเสริมอุตสาหกรรมภูมิภาคนี้ จะต้องมีการประสานงานอย่างใกล้ชิดกับสำนักงานอุตสาหกรรม จังหวัด เพื่อให้งานการส่งเสริมทางด้านต่างๆ ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ

กองพัฒนาและส่งเสริมอุตสาหกรรมภูมิภาคนี้ ควรมีทั้งฝ่ายอุตสาหกรรมในเมืองและ อุตสาหกรรมในชนบท เพื่อครอบคลุมงานทางด้านการส่งเสริมทั้งอุตสาหกรรมโรงงานและ อุตสาหกรรมครัวเรือน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกัน

นอกจากนี้ กระทรวงอุตสาหกรรมควรมีโครงการปรับปรุงยกระดับสมรรถภาพของสำนักงาน อุตสาหกรรมจังหวัด เพื่อให้หน่วยงานนี้สามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์ข้อมูล และการประสานงานการ ให้บริการทางด้านต่างๆ ในจังหวัดที่สำนักงานนั้นตั้งอยู่ สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดควรมี สมรรถภาพในการทำหน้าที่

1. จัดทะเบียนและออกใบอนุญาตการตั้ง โรงงาน
2. รวบรวมข้อมูลของจังหวัด เกี่ยวกับสภาพ ปัญหา และลู่ทาง ในการลงทุนใน อุตสาหกรรมของจังหวัด
3. เป็นศูนย์ข้อมูลเกี่ยวกับการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัด และ
4. ให้บริการคำแนะนำทางด้านต่างๆ

สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดนี้ จะประสานงานอย่างใกล้ชิดกับกองพัฒนาและส่งเสริม อุตสาหกรรมภูมิภาค และนักอุตสาหกรรมในจังหวัด ตลอดจนหน่วยงานอื่นๆ ทั้งของรัฐและเอกชน ในจังหวัดทางด้านต่างๆ เกี่ยวกับข้อมูลการให้บริการและอื่นๆ

ในภาคเอกชน ทอการค้าจังหวัด และสาขาของสภาอุตสาหกรรมในภูมิภาค ควรมีบทบาท มากขึ้น ในการพัฒนาอุตสาหกรรมในจังหวัดของตน โดยจะเป็นหน่วยงานที่สะท้อนให้เห็นถึง

ความต้องการทางด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมของจังหวัด และเป็นหน่วยงานที่สามารถจะช่วยเหลือสำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัด ในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับโอกาสการลงทุนทางอุตสาหกรรมของจังหวัดแก่นักลงทุนภายนอกด้วย กรอ. จังหวัดก็ควรมีการปรับโครงสร้าง โดยให้มีตัวแทนจากกิจการอุตสาหกรรมขนาดย่อมเข้าร่วมกิจกรรมมากขึ้น โดยเฉพาะจากกลุ่มอุตสาหกรรมที่มีอยู่มากในจังหวัดนั้นๆ

ในจังหวัดที่เป็นเมืองศูนย์กลางของภาค หรือในเมืองที่มีบริการการท่องเที่ยวมากในแต่ละภูมิภาค ทางจังหวัดควรจัดตั้งแหล่งแสดงสินค้าที่ถาวรสำหรับสินค้าพื้นเมือง และในศูนย์แสดงสินค้านี้จะมีเจ้าหน้าที่คอยให้ข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับแหล่งที่จะสั่งซื้อสินค้าชนิดต่างๆ ในจังหวัดต่างๆ ในภูมิภาค ศูนย์แสดงสินค้าในลักษณะนี้ควรจัดตั้งขึ้นใน กทม. ด้วย โดย กรอ. ในภูมิภาคจะเป็นตัวตั้งตัวตีในการจัดศูนย์แสดงสินค้านี้

เอกสารอ้างอิง

- ไกรยุทธ ธีรตยาดีนันท์ (2532), กระทรวงอุตสาหกรรม. รายงานการวิจัยในโครงการบริหาร เพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (ฉบับร่าง) สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
- ประดิษฐ์ ชาสัมบัติ (2533), ตลาดแรงงานอุตสาหกรรมภูมิภาค โครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
- วัฒนา ณ ระนอง (2533), การกระจายข้อมูลและบริการข้อมูลต่ออุตสาหกรรมในส่วนภูมิภาค โครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
- แสง สงวนเรือง, สมศักดิ์ เต็มบุญเลิศชัย และ นิต สัมมาพันธ์ (2520), อุตสาหกรรมขนาดย่อมและขนาดกลางในประเทศไทย สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ และมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- สาโรช อังสุมาลิน (2532), การเงินและสินเชื่อกับการพัฒนาอุตสาหกรรมในต่างจังหวัด โครงการวิจัยอุตสาหกรรมและการจ้างงานในชนบท สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย
- Akrasanee, Narongchai et.al. (1983), Rural Off-Farm Employment in Thailand, Industrial Management Co. Ltd., September.
- Chintayarangsan, Rachain (1990), "Industrial Structures and Inter-Industry Linkages." TDRI, The Rural Industries and Employment Project.
- Grandstaff, Somluckrat W. (1990), "The Role of Demand in Provincial Industry." TDRI, The Rural Industries and Employment Project.
- Hamer, Andrew M. (1985) "Decentralized Urban Development and Industrial Location Behavior in Sao Paulo, Brazil: A Synthesis of Research Issues and Conclusions." The World Bank, Water Supply and Urban Resource Development Department Discussion Paper.

Herrin, Alejandro N. and Ernesto Pernia (1987), "Factors Influencing the Choice of Location: Local and Foreign Firms in the Philippines." Region Studies, Vol.21, No.6, Cambridge University Press.

Hoover, Edward M. (1948), The Location of Economic Activity, New York: McGraw Hill.

Loha-unchit, Chesada (1990), "Policies, Instruments and Institutions for Rural Industrial Development." TDRI, The Rural Industries and Employment Project.

Industrial Management Co. Ltd. (1985), Policy and Program for the Promotion of Small Scale and Regional Industries, Industrial Restructuring Policy for the NESDB, January.

Kuroda, Akira and Shuji Kasajima (1987), The Development Strategies for the Small and Medium-Scale Industries in Thailand, Small/Medium Industry Promotion and Finance Project, Department of Industrial Promotion, Ministry of Industry.

Lee, Kyu-Sik and Sang Chuel Choe (1985), "Determinants of Locational Choice of Manufacturing Firms in the Seoul Region : A Analysis of Survey Results." The World Bank, Water Supply and Urban Resource Department Discussion Paper.

Mead, Donald C. (1981), "Subcontracting in Rural Areas of Thailand." Research Paper No.5 of Rural Off-Farm Employment Assessment Project, Center for Applied Economic Research, Kasetsart University.

Mead, Donald C. (1982). "Pattern of Rural Industrial Growth: Some Generalization from Thailand." Paper presented at a Conference on Rural Off-Farm Employment, Pattaya, September 18-19.

Santikarn, Mingsan (1981), Industrialization and Rural Employment in Thailand, Chiangmai University.

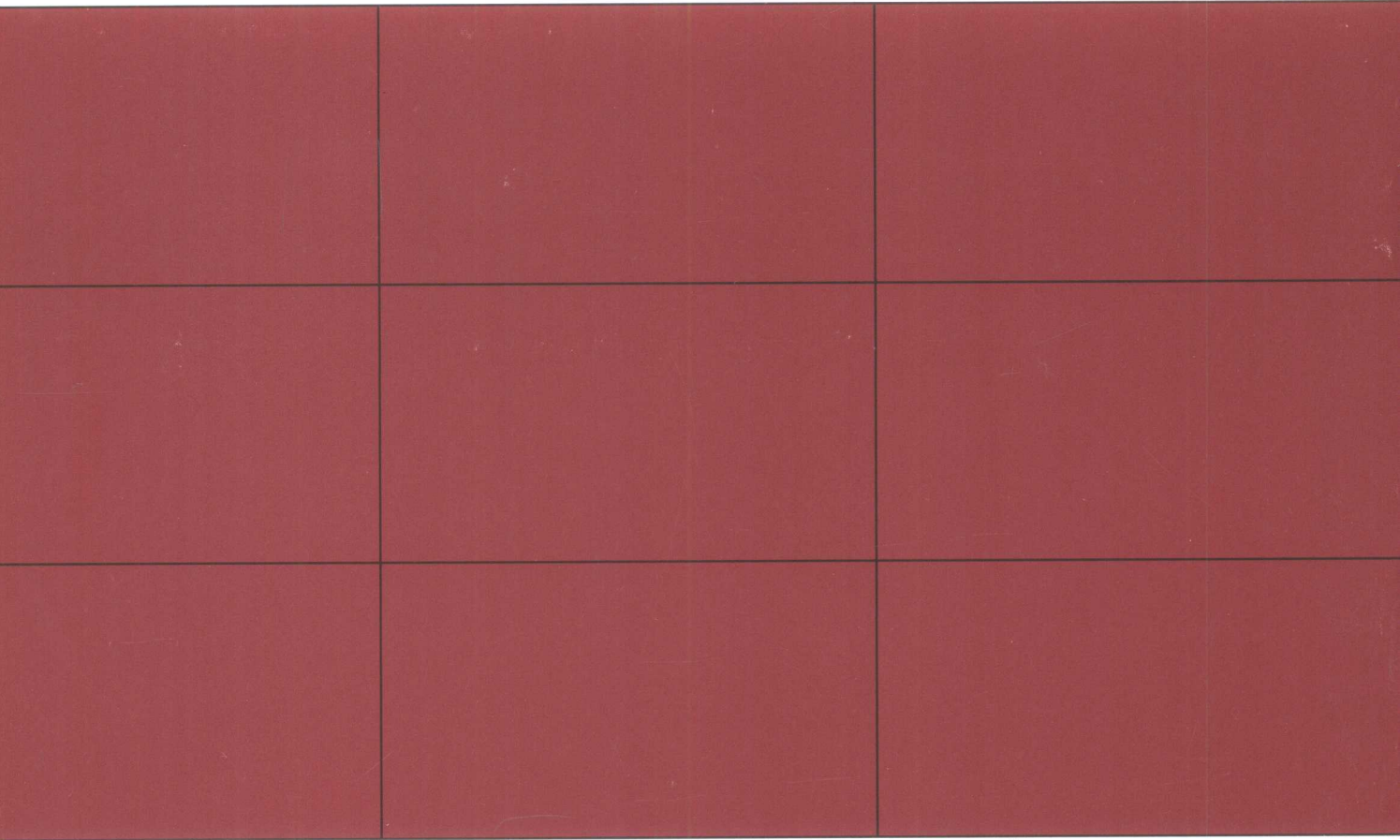
Tambunlertchai, Somsak and Chesada Loha-unchit (1985), Rural Industries in Thailand. Report Prepared for the USAID, April.

Tingsabadh, Charit (1982), The Location of Manufacturing Industry in Thailand, Chulalongkorn University Social Research Institute.

Townrose, Peter M. (1983), "Location Factors in the Decentralization of Industry: A Survey of Metropolitan Sao Paulo, Brazil." World Bank Staff Working Paper, No.517, July.

World Bank (1983), Growth and Employment in Rural Thailand, Report No.3906-TH. April.

Stevens, Benjamin H. and Craig L. Moore (1980), "A Critical Review of the Literature on Shift-Share as a Forecasting Technique." Journal of Regional Science, Vol. 20, No.45, pp. 419-437.

Thailand Development Research Institute Foundation

565 Ramkhamhaeng 39, Wangthonglang, Bangkok 10310 Thailand

Tel: (662) 7185460; Fax: (662) 7185461-62; Web site: <http://www.info.tdri.or.th>